

Evaluering av forsøk med gratis deltidsplass i AKS

Rapport 2017 - 10

Proba-rapport nr.17002, Prosjekt nr. 16006

ISSN: 1891-8093

TT/PDS, SK, HB, november 2017

--

Offentlig

--

Evaluering av forsøk med gratis deltidsplass i AKS

Utarbeidet for Utdanningsdirektoratet

Forord

På oppdrag for Utdanningsdirektoratet i samarbeid med IMDi har vi evaluert forsøk med gratis deltids plass i Aktivitetsskolen (AKS) på Mortensrud.

Evalueringen bygger på intervjuer, spørreundersøkelser og analyse av registerdata.

Vi vil takke alle som har bidratt med informasjon, og spesielt vil vi takke de familiene med barn i AKS som har stilt opp og latt seg intervjuet.

Trude Thorbjørnsrud har vært prosjektleder, Pia Dybvik Staalesen, Saliha El-Amrani og Synne Klingenberg har vært prosjektmedarbeidere. Helene Berg har vært kvalitetssikrer.

Innhold:

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	6
1.1 Bakgrunn.....	6
1.2 Problemstillinger.....	7
1.3 Metode	9
1.3.1 Evalueringsdesign.....	9
1.3.2 Intervjuundersøkelser.....	10
1.3.3 Spørreundersøkelser til foreldre.....	12
1.3.4 Analyse av kartleggingsprøver.....	13
2 FORSØKET MED GRATIS DELTIDSPASS I AKS	15
2.1 Mål og rammeplan for SFO/AKS.....	15
2.1.1 Fra fritidshjem til aktivitetsskole	15
2.1.2 Aktivitetsskolen i Oslo – rammeplan og lokale planer.....	16
2.1.3 Hva innebærer gratis deltids plass?.....	17
3 AKS PÅ MORTENSRUD SKOLE	18
3.1 Organisering og bemanning.....	18
3.1.1 Informasjon og rekruttering	19
3.2 Samarbeid skole - AKS	19
3.2.1 Felles ukeplaner.....	20
3.2.2 Innhold i læringsstøttende aktiviteter	21
3.2.3 Kontakt med foreldrene.....	23
3.2.4 Leksehjelp.....	23
3.2.5 Kompetanse hos AKS-ansatte.....	24
3.3 Erfaringer med læringsstøttende aktiviteter og samarbeid skole/AKS.....	25
3.3.1 Ansatte i AKS` og lærernes erfaringer	25
3.3.2 Hvor godt kjenner foreldrene til hva som skjer i AKS?.....	26
3.4 Oppsummering og drøfting	27
4 ELEVENE VED MORTENSRUD SKOLE	28
4.1 Fakta om bydelen.....	28
4.2 Kjennetegn ved familiene som har barn ved Mortensrud skole	29
4.2.1 Landbakgrunn og botid hos familiene	29
4.2.2 Foreldrenes utdanningsbakgrunn	30
4.2.3 Familiesammensetning og inntekt.....	31
4.2.4 Sysselsetting	32
4.2.5 Sammensatt levekårsproblematikk	32
4.2.6 Sammenlikning med Bjørndal skole.....	32
4.3 Faglige utfordringer blant elevene på Mortensrud.....	33
4.4 Minoriteters skolerresultater	35
4.5 Oppsummering og drøfting	36
5 REKRUTTERING OG DELTAKELSE I AKS.....	37
5.1 Deltakelse i AKS	37
5.2 Hvilken betydning har pris for deltakelse?	40
5.3 Andre faktorer som har betydning for deltakelse	43

5.3.1	Betydningen av informasjon før oppstart	43
5.3.2	Foreldrenes motivasjon for å ha barna i AKS	44
5.3.3	Hvilken betydning har mors aktivitet for deltakelse?	46
5.3.4	Hva er alternativet til AKS?	47
5.3.5	Erfaringer og utfordringer knyttet til deltakelse	48
5.4	Hvilken betydning har tilbud om gratis deltidsplass for skolens attraktivitet?	49
5.5	Oppsummering og drøfting	51
6	HVILKEN BETYDNING HAR AKS FOR BARN?	54
6.1	Trivsel i AKS	54
6.2	Sosialisering som følge av deltakelse i AKS	56
6.3	Betydningen av å delta på morsomme aktiviteter	58
6.4	Foreldrenes synspunkter på læringsutbytte	59
6.5	Norskferdigheter hos barn og foreldre	62
6.6	Ansatte i AKS og skole om elvenes utbytte av å delta i AKS	63
6.7	Oppsummering og drøfting	64
7	HVILKEN BETYDNING HAR BARNAS DELTAKELSE I AKS FOR FORESATTES LIVSFØRSEL OG HVERDAG	66
7.1	Betydningen av tilsyn	66
7.2	Betydning for mors aktivitet	68
7.3	"Vi ligger litt bak, men vi kommer etter"	70
7.4	Oppsummering og drøfting	72
8	HAR FORSØKET HATT VIRKNING PÅ RESULTATER AV KARTLEGGINGSPRØVER?	73
8.1	Tidligere funn	73
8.2	Kartleggingsprøver og nasjonale prøver	74
8.3	Resultater på kartleggingsprøver vår 2011 - vår 2017	75
8.3.1	Utvikling i leseferdigheter	75
8.3.2	Utvikling i regneferdigheter	79
8.4	Resultater på nasjonale prøver	81
8.4.1	Utvikling i leseferdigheter	82
8.4.2	Utvikling i regneferdigheter	83
8.5	Oppsummering og drøfting	85
9	KONKLUSJONER	87
9.1	Hvordan påvirker forsøket deltakelsen i AKS?	87
9.2	Betydningen av AKS	88
	LITTERATURLISTE	91

Sammendrag

Bakgrunn

Proba samfunnsanalyse har på oppdrag for Utdanningsdirektoratet gjennomført en evaluering av forsøk med gratis deltids plass i aktivitetsskolen (AKS) på Mortensrud skole. Forsøket startet opp høsten 2013 og varte ut skoleåret 2016/2017. Dette er evalueringens sluttrapport. Det er tidligere gitt ut en delrapport basert på datainnsamlingen i 2014 og 2015.

Formålet med forsøket er å gi flere barn tilgang til en alternativ læringsarena som understøtter skolens arbeid med elevenes faglige, sosiale og personlige utvikling. Det har tidligere vært en svært lav andel av elevene ved Mortensrud skole som har deltatt i AKS, og skolen er også blant de skolene i Oslo som har hatt lavest skår på nasjonale prøver. Forsøket er en del av Oslo Sør-satsingen og inngår i kommunens tverretatlige tiltak rettet mot barnas foreldre.

Problemstillinger

I evalueringen har vi sett på følgende problemstillinger:

- Hvordan endrer deltakelsen ved aktivitetsskolen seg etter innføring av tiltaket?
- For hvilke, og hvor mange, familier kan privatkostnad av aktivitetsskole sees som avgjørende for deres barns deltakelse?
- Hva ligger til grunn for foresattes valg om å sende eller ikke sende barn til aktivitetsskole, samt varierer dette på tvers av ulike grupper eller kjennetegn?
- Blant familier hvis barns deltakelse i aktivitetsskolen anses å være betinget av tilskuddet; hva kan alternativene til aktivitetsskole være/ha vært?
- Hva medfører det å ha barn i aktivitetsskolen for foresattes livsførsel og hverdag (når det gjelder integrering, og spesielt for foreldre som ellers ikke har hatt barn i aktivitetsskolen)?
- Kan aktivitetsskolen sees å fremme barns sosialisering på tvers av språkgrupper og sosioøkonomisk bakgrunn, også utenfor aktivitetsskolen?
- Lykkes aktivitetsskolen i å heve forutsetningene for elevers skolesuksess?
- Hva er god rekrutteringsstrategi? Hvordan kan skolene bidra til høyere deltakelse i aktivitetsskolen?

Problemstillingene handler altså dels om hvordan forsøket påvirker deltakelsen i AKS, dels om virkningen av deltakelse for barna og foreldrene.

Metode

Datakildene for evalueringen omfatter intervjuundersøkelser, spørreundersøkelser og registerdata.

Vi har intervjuet familier som har barn i AKS på Mortensrud skole, ansatte i AKS og lærere ved skolen. Vi har gjennomført intervjuer i tre runder, i 2014, 2015 og 2016. Vi har sendt ut spørreundersøkelser til foreldre med barn i 1.-4. trinn på Mortensrud skole i 2014, 2015 og 2016, og tilsvarende undersøkelser til foreldre med barn på Bjørndal skole i 2014 og 2016. Vi har sammenlignet utviklingen i resultater på kartleggingsprøver i lesing og regning på Mortensrud skole med utviklingen i resultater på fem andre skoler i bydelen. Vi har også sammenlignet utviklingen i resultater på nasjonale prøver.

Elevene og deltakelse i AKS

Kjennetegn ved elevene

Svært mange av elevene ved Mortensrud skole har minoritetsbakgrunn. Elevenes landbakgrunn omfatter mange ulike land, den største gruppa har bakgrunn fra Pakistan, andre større grupper er Tyrkia og Somalia. Søndre Nordstrand bydel har mange levekårsutfordringer. I bydelen er det en høyere andel som ikke er sysselsatt, det er flere trygdede og utdanningsnivået er lavere enn i Oslo for øvrig. Dette er forhold som preger mange av familiene ved Mortensrud skole. Mange har relativt lav inntekt og det er en lav andel foreldre med høyere utdanning. Mange leier boligen de bor i og har lite stabile boforhold. Mange flytter, og det er svært stor utskiftning av elever ved skolen, anslagsvis 25 prosent hvert år. Den minoritetsspråklige bakgrunnen medfører at mange elever har svakere ordforråd og begrepsforståelse enn majoritetsspråklige barn når de starter på skolen. En del av elevene har faglige utfordringer på skolen som har sammenheng med at de er minoritetsspråklige. Levekårsutfordringer i bydelen er bakgrunn for at Oslo Sør-satsingen ble iverksatt.

AKS på Mortensrud

I forbindelse med forsøket har AKS Mortensrud lagt mye arbeid i å etablere læringsstøttende aktiviteter. Aktivitetene er lagt opp slik at de følger skolens satsing på å styrke elevenes grunnleggende lese- og skriveferdigheter, språkutvikling og kompetanse i naturfag. Aktivitetene i AKS tar utgangspunkt i temaene det undervises i på skolen. Det er etablert et samarbeid mellom skolen og AKS, og AKS' ukeplaner gjenspeiler temaene elevene har på skolen. De ansatte har jobbet hardt for å sørge for lekpregede aktiviteter som både er læringsstøttende og morsomme. De fleste aktivitetene er styrte og organiserte. Aktivitetene er i tråd med rammeplanen for AKS, men det har vært enkelte diskusjoner mellom ansatte i AKS og lærerne ved skolen om aktivitetene i AKS er *for* skolerettede. Vi finner at foreldrene på Mortensrud har fått god informasjon, og at de kjenner innholdet i AKS godt.

Gratis deltidsplass i AKS innebærer plass hver skoledag etter undervisningen og frem til klokka 16. Elevene kan også være på AKS to valgfrie dager i skolens ferier. Forsøket med gratis deltidsplass innebærer at prisen på heltidsplass er halvert. Heltidsplass innebærer at elevene kan være på AKS også før skoletid (fra klokka 07.30) og frem til klokka 17 på ettermiddagen.

Rekruttering og deltakelse

Skoleåret før prosjektet startet var det 30 prosent av elevene i 1.-4. klasse på Mortensrud skole som deltok i AKS, sammenliknet med 74 prosent i Oslo som helhet. Da forsøket ble innført i skoleåret 2013/2014 økte andelen deltakere til 85 prosent. Høsten 2014 var andelen 91 prosent, og har deretter holdt seg stabil rundt 90 prosent.

Den kraftige veksten i antall elever i AKS tyder på at pris har stor betydning for deltakelsen. Dette bekreftes både av spørreundersøkelsen og i intervjuene med familier. Nær 90 prosent av respondentene i spørreundersøkelsen i 2016 svarte at pris hadde ganske stor eller svært stor betydning for at barna kan delta i AKS, i 2014 var andelen 94 prosent. For familier der begge foreldrene er i jobb er ikke pris avgjørende for at de velger AKS, men for familier der en av foreldrene går på kurs eller er hjemmeværende, er det viktig at prisen er lav. Mange av familiene har en økonomisk situasjon som gjør at det er avgjørende for at barna skal kunne delta at tilbudet er gratis. Vi finner at det har vært en holdningsendring blant foreldre når det gjelder oppfatninger om AKS, flere enn før oppfatter tilbudet som en læringsarena og ikke bare en ordning for barnetilsyn.

For å rekruttere har AKS og skolen lagt stor vekt på å informere om tilbudet i AKS. Foreldrene har blant annet fått informasjon gjennom foreldremøter på skolen, tilsendt skriftlig informasjon fra skolen, informasjon gjennom barnehagene i området, og ved annen kontakt med ansatte i AKS. AKS har også fulgt opp de familiene som ikke har søkt om deltakelse i AKS. Vi finner at foreldrene har vært fornøyde med den informasjonen de har fått før oppstart. Vår vurdering er at foreldrene har fått god informasjon om at deltidsplass er gratis og om innholdet i tilbudet ved AKS. Det er imidlertid vanskelig å vurdere om informasjon alene hadde bidratt til økt rekruttering, siden pris har vært så viktig for mange foreldre.

I mange av familiene ved Mortensrud skole er alternativet til AKS at barna er hjemme sammen med mor. Ifølge spørreundersøkelsen gjaldt det 55 prosent i 2014 og 42 prosent i 2016. Et annet vanlig alternativ er at barna ville være hjemme med søsken eller annen familie. Foreldrenes motivasjon for å melde barna inn i AKS er at barna får delta i ulike aktiviteter, for at de skal bli bedre i norsk og få venner. I familier der mor er i yrkesrettet aktivitet er behov for barnetilsyn en viktig grunn til at foreldrene ønsker å ha barn i AKS.

Skolens attraktivitet

Før oppstart av forsøket var det 45 prosent av de nye skolestarterne i skolekretsen til Mortensrud som søkte seg til andre skoler. Andelen som søker seg til andre skoler har sunket etter innføringen av gratis deltidsplass, men målet om at det ikke skulle være mer enn 20 prosent er ikke nådd. For skoleåret 2015/2016 var andelen 34 prosent. I intervjuene fikk vi enkelte eksempler på familier som hadde valgt Mortensrud skole på grunn av tilbudet med læringsstøttende aktiviteter i AKS, eller som ønsket å beholde skoleplassen og AKS-tilbudet selv om de vurderte å flytte til en annen skolekrets. Samtidig er det mange av foreldrene vi har intervjuet som vurderer å flytte fra Mortensrud og

begrunner dette med at det er for mange elever med minoritetsspråklig bakgrunn på skolen. Enkelte av foreldrene sier likevel at AKS på Mortensrud skole har betydning for at de vil bli boende innen skolekretsen.

Betydningen av gratis deltids plass i AKS

Betydning for barna

I AKS får barna være med på mange ulike aktiviteter. Vår vurdering er at AKS på Mortensrud er viktig både som lærings- og sosialiseringsarena for barna. Over 90 prosent av foreldrene mener at barna trives i AKS, at barna får nye venner og at barna får delta i morsomme aktiviteter. Vi finner at AKS gir barna mulighet for lek med andre barn, og mulighet for å bli kjent med flere barn. Sett i forhold til Oslo Sør-satsingens mål om å forbedre vilkår for inkludering og oppvekst, finner vi at gratis deltids plass i AKS bidrar til å nå disse målene.

Mange av barna snakker ikke norsk hjemme. Språktreningen de får på AKS er derfor viktig. En del foreldre forteller at barnet er blitt bedre i norsk, og flere tror at barna blir flinkere på skolen av å delta i AKS.

Vi finner at gratis deltids plass i AKS er en viktig arena for inkludering. Mange av barna får opplevelser og aktiviteter som foreldrene ikke har mulighet til å tilby dem hjemme. På AKS får barna delta på utflukter, overnatting og andre sosiale og lærerike aktiviteter. Vi vurderer at aktivitetene er like viktige med tanke på tilhørighet og inkludering, som for læring.

Det er vanskelig å trekke noen konklusjoner om betydningen av AKS for skoleresultater. Vi har sammenliknet utviklingen i resultater på kartleggingsprøver hos elevene ved Mortensrud skole med utviklingen på Bjørndal og de andre skolene. Sammenlikningen gir ulike resultater, avhengig av fag (lesing eller regning), hvilke skoler man sammenlikner med, og hvilke årsklasser man sammenlikner. Med noen unntak viser tallene ingen positiv utvikling for Mortensrud relativt til de andre skolene, og i noen tilfeller er resultatene negative. De mest positive resultatene finner vi for den årsklassen av elever som har deltatt lengst i forsøket. Det kan bety at deltakelse i AKS kan ha positiv innvirkning på prøveresultatene etter noe tid, men usikkerhetene i disse analysene gjør det vanskelig å konkludere. Vi ser noe av den samme tendensen i resultatene på de nasjonale prøvene i lesing. Det er vanskelig å vurdere hvorvidt, og i hvilken grad, forsøket med gratis deltids plass i AKS har hatt en effekt på resultatene på kartleggingsprøver og nasjonale prøver for elever ved Mortensrud skole.

Vår vurdering er at aktivitetene i AKS gir elevene et tilbud som er læringsrettet og som støtter opp under undervisning på skolen og bidrar til innlæring av begreper. Når det ikke gir seg utslag på nasjonale prøver, kan det være fordi tilbudet ikke er tilstrekkelig eller fordi prøvene måler ferdigheter som ikke påvirkes av de læringsrettede aktivitetene. Det kan også være på grunn av svakheter i datagrunnlaget vårt. Det har vært en stor utskiftning av elever i forsøksperioden, og datamaterialet har ikke gjort det mulig å følge enkelte elever over tid.

Betydning for foreldrene

Vi finner at gratis AKS i mange tilfeller har betydning for mors aktivitet. I mange av familiene er den ene av foreldrene, som regel mor, hjemmeværende. Blant familiene vi har møtt er det også noen enslige forsørgere (kvinner) og andre mødre som i praksis er alene om omsorgen. Gratis deltids plass i AKS gir en forutsigbar, trygg og stabil tilsynsordning som frigjør tid for mødrene.

I mange av familiene er mor hjemmeværende og har en plan om å komme ut i arbeid når barna blir større. Å komme ut i arbeid kan være et langt løp som ofte innebærer kurs og praksis i regi av NAV. Vi finner at flere av mødrene starter dette løpet tidligere enn de ellers ville gjort, når barna har et tilbud i AKS. For svært mange av familiene ville det vært et stort hinder å måtte betale for AKS, mens mor er i arbeidsrettet aktivitet og ikke mottar lønn. Flere uttaler at mor måtte ventet med yrkesrettet aktivitet hvis det ikke var gratis AKS. Vi oppfatter at det er lettere for mødrene å sette seg mål om å komme i arbeid, og nå dette målet, når de har tilbud om gratis deltids plass i AKS.

Ifølge svarene på spørreundersøkelsen var en større andel av mødrene i jobb, på heltid eller deltid, i 2016 enn i 2014. Også i intervjuene finner vi at det har vært en positiv utvikling for flere av familiene, og særlig for mødrene. I intervjuene fikk vi eksempler på at flere fikk tid til å følge norskkurs eller andre kurs det første året, og kom i praksis eller jobb i løpet av de to neste årene.

Det å ønske å være i jobb henger i noen grad sammen med holdninger og prioriteringer. Vår vurdering er at gratis deltids plass på aktivitetsskolen på Mortensrud er et bidrag til å endre mødrenes holdninger til å være i jobb. I Oslo Sør-satsingen har et av delmålene under satsingsområdet Kvalifisering vært at kvinner med innvandrerbakgrunns deltakelse i utdanning og arbeid skal økes. Vi mener at tilbud om deltids plass i AKS kan bidra til å nå dette målet.

1 Innledning

Det er gjennomført et fireårig forsøk med gratis deltidsplass i aktivitetsskolen (AKS) for elever på 1.-4. trinn ved Mortensrud skole. Forsøket ble startet opp høsten 2013 og varte ut skoleåret 2016/2017. Proba samfunnsanalyse har på oppdrag for Utdanningsdirektoratet evaluert forsøket.

1.1 Bakgrunn

Forsøket ble satt i gang på bakgrunn av Stortingsmelding 6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk. Mangfold og fellesskap*. I meldingen beskrives målene for forsøket. Regjeringen ønsket å gjennomføre et forsøk med gratis deltidsplass for å prøve ut om elever som deltar i aktivitetsskole får bedre forutsetninger for å lykkes i skolen. I NOU 2010:7 *Mangfold og mestring*, anbefalte Østbergutvalget en gratis skolefritidsordning for alle elever, alternativt at oppholdsbetalingen bør senkes atskillig. Utvalget begrunnet dette med at et gratis tilbud om skolefritidsordning vil motvirke segregering av familier i en vanskelig økonomisk situasjon og bidra til et større mangfold blant elever i skolefritidsordningen. Utvalget påpekte også at kunnskapsgrunnlaget om læringsmiljø for minoritetsspråklige barn er for svakt, og at det er behov for mer kunnskap på dette feltet (NOU 2010:7).

De senere årene har det vært et økende fokus på innholdet i skolefritidsordningen. Skolefritidsordningen/Aktivitetsskolen (AKS) skal være læringsstøttende og bygge opp under læringsmålene på skolen. AKS skal videre være et sted for opplevelser, muligheter og utforskning som skolen ikke kan tilby. For elever med manglende norskerferdigheter kan AKS være en viktig arena for utvikling av både språklige og sosiale ferdigheter (Stortingsmelding 6, 2012-2013).

Før forsøket ble iverksatt hadde Mortensrud skole svært lav deltakelse i aktivitetsskolen sammenlignet med Oslokolene generelt. I skolekretsen er det en høy andel elever som er minoritetsspråklige. Ifølge Oslo kommune er det elever med størst behov for en utvidet læringsarena som ikke benytter seg av AKS. Kommunen viser til at skolene med lavest deltakelse har størst andel elever med behov for særskilt språkopplæring (Stortingsmelding 6, 2012-2013). I tråd med Oslo kommunes rammeplan for aktivitetsskolen, skulle forsøket med gratis deltidsplass i AKS gi flere barn tilgang til en alternativ læringsarena som understøtter skolens arbeid med elevenes faglige, sosiale, og personlige utvikling.

Mortensrud skole har vært blant de skolene i Oslo som har svakest skår på nasjonale prøver. I 2011 hadde Mortensrud en gjennomsnittlig skår i leseferdigheter på 1,5, mens Oslo som helhet hadde 2,1. Til tross for stor tilflytting til bydelen, hadde det vært en nedgang i antall elever ved Mortensrud skole de siste årene før forsøket ble iverksatt¹. Dette tyder på at det har vært en

¹ Tall fra grunnskolens informasjonssystem (GSI)

fraflytting av familier med barn i skolealder, og/eller at foreldrene søker barna til andre skoler fordi skolekretsen opplevdes å være lite attraktiv.

Mortensrud skole tilhører bydel Søndre Nordstrand. Bydelen har relativt høy arbeidsledighet og en høy andel personer med sammensatte levekårsproblemer. Rundt halvparten av innbyggerne i bydelen har innvandrerbakgrunn (ssb.no). Med bakgrunn i de utfordringene bydelen står overfor, ble Oslo Sør-satsingen iverksatt rundt 2008. Forsøket med gratis deltidsplass i AKS ved Mortensrud er gjennomført som en del av Oslo Sør-satsingen. Satsingen er et handlingsprogram som omfatter innsatsområdene oppvekst, utdanning, levekår/helse, kulturaktiviteter, deltakelse og inkludering. Prosjektet er basert på et samarbeid mellom staten og Oslo kommune, og i satsingen inngår mål om å forbedre vilkår for inkludering og oppvekst og mål om å arbeide for at alle barn, uavhengig av sosioøkonomisk og språklig bakgrunn, skal ha like muligheter til å oppnå høyt læringsutbytte, samt mål om å motvirke frafall i den videregående opplæringen. Satsingen har blant annet mål om at flere personer i utsatte grupper skal delta i utdanning og arbeidsliv, økt samfunnsdeltakelse, økt deltakelse i fritidstilbud for barn og unge (særlig jenter) og at læringsresultater og gjennomstrømning på skolene skal bedres til Oslo-gjennomsnittet. Forsøket med gratis deltidsplass i AKS har flere mål som er sammenfallende med målene for Oslo Sør-satsingen.

Den økonomiske rammen for forsøket med gratis deltidsplass i AKS har vært 4,2 millioner kroner i året, og forsøket har vært finansiert av Kunnskapsdepartementet (2 millioner) og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2,2 millioner). Før forsøket ble startet opp ble det etablert en prosjektgruppe som har bestått av områdedirektør og en fagkonsulent fra Utdanningsetaten i Oslo, rektor ved Mortensrud skole og prosjekt-/AKS-leder ved Mortensrud skole. Prosjektgruppa definerte følgende mål for forsøket:

- Øke deltakelsen i Aktivitetsskolen blant elevene på Mortensrud skole på linje med gjennomsnittlig deltakelse i Oslo kommune
- Bidra til å bedre skolekretsens attraktivitet
- Skape god sammenheng mellom undervisning og leksehjelp, samt sikre at Aktivitetsskolen understøtter skolens arbeid med ferdigheter og fag
- Se om gratis Aktivitetsskole kan legge til rette for at elever får bedre forutsetninger for å lykkes i skolen, at undervisning, leksehjelp og Aktivitetsskolen samlet gir bedre læringsutbytte.

Proba samfunnsanalyse har fulgt forsøket med gratis deltidsplass i AKS i fire år. Dette er evalueringens sluttrapport. Det er tidligere utgitt en delrapport fra evalueringen basert på datainnsamling i 2014-2015.

1.2 Problemstillinger

I evalueringen vurderer vi om forsøket med gratis deltidsplass bidrar til å øke deltakelsen i AKS, og hvorvidt deltakelse i AKS kan sies å fremme elevenes forutsetninger for å lykkes i skolen. Vi vurderer også om, og i hvilken grad

deltakelse i AKS bidrar til integrering i nærmiljøet. Utdanningsdirektoratet hadde formulert følgende spørsmål som vi skulle belyse:

- Hvordan endrer deltakelsen ved aktivitetsskolen seg etter innføring av tiltaket?
- For hvilke, og hvor mange, familier kan privatkostnad ved aktivitetsskole sees som avgjørende for deres barns deltakelse?
- Hva ligger til grunn for foresattes valg om å sende eller ikke sende barn til aktivitetsskole, samt varierer dette på tvers av ulike grupper eller kjennetegn?
- Blant familier hvis barns deltakelse i aktivitetsskolen anses å være betinget av tilskuddet; hva kan alternativene til aktivitetsskole være/ha vært?
- Hva medfører det å ha barn i aktivitetsskolen for foresattes livsførsel og hverdag (sett i forhold til integrering og spesielt for foreldre som ellers ikke har hatt barn i aktivitetsskolen)?
- Kan aktivitetsskolen sies å fremme barns sosialisering på tvers av språkgrupper og sosioøkonomisk bakgrunn, også utenfor aktivitetsskolen?
- Lykkes aktivitetsskolen i å heve forutsetningene for elevers skolesuksess?
- Hva er god rekrutteringsstrategi? Hvordan kan skolene bidra til høyere deltakelse i aktivitetsskolen?

Problemstillingene i evalueringen er fordelt på to temaer: Det ene dreier seg om deltakelse i AKS og foreldres beslutninger knyttet til dette, mens det andre temaet handler om betydningen av at barna deltar i AKS.

I evalueringen undersøker vi hva som ligger til grunn for foresattes valg om å sende eller ikke sende barn til aktivitetsskole, samt om dette varierer på tvers av ulike grupper eller kjennetegn. Vi kartlegger også for hvilke familier privatkostnad ved aktivitetsskole kan sees som avgjørende for deres barns deltakelse. Videre har vi kartlagt hvordan deltakelsen i aktivitetsskolen ved Mortensrud skole har endret seg i årene etter at forsøket startet opp. Vi har også sammenliknet denne utviklingen med andre skoler i bydelen for å få et inntrykk av hvordan utviklingen i antall deltakere skiller seg fra liknende skoler.

Deltakelse i AKS kan tenkes å ha betydning for elevenes forutsetninger for å lykkes på skolen på flere måter. Gjennom det faglige opplegget i AKS, med vekt på språk og naturfag, kan elevenes forutsetninger for å lykkes på skolen styrkes. Lek og aktiviteter med andre barn kan styrke sosialisering og trivsel, og føre til at barna får venner på tvers av språkgrupper og sosioøkonomisk bakgrunn. Dette kan ha positiv innvirkning på barnas norskferdigheter som er nødvendig for å lykkes i andre fag. I tillegg kan deltakelse i AKS ha indirekte virkninger på nærmiljøet og skolekretsens attraktivitet. Også foreldres livsførsel og hverdag kan endres, for eksempel i form av arbeidsdeltakelse og bedret økonomi.

Integrering kan forekomme på ulike arenaer og "nivåer". Deltakelse i arbeid og utdanning anses som viktige objektive mål på integrering, men for mange i

målgruppa for gratis deltids plass i AKS kan det være en lang vei å gå. Integrering handler også om å delta i samfunnet, det forutsetter forståelse for norske institusjoner og at man ikke bare omgås personer med samme nasjonale bakgrunn. Integrering kan for denne foreldregruppa skje fra det mest grunnleggende; "å komme seg ut", å treffe andre og delta i ulike aktiviteter i nærmiljøet, å ha kontakt med andre voksne, å snakke norsk med andre, til det å ha arbeid. Ved å få større forståelse for norsk språk og samfunn kan foreldrene også bli bedre i stand til å følge opp barna i skole og fritid.

I evalueringen undersøker vi betydningen av barns deltakelse i AKS. Vi har undersøkt hvordan deltakelse i AKS påvirker barnas sosialisering og forutsetninger for å lykkes på skolen, og vi har undersøkt hvilke endringer som skjer i foreldrenes livsførsel og om forsøket bidrar til at foreldrene kommer i yrkesrettet aktivitet. Vi har også undersøkt om skolen blir mer attraktiv som følge av forsøket. Nedenfor beskriver vi den metodiske tilnærmingen nærmere.

1.3 Metode

Evalueringen er basert på både kvantitative og kvalitative data. Den kvalitative datainnsamlingen består av intervjuer med elever, foreldre, ansatte i AKS, lærere og skoleledelse ved Mortensrud. Den kvantitative datainnsamlingen består av spørreundersøkelser til foreldre, innrapportert statistikk fra Grunnskolenes Informasjonssystem (GSI), samt resultater fra kartleggingsprøver og nasjonale prøver.

1.3.1 Evalueringsdesign

Et sentralt mål med evalueringen har vært å vurdere endringer som følge av deltakelse i AKS. Forsøket har ikke vært lagt opp som et kontrollert forsøk med kontrollgrupper. Vår strategi har vært å måle endringer over tid, og å sammenlikne endringer for elevene på Mortensrud skole fra *før til etter* at forsøket ble igangsatt med endringer ved andre liknende skoler i samme periode. Siden forsøket allerede hadde pågått en stund da evalueringen startet, var det en del informasjon fra "nullpunkt" som ikke lenger var tilgjengelig. Vi kunne likevel benytte denne tilnærmingen når det gjelder statistikk som er tilgjengelig fra tidligere skoleår. Vi kunne også i noen grad stille retrospektive spørsmål til målgruppene. Ettersom flere av de potensielle effektene først ville komme over tid, har vi også sett datainnsamlingen i 2014 som en slags "forsinket nullpunktundersøkelse". Det vil si at vi undersøker endringer fra dette tidspunktet. I tillegg støtter vi oss på informantenes egne vurderinger av betydningen av gratis deltids plass.

For å vurdere erfaringer med deltakelse i AKS og hvilken betydning pris har for deltakelse i AKS bruker vi statistikk over deltakelse, intervjuer med familier som har barn i AKS, og data fra spørreundersøkelser til foreldre som har og foreldre som ikke har barn i AKS.

For å vurdere hvilke konsekvenser deltakelse i AKS har for barnas sosialisering og foreldrenes livsførsel baserer vi oss først og fremst på informasjon fra foreldre, barna, lærere og ansatte i AKS på Mortensrud. Informasjonen er

hentet fra intervjuer og spørreundersøkelser. De kvalitative intervjuene med familier gir dybdekunnskap om foreldrenes og barnas erfaringer og vurderinger. Spørreundersøkelsene bidrar til at vi får et bredere datagrunnlag.

For å vurdere hvilket læringsutbytte barna har av aktivitetsskolen, ønsket vi å sammenligne endringer i resultater på kartleggingsprøver og nasjonale prøver ved Mortensrud skole med endringer på andre (liknende) skoler. I undersøkelsen sammenligner vi Mortensrud skole med skolene Bjørndal, Seterbråten, Toppåsen, Lusetjern og Rosenholm. Ved å velge mest mulig "like skoler", ønsket vi å sørge for at de i størst mulig grad ble påvirket av de samme rammebetingelsene. Grunnlaget for metoden er at man kan tolke *forskjeller i endringer* som et uttrykk for kausaleffekt (se for eksempel Shadish m fl 2002). Gyldigheten av en slik tolkning avhenger av at det ikke er andre forhold som påvirker *utviklingen* i forsøks- og kontrollgruppa forskjellig. Dersom vi sammenlikner Mortensrud med skoler som vi vet utsettes for noenlunde de samme endringer i rammebetingelsene, ville vi redusere dette problemet.

For å få informasjon om det er spesielle forhold som har påvirket endringer i skolerresultater har vi intervjuet skolelederne ved alle skolene i slutfasen av evalueringen.

Gjennom besøk i aktivitetsskolen har vi fått et inntrykk av tilbudet som blir gitt, og i tillegg er lærernes vurderinger av læringsutbyttet viktig. Vi evaluerer ikke det pedagogiske tilbudet ved AKS i seg selv, men vurderer hvilken virkning det har (kartleggingsprøver og intervjuer med lærere) og beskriver *hva som tilbys* (intervjuer med ansatte og besøk).

En stor utfordring for evalueringen er imidlertid at det har vist seg at det er høy turnover blant elever ved Mortensrud. Hvert år er det om lag 25 prosent som flytter fra skolen og omtrent like mange som flytter til skolen. Dette har hatt konsekvenser for datainnsamling og for tolkning av resultatene.

1.3.2 Intervjuundersøkelser

Vi har gjennomført kvalitative intervjuer med ansatte ved AKS, med foreldre og barn og med ansatte ved Mortensrud skole. Disse intervjuene er gjennomført i tre runder, det vil si hver vår/sommer i 2014, 2015 og 2016. I tillegg gjennomførte vi enkelte intervjuer våren 2017.

Intervjuer med ansatte ved Aktivitetsskolen

Vi har gjennomført intervju med prosjektleder ved AKS og gruppeintervju med baselederne fire ganger. Hovedtema for intervjuene har vært deltakelse i AKS, innhold i AKS, hvilke aktiviteter de har og hvilken betydning deltakelse i AKS har for elevene. Vi stilte spørsmål om samarbeid med skolen og hvordan de planlegger aktivitetene i AKS. Videre har vi spurt om hvilke endringer og tilpasninger som er gjort i perioden forsøket har eksistert.

Intervjuer med ansatte ved skolen

Vårsemesteret 2014 intervjuet vi rektor ved Mortensrud og to lærere som var kontaktlærere på 1. og 2. trinn. Vårsemesteret 2015 og 2016 intervjuet vi fire lærere som var med i en ressursgruppe mellom skolen og AKS. Dette var

kontaktlærere på 1., 2., 3. og 4. trinn. Vi har også intervjuet en lærer som var ansatt som ressurslærer, og både hadde undervisning på skolen og laget opplegg på AKS. Etter at forsøksperioden var avsluttet intervjuet vi rektor på Mortensrud om skolens erfaringer.

Hovedtema for intervjuene med lærerne var samarbeid mellom skole og AKS og synspunkter på forsøket og hvilken betydning dette har for elevene, både faglig og sosialt. Et viktig tema var også hva de har erfart at elever som ikke har norsk som morsmål møter av utfordringer i skolen. Vi stilte også spørsmål om eventuelle andre faktorer som kan forklare endringer i skoleresultater, herunder elevsammensetning og satsinger i skolen.

Intervjuer av familier med barn i AKS

Intervjuer med familier som har barn i AKS har vært sentralt for å vurdere foreldrenes og barnas erfaringer med AKS, hvilken betydning de opplever at deltakelse har for barnas sosialisering, språkferdigheter, skoleresultater og hvordan barnas deltakelse i AKS påvirker foreldres livsførsel. Vi ønsket å følge minst 25 familier over tid for å få informasjon om disse forholdene. En utfordring for denne delen av datainnsamlingen har vært at relativt mange av familiene som var med fra starten, flyttet fra skolekretsen i løpet av forsøksperioden.

For å rekruttere familier deltok vi vinteren 2014 på to foreldremøter i Aktivitetsskolen der vi informerte om evalueringen og spurte om det var familier som ville stille som informanter. I tillegg var ansatte i AKS behjelpelige med å rekruttere familier som kunne intervjues. Totalt rekrutterte vi 30 familier i 2014. Vi intervjuet 26 av disse familiene. Siden problemstillingene blant annet innebærer å undersøke eventuelle forskjeller mellom ulike grupper, ønsket vi å rekruttere informanter med bakgrunn fra de landene som har flest elever ved skolen. Landbakgrunn hos de fleste familiene som ble rekruttert i 2014 var Pakistan, Somalia, Tyrkia og ulike land i Øst-Europa. Enkelte hadde bakgrunn fra andre land (Gambia, Iran, Afghanistan og Tyskland). Vi ønsket også å sørge for at en del av familiene ikke hadde barn i AKS før forsøket ble iverksatt. Vi ønsket primært å følge de samme familiene over tid fram til prosjektet ble avsluttet, siden dette vil gi svært verdifull kunnskap om endringsprosesser.

Da vi skulle intervjuer familiene på nytt våren 2015, viste det seg at så mange som 13 av familiene hadde flyttet. Vi rekrutterte 15 nye familier. Disse ble rekruttert ved at vi var til stede på AKS på det tidspunktet foreldrene henter barna, og spurte om de kunne tenke seg å være med i undersøkelsen. Vi forsøkte å rekruttere familier med pakistansk, somalisk eller tyrkisk bakgrunn i denne runden ettersom det var disse bakgrunnene som var mest vanlig blant elevene. Men vi var også pragmatiske og inkluderte andre for å lykkes med å ha et tilstrekkelig antall familier å intervjuer. Totalt intervjuer vi 25 familier i 2015.

Våren 2016 var det ytterligere 5-6 familier som hadde flyttet. Det var også enkelte av de opprinnelige familiene vi ikke greide å nå. Noen av familiene ble i stedet intervjuet høsten 2016/våren 2017. Vi forsøkte også å rekruttere noen nye familier, men i denne runden var det få nye som ønsket å la seg intervjuer. Totalt intervjuet vi 12 familier i denne siste runden. Selv om det har vært familier som har falt fra, og det er færre enn planlagt som vi har kunnet følge over tre år,

mener vi at de intervjuene vi har gjennomført viser interessante endringer i livsførsel hos informantene. Vi har kunnet observere endringer ved å intervjuer de fleste familiene ved to anledninger, og vi har stilt retrospektive spørsmål. Denne delen av datainnsamlingen er dessuten kvalitativ og det er ikke ment at funnene skal være representative.

Intervjuene har enten foregått hjemme hos familien eller på AKS. Vi benyttet tolk i de tilfellene det var nødvendig. Tema for intervjuene var blant annet yrkesstatus, botid og familiesituasjon, synspunkter på aktivitetsskolen, erfaringer med å ha barna der, samt betydningen av gratis deltidsplass. I den første intervjurunden spurte vi om hva som var avgjørende for at foreldrene valgte aktivitetsskole, herunder betydningen av pris. Vi spurte også om hvordan foreldrene fikk informasjon om tilbudet, og om de har spredd denne informasjonen videre til bekjente. I de siste rundene med intervjuer la vi vekt på spørsmål om endring og hvilken betydning AKS har for familien.

Alle foreldrene samtykket til at vi intervjuet barna. Vi har snakket med de fleste av barna enten hjemme eller på AKS. Noen av intervjuene med barna foregikk i gruppe. Tema var blant annet hvordan de trivdes på AKS, hvem de lekte med, hvilket språk de snakker når de leker der, og hva de likte best av aktivitetene i AKS. For å belyse spørsmål knyttet til læring, har vi spurt barna om hvordan de liker og mestrer skolefagene, og om hvordan de opplever det faglige innholdet i AKS.

1.3.3 Spørreundersøkelser til foreldre

Formålet med spørreundersøkelsene har vært å få informasjon *både* om de som deltar og de som ikke deltar i AKS, *både* i forsøket med gratis deltidsplass, og ved en skole som ikke har dette tilbudet. Vi har fått med nye respondenter hvert år, ettersom nye kull har begynt på skolen. Spørreundersøkelsen har dermed favnet bredere enn intervjuene, men gitt begrensede muligheter til å gå i dybden.

Ved slutten av vårsemesteret i 2014 og i 2016 sendte vi ut en spørreundersøkelse til alle foreldre med barn i 1.-4. trinn på Mortensrud og Bjørndal skole. Til foreldrene på Mortensrud sendte vi også ut en spørreundersøkelse vårsemesteret 2015.

Vi hadde opprinnelig planlagt å sende ut spørreundersøkelsen på e-post men ettersom Mortensrud skole ikke bruker e-post for å kommunisere med foreldre, og ikke har e-postadresse til alle, laget vi spørreskjema på papir. Vi oversatte spørreskjemaet til arabisk, urdu, somali, tyrkisk og engelsk. De fleste som har svart har benyttet seg av den norske versjonen. Hovedtema for spørreundersøkelsen var synspunkter på, og erfaringer med, AKS og betydningen av gratis deltidsplass.

Vi stilte dessuten en del bakgrunnsspørsmål om foreldrenes utdanning, yrkesstatus, inntekt og botid i Norge. Vi stilte også spørsmål om hva alternativet til deltakelse i AKS er (eller ville vært). De foreldrene som har barn i AKS, ble stilt spørsmål om hvordan de fikk informasjon om tilbudet, hvordan de vurderer betydningen av barnas deltakelse for deres eget hverdagsliv/aktiviteter, og for barnas samvær med venner og forutsetninger for å lykkes på skolen.

I 2014 ble spørreskjemaet delt ut av kontaktlærerne. Elevene fikk i tillegg til skjema et informasjonsskriv og en ferdig frankert svarkonvolutt som foreldrene skulle bruke for å returnere spørreundersøkelsen. Svarprosenten ble lav. Våren 2015 distribuerte vi spørreundersøkelsen til Mortensrud på foreldremøter som skolen hadde, det gjaldt foreldre på 2., 3., og 4. trinn. Til elevene på 1. trinn hjalp de ansatte i AKS oss med å dele ut og samle inn undersøkelsen. I denne undersøkelsen fikk vi en langt høyere svarprosent, men med noen variasjoner mellom de ulike trinnene. I den siste runden i 2016 ble også spørreundersøkelsen distribuert til foreldrene på et foreldremøte på Mortensrud. Svarprosenten var middels høy. Også dette året er svarprosenten noe ujevn mellom trinnene. Spørreundersøkelsen til foreldre ved Bjørndal 2016 ble distribuert via lærerne på skolen. Svarprosenten har vært svært lav begge årene.

Ved Mortensrud var svarprosenten på undersøkelsen våren 2014 i underkant av 30 prosent, i 2015 om lag 75 prosent, og i 2016 var den 56 prosent. Svarprosenten ved Bjørndal var 22 prosent i 2014 og 18 prosent i 2016.

Andelen respondenter ved Mortensrud som har barn i AKS var 93 prosent i 2014 og 92 prosent i 2016. Andelen respondenter ved Bjørndal som har barn i AKS har variert mellom 54 prosent i 2014 og 40 prosent i 2016.

Når vi tolker resultatene er det viktig å ha i mente at undersøkelsene til dels har lav svarprosent, spesielt gjelder dette for Bjørndal. Respondentene er ikke nødvendigvis representative for alle foreldrene på de aktuelle årstrinnene, og det innebærer at en sammenligning av svarene mellom skolene, og over tid, er svært usikker.

Utdanningsetatens brukerundersøkelser

Utdanningsetaten har gjennomført brukerundersøkelser for alle aktivitetsskolene i Oslo. For skoleåret 2015/2016 omfattet brukerundersøkelsen skolene som tilbyr gratis kjernetid (Mortensrud), gratis deltidsplass ved 1.trinn i aktivitetsskolen og alle skolene som deltar i prosjektet "Lesing og regning." Totalt omfattet undersøkelsen 41 skoler. Vi har sett resultatene fra brukerundersøkelsen i sammenheng med resultater fra vår undersøkelse på relevante temaer.

1.3.4 Analyse av kartleggingsprøver

Vi har analysert utviklingen i resultater på kartleggingsprøver i perioden 2011-2017.

Hvert klassetrinn har egne prøver i lesing og regning med tilhørende poengsystem og bekymringsgrense. Prøvene var identiske fra 2009 til 2013. Våren 2014 ble det innført nye prøver. Selve poengskårene er derfor ikke sammenliknbare før og etter dette tidspunktet.

Fra utdanningsetaten har vi ved to anledninger fått resultater fra statlige kartleggingsprøver i lesing og regning ved seks skoler i bydel Søndre Nordstrand. I første leveranse fikk vi resultater for hver elev for våren 2011 til våren 2015. Disse dataene inneholdt informasjon om elevenes poengsum på

deloppgaver i lesing og regning, samt informasjon om klassetrinn og skole. I andre dataleveranse ønsket ikke Utdanningsetaten å levere resultater for hver elev. I stedet fikk vi resultater på skolenivå for våren 2016 og våren 2017. Dataene inneholdt informasjon om antall elever på hvert trinn som lå på eller under bekymringsgrensen i regning og i deloppgavene i lesing.

I analysen ser vi på utviklingen i andelen som skårer på eller under bekymringsgrensen. Fra Utdanningsetaten har vi også fått oversikt over bekymringsgrensene for lesing og regning.²

For å kunne korrigere for stor utskiftning ved skolen ønsket vi i slutfasen å få resultater for elevene på individnivå. Dette for å se om det er forskjell i resultater for de elevene som hadde gått i AKS i hele forsøksperioden, og de som ikke hadde deltatt i hele perioden. Dette var imidlertid ikke mulig.

Selv om vi ser på utviklingen i andelen som skårer på/under bekymringsgrensen – og ikke utviklingen i poengsum – er resultatene før og etter 2014 ikke nødvendigvis sammenliknbare. Etter hvert som tiden går blir hemmelighold av oppgavene i prøvene vanskeligere og lærere kan (ubevisst) legge opp undervisningen til prøven. Prøvene som har vært lenge i bruk blir dermed "lettere" enn de som gjennomføres for første gang. Det er derfor primært *forskjellen* i utvikling mellom Mortensrud skole og andre skoler som er relevant å undersøke. I rapporten viser vi utviklingen i resultatene fra kartleggingsprøvene i lesing og regning, både blant elevene ved Mortensrud skole og blant elevene på Bjørndal skole, samt de resterende skolene (Seterbråten, Toppåsen, Lusetjern og Rosenholm).

Når det gjelder resultater fra nasjonale prøver har det først og fremst vært relevant å bruke skårer på nasjonale prøver som en indikator på skoleferdigheter *mot slutten* av evalueringsperioden, ettersom disse prøvene gjennomføres fra og med femte klasse. Resultatene kan gi en indikasjon på hvordan det går med elevene ved skolen som har deltatt i forsøket etter at de har sluttet i AKS. Resultatene kan sammenliknes med resultatene fra andre skoler i bydelen eller med tidligere kull med femteklassinger ved Mortensrud skole. Sistnevnte vil trolig være vanskelig, ettersom det er utviklet nye nasjonale prøver slik at resultatene kanskje ikke er sammenliknbare med tidligere år. Samtidig vil endringen i prøvene sannsynligvis påvirke skårene ved alle skolene relativt likt, og med en sammenlikning som både går over tid og mellom skoler er det mulig å kontrollere for effekten av endrede prøver.

² Bekymringsgrensene er av Utdanningsetaten beregnet til de 20 prosent svakeste resultatene første gang prøven gjennomføres, basert på elevresultatene på nasjonalt nivå. En elev som skårer likt eller lavere enn de 20 prosent svakeste i Norge, vil dermed komme under bekymringsgrensen. Bekymringsgrensene som gjelder for regning og lesing før 2014 ble beregnet på grunnlag av resultatene i 2009, mens grensen som gjelder i 2014 ble beregnet på grunnlag av resultatene i 2014.

2 Forsøket med gratis deltidsplass i AKS

2.1 Mål og rammeplan for SFO/AKS

Skolefritidsordningen (SFO) skal i følge opplæringsloven legge til rette for lek, kultur- og fritidsaktiviteter med utgangspunkt i alder, funksjonsnivå og interesser hos barna.

2.1.1 Fra fritidshjem til aktivitetsskole

Inntil starten av 90-tallet var Fritidshjem den etablerte tilsynsordningen for barn etter skolen. Betegnelsen ble endret til Skolefritidsordningen i 1991 og en ny tilskuddsordning ble innført, noe som førte til en rask utbygging av tilbudet. Mens det i 1990 var ca. 12 000 barn som deltok, var det to år senere ca. 40 000 barn som deltok i SFO.³ I 2015 var antall barn i SFO økt til i underkant av 160 000.⁴

I Stortingsmelding 40 *Vi små en alen lange* fra 1993 blir innholdet i SFO beskrevet som å være preget av lek ute og inne, lesing, spill, samtaler og "spontane påfunn og virksomheter", og at "gjennom en veksling mellom organisert og selvvalgt virksomhet (lek) forsøker en å ivareta barnas behov for sosial læring" (s. 47). Tilbudet bestod av flere aktiviteter, som forming, lesegrupper og friluftsliv, men det var et klart fokus på lek og sosialisering. I tillegg ble SFO allerede da ansett å være viktig for integrering: "Barn som vokser opp i et flerspråklig og flerkulturelt miljø (...) må få mulighet til å utvikle norsk språk og bli kjent med norsk kultur. Dette kan skolefritidsordningen bidra til gjennom lek og sosialt samvær" (s.52). I Stortingsmeldingen problematiseres det at "fremmedspråklige" er underrepresentert i skolefritidsordningen, og det blir trukket frem at gratis tilbud ser ut til å ha økt deltakelsen i enkelte kommuner (s.52).

Etter hvert har det blitt større oppmerksomhet rundt SFO som en støtte til læring i skolen, og ordningen har gått fra å primært bli sett på som et sted for lek og barns utfoldelse, til mer å bli sett på som en organisert læringsarena. Dette kommer tydelig til uttrykk i navneendringen av skolefritidsordningen i Oslo til aktivitetsskolen i 2010 (Greve og Løndal 2012). Denne endringen ser vi også når det gjelder integrering. I *Integreringsmeldingen* fra 2012 blir det problematisert at antall barn i skolefritidsordningen i Oslo varierer sterkt, og at skolene med lavest deltakelse har størst andel elever med behov for særskilt språkopplæring.⁵ Meldingen understreker betydningen Skolefritidsordningen har for integrering i form av språklæring, men tar i tillegg opp betydningen av deltakelse for skolerresultater: "En god skolefritidsordning kan bedre elevenes skoleprestasjoner og styrke språkforståelsen til dem med dårlige

³ Meld.St. 40 (1993). *Vi små en alen lange*.

⁴ SSB - http://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/287183?_ts=158d8352b68

⁵ Meld. St. 6 (2012 – 2013). *En helhetlig integreringspolitikk*.

norskkunnskaper”. I samme melding varsles det om forsøket med gratis aktivitetsskole for 1. - 4. trinn som del av Oslo Sør-satsningen.

2.1.2 Aktivitetsskolen i Oslo – rammeplan og lokale planer

Intensjonene for og målene med skolefritidsordningen er etter hvert relativt omfattende, men det er få konkrete krav til ordningen: Det er ikke fastsatt nasjonale kvalitetskrav, verken når det gjelder bemanning, kompetanse, innhold eller arealer.⁶ Kommunene har dermed stor lokal frihet til å utforme virksomheten og innholdet.

I Oslo er innhold og mål nærmere beskrevet i *Rammeplan for Aktivitetsskolen*, hvor overordnet mål beskrives som at ”elever og foresatte gjennom samordning av skole, aktivitetsskole, leksehjelp og fritid opplever at tilbudet legger til rette for og støtter opp om den enkelte elevs læring og utvikling”. Tilbudet skal kjennetegnes ved:

- Å være en alternativ læringsarena som understøtter skolens arbeid med elevenes faglige, sosiale og personlige utvikling
- Å gi et helhetlig tilbud til elevene i samarbeid med skolen
- Å ha et læringsstøttende aktivitetstilbud som er strukturert og forutsigbart
- Å ha en sterk forankring i skolens ledelse
- Å gi et kvalitativt godt leksetilbud

Aktivitetsskolen blir i planen beskrevet som en betydningsfull arena for utvikling av sosial kompetanse og allsidige ferdigheter i samhandling med andre i ulike situasjoner:

Sosial kompetanse og språklige ferdigheter fremmes kontinuerlig gjennom varierte aktiviteter og mestringsopplevelser. Aktivitetsskolen er en sentral arena for progresjon av språklige ferdigheter. Daglige aktiviteter og lek gir elevene konkrete opplevelser som grunnlag for kommunikasjon, utvikling av begreper og ferdigheter i å kunne uttrykke følelser og meninger. Aktivitetsskolen er en viktig alternativ læringsarena for videreutvikling av de grunnleggende ferdighetene. Utprøving og utforskning samt samtaler om fellesopplevelser gir innsikt, økt ordforråd og kunnskap om logiske sammenhenger.

Mål og innhold er videre inndelt i fem målområder: Natur, teknikk og miljø; fysisk aktivitet og lek; kunst, kultur og kreativitet; mat og helse; lekser og fordypning. Arbeidet med målområdene skal bygge videre på og supplere opplæring i skolen – for eksempel skal målområdet for natur, teknikk og miljø med utgangspunkt i skolens årsplaner videreføre temaer fra realfagene og øve opp kunnskap om matematikk og kjemi/fysikk gjennom lek.

⁶ Udir nettsider

Rammeplanen gir kun retning for innhold og organisering av aktivitetsskolen, og forutsetter at det i tillegg utarbeides lokale planer for aktivitetsskolen på den enkelte skole.

På Mortensrud har Aktivitetsskolen lagt vekt på temaene naturfag og teknikk, og satsing på styrking av elevenes grunnleggende lese- og skriveferdigheter og språkutvikling. De har ulike aktiviteter som skal fremme disse og andre områder, slik som å spille spill som fremmer matematiske ferdigheter, lek med bokstav og ord. Lærere og ansatte i AKS skulle samarbeide for å sikre et godt tilbud. Det er lagt mye arbeid i å implementere et tilbud i AKS som kunne understøtte skolens arbeid med ferdigheter og fag. Innholdet i AKS, Mortensrud er nærmere beskrevet i kapittel 3.

2.1.3 Hva innebærer gratis deltidsplass?

Gratis deltidsplass i AKS er uavhengig av foreldrenes inntekt. Gratis deltidsplass gjelder hver skoledag etter undervisningen og frem til klokka 16. Elevene kan også være på AKS to valgfrie dager i skolens ferier. Forsøket med gratis deltidsplass innebærer at prisen på heltidsplass er halvert. Heldagsplass innebærer at elevene kan være på AKS også før skoletid (fra klokka 07.30) og frem til klokka 17 på ettermiddagen. I tillegg kan elevene være på AKS i skoleferiene, med unntak av juli, da AKS er stengt.

Oppholdsbetaling i AKS i Oslo justeres normalt etter foreldres inntekt. I skoleåret 2013/2014, da forsøket med gratis deltidsplass startet, kostet en ordinær heldagsplass 557 kroner per måned for inntekt opp til 164 244, 1024 kroner per måned for inntekt mellom 164 245 og 300 000, og 2611 kroner for inntekt over 300 000. I skoleåret 2014/2015 kostet en ordinær heldagsplass 592 kroner for inntekt til og med 198 832 kroner, 1088 kroner for inntekt mellom 198 833 og 353 480 kroner og 2773 kroner for inntekt over 353 481. Ordinær halvdagsplass koster halvparten av en heldagsplass.

Det statlig finansierte forsøket med gratis deltidsplass i aktivitetsskolen ved Mortensrud startet høsten 2013. Samme høst fikk også Tøyen skole i bydel Gamle Oslo ordningen, som en del av Tøyenløftet, og året etter ble ordningen innført på Vahl skole, også i bydel Gamle Oslo. Ordningen ble deretter utvidet i 2016/2017 og i 2017/2018, og gjelder nå for 58 skoler i Oslo i de østlige bydelene Alna, Bjerke, Gamle Oslo, Grorud, Grünerløkka, Sagene, Stovner og Søndre Nordstrand. Ved alle skolene tilbys det som benevnes som gratis kjernetid i 1. klasse, 36 skoler tilbyr det også i 2. klasse, mens gratis plass i 3. og 4. klasse tilbys ved Linderud, Mortensrud og Møllergata skole. Elevene i ordningen med gratis kjernetid får gratis deltidsplass i aktivitetsskolen, som tilsvarer inntil 12 timer per uke, noe som gjerne organiseres gjennom gratis deltakelse fra skoleslutt til klokka 16 på skoledager.

3 AKS på Mortensrud skole

Det har vært et mål i forsøket at barna gjennom lek og oppgaver skulle bli introdusert for nye begreper eller få repetert begreper innenfor temaer fra skolen, og få trening i å bruke dem aktivt selv. Det lå i føringene fra Utdanningsetaten at det skulle dannes en ressursgruppe med representanter fra skole/Aktivitetsskole, og at det skulle være faste møter for ressursgruppen og at organisatorisk, sosial og pedagogisk sammenheng mellom skolen og Aktivitetsskolen skulle sikres. Det ble derfor bestemt at AKS skulle utarbeide lokale planer som viser en faglig sammenheng mellom undervisning og aktivitetstilbudet i AKS.

Tidligere studier (Lervåg og Lervåg, 2011) viser at leseforståelse er avgjørende for læringsutbyttet i skolen. For å lykkes med de teoretiske fagene, er det grunnleggende at eleven forstår innholdet i en tekst. Leseteknisk sett har barn med minoritetsbakgrunn tilnærmet like ferdigheter som andre, men ordforråd og begrepsforståelse er svakere hos mange barn med minoritetsbakgrunn. Tiltak knyttet til språkforståelse på andrespråket er viktig for å sikre god leseforståelse og godt læringsutbytte for minoritetsspråklige. Aktivitetene i AKS på Mortensrud tar utgangspunkt i denne forståelsen.

Prosjektgruppa bestående av områdedirektør og en fagkonsulent fra Utdanningsetaten i Oslo, rektor ved Mortensrud skole og prosjekt-/AKS-leder ved Mortensrud skole har utarbeidet årlige milepælsplaner for AKS Mortensrud. Milepælsplanen for 2013 var fokusert på oppstart, og hadde målsetninger som dreide seg om forankring, rekruttering av personal og av elever, informasjonsstrategi, påmeldingssystemer og logistikk, samt rammebetingelser som lokaler og fysiske betingelser. Milepælsplanene fra og med 2014 har hatt tyngdepunkt på kvalitetsutvikling av aktivitetenes innhold og organisering, kompetanseutvikling, samarbeid AKS/skolen og brukerorientering. Planene inneholder ti milepæler som nesten har vært uendret fra 2014 til 2016. I 2015 ble målsetningen om forankring i skolens ledelse vurdert som oppnådd, og denne milepælen ble tatt ut av planen.

I dette kapitlet redegjør vi for hvordan sentrale punkter i planen er fulgt opp. Videre beskriver vi hvilke erfaringer ansatte i AKS, og i skolen har fra samarbeid om læringsstøttende aktiviteter. Til slutt beskriver vi foreldrenes erfaringer fra kontakt med AKS. Kapitlet er basert på skriftlig dokumentasjon fra AKS og på intervjuer med ansatte i AKS, i skolen og med foreldre.

3.1 Organisering og bemanning

AKS ble oppbemannet, og organisert med én base for hvert trinn. Oppstarten av prosjektet var krevende ettersom det begynte langt flere barn i AKS høsten 2013 enn det som var forventet. Bygningen som AKS holdt til i var ikke stor nok, og det var nødvendig å bruke klasserommene for en del av elevene. Det krevde fleksibilitet og samarbeidsvilje både fra AKS og fra skolen.

AKS Mortensrud har hatt samme bemanningstetthet som andre aktivitetsskoler i Oslo, men aktivitetsskolen har hatt flere baseledere enn det som er vanlig, ettersom de har hatt én baseleder på hvert trinn. Ved oppstart høsten 2013 var AKS bemannet med 8,6 årsverk. 2016/2017 hadde AKS en bemanning på 9,2 årsverk. Personalet omfatter prosjektleder/AKS-leder, fire baseledere og assistenter. Mange av stillingene i AKS er deltidsstillinger, så det har vært relativt mange ansatte. I tillegg til de ansatte har AKS Mortensrud flere lærlinger. De har også noen personer på praksisplass (arbeidstrening) og noen studenter som er til stede enkelte dager.

Alle baselederne var nyansatte ved oppstart av forsøket. Baselederne har hatt litt ulik utdanningsbakgrunn, blant annet sosionomutdanning og utdanning innen naturfag og landbruk. Ingen hadde pedagogisk utdanning da de startet, men enkelte har tatt videreutdanning i pedagogiske fag ved siden av jobb i løpet av forsøksperioden. Assistentene var stort sett ufaglærte, men noen hadde fagbrev som barne- og ungdomsarbeider. Personlig egnethet og interesse har vært viktige kriterier for ansettelsen. Mange av de ansatte har selv minoritetsbakgrunn. En del av assistentene har jobbet i AKS i mange år.

Mortensrud skole ble sammen med fem andre skoler i Oslo fra skoleåret 2016/2017 tildelt fem ekstra lærerstillinger for trinnene 1-4. Ett årsverk av disse ble tilført læringsstøttende aktiviteter i AKS.

3.1.1 Informasjon og rekruttering

Skolen/AKS la mye arbeid i å informere om tilbud om gratis deltidsplass i AKS før oppstart i skoleåret 2013/2014. Skolen informerte både elever og foresatte. Prosjektleder ved AKS deltok på foreldremøter, og det ble sendt ut skriftlig informasjon. I forbindelse med førskoledagene rett før skolestart var det også et foreldremøte der det var satt av mye tid til informasjon om AKS. Prosjektleder tok dessuten kontakt med alle barnehagene i bydelen slik at de informerte og hang opp plakater med informasjon til skolestartere. Aktivitetsskolen tok dessuten kontakt med koranskolen i nærheten for å be dem tilpasse tidspunktene for sin undervisning, slik at elevene kunne gå dit etter AKS.

I det videre rekrutteringsarbeidet har lærere og ansatte i AKS informert om tilbudet på felles foreldremøter. AKS-ansatte har deltatt ved innskriving av nye elever for å informere. På foreldremøtene som ble avholdt det siste året ble det lagt vekt på å informere om at det er lærere på AKS også. En av ekstralærerne som er rekruttert til skolen i forbindelse med *Mer læring 1-4* har hatt ansvar for å ha kontakt med barnehager i skolekretsen. Vedkommende har hatt som oppgave å forberede barna på skolestart, men har også promotert AKS.

3.2 Samarbeid skole - AKS

Det har vært vektlagt å få til et godt samarbeid mellom skolen og AKS. Skolen bestemte at fagsamarbeidet skulle være en integrert del av skolens strategiske plan, og at skolen og AKS skulle ha felles ukeplaner. En felles planleggingsdag (fordelt på to ettermiddager/kvelder) ble gjennomført første gang i 2014, og har

senere vært videreført i 2015 og 2016. Prosjekt-/AKS-leder har vært en del av skolens lederteam og deltatt på ukentlige møter.

Fra høsten 2016 inngikk prosjekt-/AKS-leder i skolens språkteam. Språkteam er etablert ved skoler innenfor *Flerårig skoleutviklingsprosjekt* (14 skoler i Oslo), som har sammenfallende prosjektperiode med forsøket med gratis deltids plass i AKS/Mortensrud.

3.2.1 Felles ukeplaner

Aktivitetsskolen har utarbeidet planer på bakgrunn av årsplaner for 1.-4. trinn og deretter brutt planene ned til ukeplaner som er delt ut sammen med skolens ukeplaner. Ukeplanene er detaljerte, med tidspunkter for de ulike aktivitetene, og viser en tydelig sammenheng mellom undervisning og aktiviteter i AKS. Hensikten med å dele ut de to ukeplanene sammen har vært at foreldrene skal se sammenhengen mellom undervisningen i klassen og aktivitetene i AKS.

Ukeplanene viser at det har blitt lagt opp til faglige, læringsstøttende aktiviteter som har tatt utgangspunkt i læreplanene i norsk, matematikk og naturfag. AKS har forsøkt å ta opp de samme temaene i aktiviteter og oppgaver på AKS, som lærerne har undervist i den samme uka. Aktivitetene skulle gi læring gjennom lek og utforskning. De organiserte aktivitetene har foregått i kjernetiden på AKS, det vil si frem til klokka 16.

Samarbeidsformer

Baselederne og prosjekt-/AKS-leder har lagt mye arbeid i å planlegge aktiviteter. De har måttet sette seg inn i læreplanene for de ulike trinnene, og i samarbeid med lærere ved skolen, laget opplegg for hvordan temaene kunne tas videre i AKS.

Aktivitetsskolen hadde tidligere ingen rutiner for informasjonsflyt mellom skole og AKS. For å sikre informasjon og etablere hensiktsmessige læringsstøttende aktiviteter i AKS, ble det ved oppstart av forsøket opprettet en ressursgruppe med AKS-ansatte og lærere som hadde møter hver 14. dag. Gruppen besto i starten av to lærere fra småtrinnet, alle baselederne og prosjekt-/AKS-leder. Det andre året av forsøket ble gruppa utvidet til å inkludere én lærer fra hvert trinn (1.-4.) ettersom det var vanskelig for to lærere å formidle all informasjon om hva som ble gjort på de ulike trinnene. Den uka det ikke var ressursgruppemøte skulle hver enkelt baseleder ha et møte med alle lærerne på sitt trinn. Både på ressursgruppemøtene og trinnmøtene var formålet at ansatte i AKS skulle få informasjon om hva elevene hadde holdt på med i de ulike fagene, samt diskutere forslag til læringsstøttende aktiviteter. Det var også en mulighet for å utveksle generell informasjon mellom skole og AKS og ta opp utfordringer knyttet til enkelte elever.

Lærerne som har vært med i ressursgruppa har bidratt med forslag til praktiske aktiviteter knyttet til naturfag, matte og norsk. I følge lærerne vi intervjuet har det vært viktig at aktivitetene ikke skal være skolepreget, men at elevene når de kommer på AKS skal lære gjennom lek og konkrete oppgaver. Lærerne har satt tema, beskrevet hva som er hensikten og beskrevet den konkrete aktiviteten.

Det ble lagt vekt på at det ikke skulle være nødvendig med en bestemt type kompetanse for å kunne gjennomføre aktiviteten.

Ressursgruppemøter med trinnlærerne og baselederne ble avsluttet fra og med skoleåret 2016/2017 da skolen/AKS så det som mer nyttig å bruke lærere til å holde aktiviteter i AKS. Det siste året hadde tre lærere 3,75 undervisningstimer i uka lagt til AKS. Disse lærerne har hatt ansvar for læringsstøttende aktiviteter i samarbeid med baseleder på hvert av trinnene. Lærer, baseleder og assistenter har hatt planleggingsmøter hver uke for å planlegge ukens aktiviteter. Formålet med å få lærere til å jobbe på AKS var i enda større grad å sikre faglig sammenheng mellom skole og AKS, samt kvalitetssikre innhold og gjennomføring av de læringsstøttende aktivitetene.

3.2.2 Innhold i læringsstøttende aktiviteter

Læringsstøttende aktiviteter har vært knyttet opp mot skolens fagplaner samtidig som de har hatt fokus på de fem målområdene som utgjør rammeplanen for AKS. Det har blitt lagt vekt på at de læringsstøttende aktivitetene skulle fremme elevenes språk, lese- og regneferdigheter. I tillegg har skolen og AKS hatt felles tema i naturfag.

Temaene og fagene fra skolen har gått igjen i AKS, men med andre læringsmetoder og tilnærminger. Aktivitetene skal være lekpregede. Det blir lagt vekt på at språklæring ikke bare skulle skje i de læringsstøttende aktivitetene – måltider, lek, overgangssituasjoner og samtaler i hverdagen er sett som arenaer for språklæring og samhandling.

Ifølge AKS' egen rapportering (Årsrapportering gratis kjernetid, 2016) ble målsetningene for det faglige arbeidet skjerpet høsten 2015 med bakgrunn i resultatene fra statlige kartleggingsprøver og nasjonale prøver. Det ble blant annet satset på bruk av Ipad i den første lese- og skriveopplæringen fra høsten 2015 (1. trinn).

Eksempler på læringsstøttende aktiviteter

Et eksempel på aktiviteter er bruk av eventyr og fortellinger. Baseleder dramatiserer eventyr og bruker ord og begreper som er relevante for læringstemaene. Elevene øver på å spille eventyret med vekt på blant annet preposisjoner. Eksempelvis kan eventyr som "De tre bukkene bruse" brukes til å skape en forståelse av begreper som over, under, foran, bak, større, mindre, osv. Elevene kan også ha fremvisning for andre elever. Videre er det flere aktiviteter hver uke knyttet til lesing, enten ved at noen elever er på biblioteket, høytlesing, eventyrstund eller liknende.

For første og andre trinn har mange av aktivitetene vært knyttet til ukas bokstav: Hangman, Kims lek eller kryssord med dagens bokstav er noen av eksemplene. Noen av disse aktivitetene er gjennomført i forbindelse med måltidet.

De eldste trinnene har laget AKS-avis. Her har elevene kunnet lære seg spørreord, intervjueteknikk, og hva en avisartikkel er.

Aktivitetene i regning har for eksempel omfattet ulike typer brettspill med terning og lek med store kortstokker hvor barna får et kort hver og skal stille seg på

tallinje, og aktiviteter hvor barna får trent seg på å bruke størrelsesord og liknende.

Som læringsstøttende aktivitet i naturfag har et eksempel vært et prosjekt om naturens kretsløp hvor elevene har samlet meitemarker som de observerer over tid. Elevene registrerer i et skjema hvor mye meitemarkene har spist, og sjekker faktabøker for å finne ut mer om meitemarkens fordøyelsessystem. Om vinteren har det vært eksperimenter med å fryse vann til is, fryse ting i vannet og å bygge isslott.

Et prosjekt om kildesortering har kombinert elementer fra naturfag, matematikk og fysisk aktivitet. I tillegg til å lære hva som ligger i kildesortering, resirkulering og gjenvinning, har barna lært seg forskjellen på ulike materialer og egenskaper ved dem. I prosjektet har elevene blant annet plukket søppel og hatt stafett hvor de skal sortere søppelet riktig og til slutt regne ut tiden laget har brukt.

Elevene har også hatt fysisk aktivitet i kombinasjon med faglige aktiviteter. Et eksempel har vært matte-stafett; den som skal løpe må svare riktig på et regnestykke før hun kan løpe etappen sin. Et annet eksempel er at elevene skal kjenne på hjerteslag og puls ved ulike former for fysisk aktivitet. Når elevene er på tur kan det være "forskertur" der de får studere insekter med forstørrelsesglass. Et annet eksempel er utendørs rebus, med spørsmål om kroppen.

Det er lagt vekt på å styrke ordforråd og begrepsforståelse også i de aktivitetene som ikke handler om grunnleggende ferdigheter. Det har for eksempel vært teatergruppe som skulle bidra til glede og mestringsfølelse hos elevene, og samtidig gi grammatikktrening og styrking av ordforrådet.

I feriene har det vært dagsbesøk til gård, matkurs på Geitmyra matkultursenter og svømmekurs. Også i disse aktivitetene er det lagt vekt på språk og at elevene skal lære gjennom å erfare.

Når elevene skulle starte med et nytt tema har baseleder ofte startet med å stille spørsmål om temaet i plenum for å få informasjon om forkunnskapene til elevene. På den måten ønsket de også å sikre engasjement og deltakelse, og at elevene skulle oppleve at de blir inkludert i arbeidet. Quiz i ukens tema er brukt for å sjekke hva elevene har lært gjennom uka.

Innenfor kjernetiden frem til klokka 16 har det meste av aktivitetene, både inne og ute, vært voksenstyrt. Fra klokka 16 har det stort sett vært lagt opp til frilek, ute eller inne.

I løpet av forsøksperioden ble det gjort noen endringer basert på tilbakemeldinger fra lærerne ved skolen. Blant annet ble matematikk vektlagt mer etter etterspørsel fra lærerne. Det ble mer fokus på at mange ord og begreper også kan læres gjennom matematikkaktiviteter. Lærerne etterspurte dessuten engelsk på fjerde trinn, AKS innførte derfor engelske ordleker for de største barna.

I AKS har de også i økende grad hatt fokus på de ansattes metodikk og eget språk når de snakker med barna. For eksempel ved å tydeliggjøre beskjeder og informasjon. De har lagt opp til at barna skal være mer verbale, at de skal få

tenketid før de svarer og vært bevisste på å bruke oppfølgingsspørsmål når de snakker med barna. De har også brukt læringspartner slik de gjør i skolen, det innebærer at elevene skal forklare for hverandre, for eksempel hva de har tegnet. Prosjektledere og baseledere har formidlet metodikk blant annet på personalmøter.

Det har vært et mål å kvalitetssikre de læringsstøttende aktivitetene gjennom evaluering ved bruk av et standard skjema med spørsmål etter kriteriene hva, hvordan, hvorfor som ansatte i AKS skal fylle ut.

I løpet av forsøksperioden har det i økende grad blitt lagt vekt på å utvikle barnas sosiale kompetanse. De ansatte erfarte at barna trengte bedre lekeferdigheter. De opplevde at manglende språkferdigheter fører til misforståelser og konflikter. Det har derfor blitt lagt større vekt på samarbeidsleker og vennskap. AKS og skolen har dessuten hatt felles vennskapsuke.

3.2.3 Kontakt med foreldrene

Aktivitetsskolen har i hele forsøksperioden vært opptatt av å ha god kontakt med foreldrene. De har ønsket å oppnå tillit og få et godt omdømme blant foreldrene. For eksempel har prosjektleder hver dag gått ut for å hilse på foreldrene når de leverer barn om morgenen. De ansatte har vært aktivt oppsøkende overfor foreldre. De har ringt og spurt om grunnen hvis barna har vært borte fra AKS og sykdom ikke har vært årsaken. Utmeldinger av AKS er blitt fulgt opp.

Ettersom mange foreldre på Mortensrud har svake norskferdigheter har det vært en utfordring å gi informasjon til foreldre om aktiviteter. Dette er også en grunn til at de har hatt lite påmeldingsaktiviteter i AKS, det er logistisk krevende å sikre at foreldre får tilstrekkelig informasjon og at de får tilbakemelding i form av påmelding.

I AKS har de ansatte ønsket at foreldrene skulle ha en relasjon til de ansatte som gjør at de tør å spørre dersom det er noe de lurte på, eller ikke skjønner. Aktivitetsskolen har ikke oversatt skriftlig informasjon til foreldrene, men de har ansatte som snakker henholdsvis arabisk, urdu og polsk, og som kan bistå. Inntrykket er at de fleste foreldrene stort sett har forstått den informasjonen som blir gitt ut gjennom ukeplan etc.

For å formidle hva som skjer i AKS og for å vise hvordan barna blir tatt vare på, har AKS laget film fra forskjellige aktiviteter som de har vist på foreldremøter. I løpet av forsøksperioden er det lagt økende vekt på å ha tilstelninger hvor foreldre inviteres. De startet også opp med månedlige nyhetsbrev med bilder som viser aktiviteter av barna i ulike situasjoner. Dermed kunne foreldre som er svake i norsk også få et inntrykk av hva som skjer på AKS.

3.2.4 Leksehjelp

Det har variert de siste årene hvilket tilbud Oslokolene har hatt om leksehjelp. I de tre første årene av forsøket hadde skolen tilbud om leksehjelp til 1.-4. trinn.

Leksehjelpen foregikk i AKS-tiden og var et frivillig tilbud til alle elevene. Foreldrene har ønsket mer leksetid inn i aktivitetsskolens timeplan.

Fra 2016/2017 la skolen om leksehjelpsordningen til å gjelde 4.-7. trinn i stedet for 1-4 trinn. AKS valgte da å tilby elever med fulltidsplass leksehjelp. Det vil si at leksehjelpen foregikk etter kjernetiden i AKS. Erfaringene med leksehjelp er nærmere omtalt i kapittel 4.

3.2.5 Kompetanse hos AKS-ansatte

De ansatte i AKS har ikke hatt pedagogisk utdanning, og mange av assistentene er ufaglærte. For at ansatte i AKS skulle kunne gjennomføre læringsstøttende aktiviteter er det iverksatt ulike former for kompetansetiltak. I tilknytning til oppstarten av forsøket fikk de ansatte blant annet opplæring i å lede elevgrupper og være en tydelig voksen. De fikk også et kurs i bruk av smartboard. Fem ansatte fikk opplæring i naturfaglige forskningsforsøk, språk og begrepsopplæring, og to ansatte fikk opplæring i å lede svømmegrupper. I tillegg var det opplæring i helse/hygiene og førstehjelp.

Baseledere har sammen med lærere fra skolen deltatt i etterutdanningskurset "Forskerføtter og leserøtter" i regi av Naturfagsenteret. Dette er et tverrfaglig etterutdanningskurs for lærere som underviser i naturfag og/eller norsk på 2.-4. trinn. Det faglige opplegget er relatert til kompetansemål i naturfag og norsk. Prosjektleder/AKS-leder og en baseleder har deltatt på skolebesøk til England for å lære mer om metodikk for språktrening etc.

Alle ansatte på AKS skal kjenne til anbefalinger og prinsipper fra *Språkbroen* (ressurssamling utarbeidet av Utdanningsetaten). De skal gjøre bruk av disse i tilrettelagte aktiviteter og øvrige samhandlingssituasjoner med barna.

Det har også blitt lagt stor vekt på intern kompetanseoverføring blant de ansatte. Det har vært ukentlige personalmøter med tema læringsstøttende aktiviteter. På disse møtene har de drøftet og delt erfaringer fra læringsstøttende aktiviteter. Det er lagt vekt på at alle ansatte i AKS skal oppleve at de er inkludert og kan bruke sin kompetanse. Videre har det blitt lagt opp til at baseledere skal observere assistenter og basert på observasjonen gi veiledning.

De ansatte har i noen grad jobbet på fritiden for å opparbeide seg kunnskap i de ulike temaene de har i AKS, blant annet har noen satt seg inn i læreplaner og liknende etter arbeidstid. Men det har vært opplevd som en utfordring at det er for lite tid til erfaringsutveksling og veiledning blant de ansatte.

Å rekruttere ansatte slik at alle har tilstrekkelig språkkompetanse har vært utfordrende. Det er samtidig påpekt at assistentene i AKS har ulike styrker. Noen er flinke til å følge opp skolefagene, mens andre har andre kvaliteter som at de er gode til å organisere og drifte utelek. I AKS presiseres det at ansatte som har hatt ansvarsområder direkte knyttet mot språkopplæring/grunnleggende ferdigheter skulle ha god språkkompetanse. Det er opplevd som en styrke at de minoritetsspråklige ansatte kunne bidra med å formidle informasjon til foresatte med svake norskferdigheter. De er også forbilder for barna. I AKS har de ansatte imidlertid erfart at de har hatt personer i

praksis (arbeidstrening) som har vært svært svake språklig. Det har vært uheldig.

De ansatte i AKS har fått mer kompetanse gjennom erfaringene de har gjort, og opplever at de jobber mer pedagogisk enn tidligere. Flere av assistentene har i løpet av forsøksperioden startet på barne- og ungdomsarbeiderutdanning i regi av Utdanningsetaten.

3.3 Erfaringer med læringsstøttende aktiviteter og samarbeid skole/AKS

3.3.1 Ansatte i AKS` og lærernes erfaringer

Det er gjort svært mye for å gjøre aktivitetene i AKS læringsstøttende. Det har fordret mye innsats fra de ansatte som ikke har formell pedagogisk kompetanse.

De ansatte i AKS erfarer at samarbeidet mellom skolen og AKS har bidratt til at de læringsrettede aktivitetene i AKS er blitt bedre i løpet av forsøksperioden. De uttrykker at de har fått en større forståelse av hvilke kunnskaper og ferdigheter elever bør ha for å lykkes i skolen.

Vår vurdering er at samarbeidet mellom skolen og AKS har fungert greit, men at det har vært krevende for lærerne å komme med forslag til lekpregede aktiviteter. Det er heller ikke alle forslag som blir gjennomført, noe som kan være litt frustrerende for lærerne som ikke vet hvorfor.

En ansatt sier:

Samarbeidsmøtene har bidratt til at lærerne og ansatte i AKS har blitt kjent, men det oppleves nok ikke som de er under samme paraply

Ordningen med ressurslærer som man har hatt det siste året har hatt som fordel at det er lærere som gjennomfører aktiviteter, og de kjenner veldig godt til hva de driver med på skolen. Samtidig har dette vært en ordning som er sårbar for fravær.

I forsøksperioden har det vært et tema om aktivitetene blir *for* læringsrettede og får for mye preg av å være skole. Flere av lærerne har ment at AKS i for stor grad blir preget av å være heldagsskole. De har vært opptatt av at barna trenger språk og begreper, men de trenger også å leke. Lærerne erfarer at barna kunne trengt mer fysisk aktivitet, for eksempel lært seg ballspill ordentlig. Det er mange av elevene som ikke deltar i fritidsaktiviteter utenom skolen. Lærerne ved skolen har også vært bekymret for at norskferdighetene til noen av de ansatte ikke er gode nok. I AKS er de ansatte uenige i at aktivitetene er for skolerettede. Prosjektleder mener opplegget ikke er veldig annerledes enn på andre aktivitetsskoler som fungerer godt. Skolens ledelse presiserer også at aktivitetene har vært i tråd med rammeplan for AKS. De ansatte ved AKS har imidlertid ønsket seg mer samarbeid med lokalforeninger som idrettslag og lignende, for å få større variasjon i aktiviteter og flere valgmuligheter.

Selv om de ansatte i AKS mener at barna har oppfattet de fleste aktivitetene som lek, forteller de at barna har etterspurt mer tid til lek. Hver dag er planlagt, og det har vært relativt lite tid til helt fri lek. Det er krevende å gjøre alle aktivitetene lystbetont. I AKS ønsker de at leken skal være organisert, og mener at det ikke er heldig å ha store barnegrupper som leker helt fritt. Men de ønsker også å ha mer tid til "organisert frilek" det vil si der elevene kan velge mer ut fra hva de har lyst til.

Vi erfarer at AKS har brukt informasjon om resultater, undersøkelser og andre analyser som har betydning for forsøket, svært seriøst. Det er lagt svært mye arbeid i å utarbeide et innhold som skal bidra til å forbedre elevenes faglige ferdigheter.

3.3.2 Hvor godt kjenner foreldrene til hva som skjer i AKS?

De ansatte har opplevd at det kan være krevende å sørge for informasjon til foresatte. De må sende ut beskjeder mange ganger, og har også hatt ringerunder. De har måttet jobbe mer med informasjon til foresatte på Mortensrud enn de har vært vant til fra andre steder.

Aktivitetsskolen har som beskrevet hatt ulike informasjonstiltak for å fortelle om hva de gjør fra uke til uke. Ukeplanen for AKS har vært fast informasjonskanal gjennom hele perioden. Den har kommet sammen med skolens ukeplan, slik at foreldrene kunne se sammenhengen i fag og temaer. I tillegg informerer AKS på skolens nettsider, og de ansatte har forsøkt å fortelle foreldrene hva de har gjort når de treffer dem. De siste par årene av forsøket har de også laget månedlige nyhetsbrev for AKS.

I intervjuene med familier fant vi at foreldrene er svært fornøyde med informasjonen fra AKS. Det er særlig ukeplanen som har gitt foreldrene informasjon, de forteller at de gjennom planen får praktiske beskjeder og kan følge med på de faglige aktivitetene som er i AKS. Flere av foreldrene sa også at "hvis jeg lurar på noe, spør jeg bare." Det er også flere av informantene som uttrykte at nyhetsbrevet var en fin måte å få informasjon på, og at barna synes det er stas å vise bilder av hva de har deltatt på. Et par av informantene påpekte at det er bra at aktivitetene på ukeplanen faktisk gjennomføres, de hadde inntrykk av at programmet stort sett går som planlagt i AKS.

Resultatene fra spørreundersøkelsene til foreldre på Mortensrud og Bjørndal skole gjenspeiler at det har vært satset på informasjon ved Mortensrud i forsøksperioden. Resultatene viser at foreldrene ved Mortensrud opplever å ha fått betydelig mer informasjon om AKS enn foreldrene ved Bjørndal. Det gjelder både i 2014 og i 2016, selv om spørreundersøkelsene viser at foreldrene ved Bjørndal fikk mer informasjon i 2016 enn i 2014. Svarprosenten ved Bjørndal er svært lav, og resultatene er derfor usikre. Ved begge skolene har det vært vanligst å få skriftlig informasjon fra skolen og informasjon på foreldremøter på skolen. Foreldrene ved Mortensrud har i større grad enn foreldrene på Bjørndal opplevd å få informasjon fra ansatte i AKS. Dette samsvarer med funn i intervjuene, om at de ansatte huser tak i foreldre, forteller om gratistilbudet, hva de gjør på AKS og hvorfor de mener det er bra om barna er med.

I likhet med intervjuene viser spørreundersøkelsen at foreldrene ved Mortensrud er svært fornøyde med den informasjonen de får om aktiviteter på AKS. På Mortensrud svarer alle respondenter i 2014, og 98 prosent av respondentene i 2016 at informasjonen om aktiviteter er "veldig bra" eller "ganske bra". I 2014 er andelen som svarer "veldig bra" høyere på Mortensrud enn på Bjørndal, henholdsvis 62 og 10 prosent. Forskjellen mellom skolene er mindre i 2016, da svarer 68 prosent av foreldrene på Mortensrud og 55 prosent av foreldrene på Bjørndal at de er veldig fornøyd med informasjonen om aktivitetene.

Også i den årlige brukerundersøkelsen som Utdanningsetaten gjennomfører blant foreldre i alle aktivitetsskoler i Oslo, sier foreldrene ved Mortensrud seg svært fornøyde med informasjonen de får om aktivitetene i AKS. Det er to spørsmål om informasjon som er særlig relevante i denne brukerundersøkelsen – *I hvilken grad opplever du at aktivitetsskolen gir god nok informasjon om aktivitetstilbudet? Og I hvilken grad opplever du at aktivitetsskolen gir god nok informasjon om aktiviteter ditt barn deltar i?* I 2016 ligger Mortensrud aktivitetsskole på henholdsvis andre og fjerde plass på disse spørsmålene, blant de 42 skolene som sammenliknes.

3.4 Oppsummering og drøfting

AKS Mortensrud har lagt mye arbeid i å etablere læringsstøttende aktiviteter. Det er etablert et samarbeid mellom skolen og AKS, og AKS' ukeplaner gjenspeiler temaene elevene har på skolen. De ansatte har jobbet hardt for å sørge for lekpregede aktiviteter som både er læringsstøttende og morsomme. Det har vært diskusjoner mellom ansatte i AKS og lærerne ved skolen om aktivitetene i AKS er for skolerettede. Skolens ledelse presiserer at aktivitetene har vært i tråd med rammeplanen for AKS. De ansatte i AKS har ikke pedagogisk kompetanse og det er satt i verk ulike tiltak for at de skulle kunne gjennomføre aktivitetene. Ansatte i AKS opplever at de har fått mye kompetanse gjennom erfaringer, og at de jobber mer pedagogisk enn tidligere.

Vi har ikke evaluert innholdet i AKS, men vi erfarer at det er gjennomført store endringer i innhold i tilbudet for å gjøre aktivitetene læringsstøttende. Ettersom de ansatte i AKS ikke har pedagogisk kompetanse har det vært svært viktig at det er et godt samarbeid om aktivitetene mellom lærere ved skolen og ansatte i AKS. Vi erfarer at det har vært krevende å få på plass en god modell for samarbeid mellom skole og AKS og at det kan være utfordrende å finne riktig balanse mellom lek og skolerettede aktiviteter. Vi ser at tilbudet om læringsstøttende aktiviteter har utviklet seg i løpet av forsøksperioden, og mener at aktivitetene følger skolens tema på en hensiktsmessig måte.

AKS Mortensrud har lagt mye arbeid i å ha kontakt med foreldrene og i å informere foreldrene om hva som skjer på AKS. Vi finner at foreldrene er svært fornøyde med den informasjonen de har fått, og opplever at de har god kjennskap til innholdet i AKS. Videre finner vi at foreldrene på Mortensrud er mer fornøyde med informasjonen enn foreldrene på Bjørndal skole.

4 Elevene ved Mortensrud skole

Ved Mortensrud skole har svært mange av elevene innvandringsbakgrunn. Det vil si at barna selv er innvandrere eller de er norskfødt med innvandrerforeldre (jf SSBs definisjon). Vi har ikke eksakte tall på hvor mange det gjelder, men i følge skolen har andelen med en annen språklig bakgrunn enn norsk variert mellom 95 og 97 prosent i forsøksperioden. Det er svært mange forskjellige landbakgrunner som er representert på skolen. Den største gruppen har pakistansk bakgrunn.

Det er stor utskifting av elever ved Mortensrud skole. Mange elever som starter på Mortensrud bytter skole i løpet av skoletiden. Skolen anslår at det er om lag 25 prosent som slutter hvert år. Det er om lag like mange som flytter til skolen.

4.1 Fakta om bydelen

I 2014 hadde 51 prosent av innbyggerne i bydel Søndre Nordstrand innvandrerbakgrunn. Dette er 36 prosentpoeng over landsgjennomsnittet, og 20 prosentpoeng over Oslos gjennomsnitt. Majoriteten av de med innvandrerbakgrunn er selv innvandrere (65 prosent), 35 prosent er norskfødte med innvandrerforeldre. Både blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre er det flest med bakgrunn fra Asia, og blant disse flest fra Pakistan. En tredjedel av befolkningen i bydelen er under 30 år. Bydelen har en høyere andel arbeidsledige og uføretrygdete og færre med høyere utdanning enn gjennomsnittet for Oslo (Wiggen m.fl., 2015). Levekårsutfordringene i bydelen gjelder særlig for innbyggere med innvandrerbakgrunn. Bydelens levekårsutfordringer er bakgrunn for at Oslo Sør-satsingen ble iverksatt.

Det er relativt store forskjeller i andelen innbyggere med innvandrerbakgrunn mellom delbydelene i Søndre Nordstrand. I delbydelen Holmlia nord har 37 prosent av innbyggerne innvandrerbakgrunn, mens dette gjelder hele 67 prosent av de bosatte i Bjørnerud delbydel. Totalt har Mortensrud delbydel 39 prosent innvandrere, men Mortensrud bydel er sammensatt og todelt. Området Dal Brenna og området nord for Mortensrudveien består hovedsakelig av eneboliger og småhusbebyggelse, mens området sør for Mortensrudveien stort sett består av blokkbebyggelse (Guttu og Schmidt, 2010). Innvandrerandelen er langt høyere i sistnevnte området. Det er dette området som tilhører skolekretsen til Mortensrud skole. Det innebærer at de statistiske kjennetegnene når det gjelder utdanning, inntekt og arbeidstilknytning for delbydel Mortensrud, i begrenset grad beskriver familiene som har barn på Mortensrud skole.

I de årlige spørreundersøkelsene vi har sendt til foreldrene til barn i 1.-4. trinn ved Mortensrud skole har vi stilt en del spørsmål om familienes bakgrunn. For å beskrive kjennetegn ved elevene baserer vi oss særlig på svarene fra undersøkelsen som ble sendt ut våren 2015, ettersom denne har den høyeste svarprosenten. Disse kjennetegnene vil variere noe fra år til år avhengig av

utskifting av elevmassen ved skolen, men i begrenset grad bli påvirket av forsøket med gratis AKS.

4.2 Kjennetegn ved familiene som har barn ved Mortensrud skole

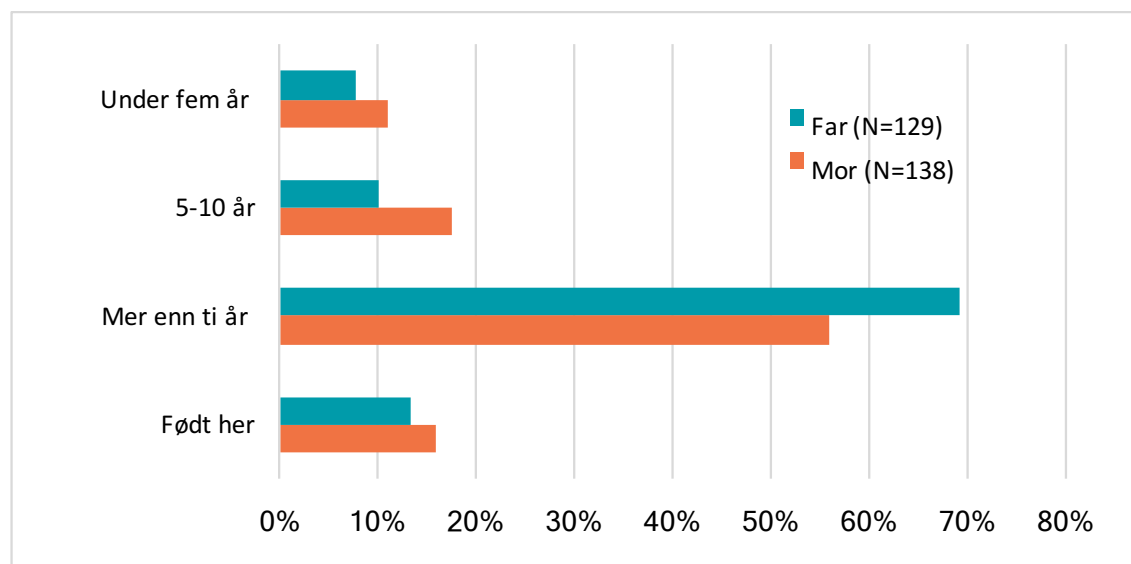
4.2.1 Landbakgrunn og botid hos familiene

I spørreundersøkelsen ble foreldrene bedt om å oppgi landbakgrunn til barnets mor og far. Rundt 33 prosent av respondentene har bakgrunn fra Pakistan, det gjelder alle årene. Andre store grupper er Tyrkia, Somalia, Irak og Marokko.

Det er få av foreldrene som er født i Norge. I spørreundersøkelsen i 2015 oppgir 15 prosent at mor er født i Norge, mens om lag 5 prosent oppgir at far er født i Norge. Det er imidlertid ganske mange som har relativt lang botid; 53 prosent av fedrene og 52 prosent av mødrene har bodd i Norge i over 10 år. Dette er i tråd med statistikk fra SSB som viser at sammenlignet med Oslo og resten av landet har innvandrere i Søndre Nordstrand lang botid i Norge det vil si 15 år eller mer, mens dette bare gjelder 27 prosent av innvandrerne i resten av landet (Wiggen m fl, 2015).

Slik det er vist i figur 4.1. har 10 prosent av mødrene ved Mortensrud under 5 års botid i Norge, mens det gjelder for 5 prosent av fedrene.

Figur 4-1 Foreldrenes botid i Norge

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2015

Fra intervjuene erfarer vi at i mange av familiene har den ene av foreldrene betraktelig lengre botid enn den andre. Blant dem vi har intervjuet har ofte far hatt lengst botid, en del av fedrene vi har intervjuet har kommet til Norge som barn.

Fra intervjuene erfarer vi også at en del av foreldrene har hatt lengre opphold i hjemlandet etter at de kom til Norge første gang. Inntrykket er at dette særlig gjelder foreldre med pakistansk bakgrunn. Noen av barna som er født i Norge har også bodd i foreldrenes hjemland i en periode før de begynte på skolen.

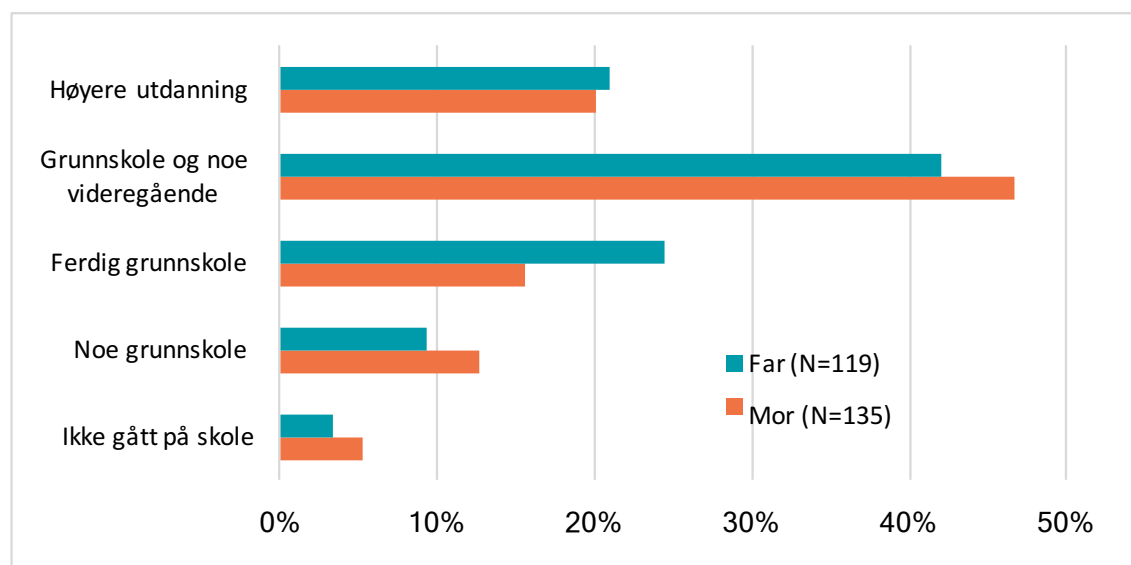
4.2.2 Foreldrenes utdanningsbakgrunn

Figur 4-2 viser svarfordelingen for mors og fars utdanning. Blant de som har svart på spørsmålet oppgir om lag 20 prosent at mor og/eller far har høyere utdanning (i 2015). Det innebærer at utdanningsnivået er betydelig lavere enn snittet for Oslo, og også noe lavere enn snittet for bydelen. I SSBs undersøkelser oppgir 24 prosent av innvandrerne i alderen 24-55 år at de har universitet/høyskole, det samme gjelder 36 prosent av norskfødte med innvandrerbakgrunn (Wiggen m fl 2015).

Tall fra SSB (2015) viser at det er 20 prosent av innvandrerne i alderen 25-54 år som har ingen eller uoppgitt utdanning, det gjelder 2 prosent av norskfødte med innvandrerforeldre og ingen i den øvrige befolkningen. Videre er det 32 prosent blant innvandrerne som har grunnskole som høyest fullførte utdanning, det samme gjelder 31 prosent blant norskfødte med innvandrerbakgrunn og 18 prosent i den øvrige befolkningen.

Ifølge vår spørreundersøkelse har en større andel av mødre enn av fedrene noe videregående skole (47 mot 42 prosent). Det er imidlertid også en større andel av mødre enn av fedrene som oppgir at de bare har noe grunnskole eller ingen skolegang, mens noe flere fedre har fullført grunnskole.⁷

Figur 4-2 Mors og fars høyeste utdanning

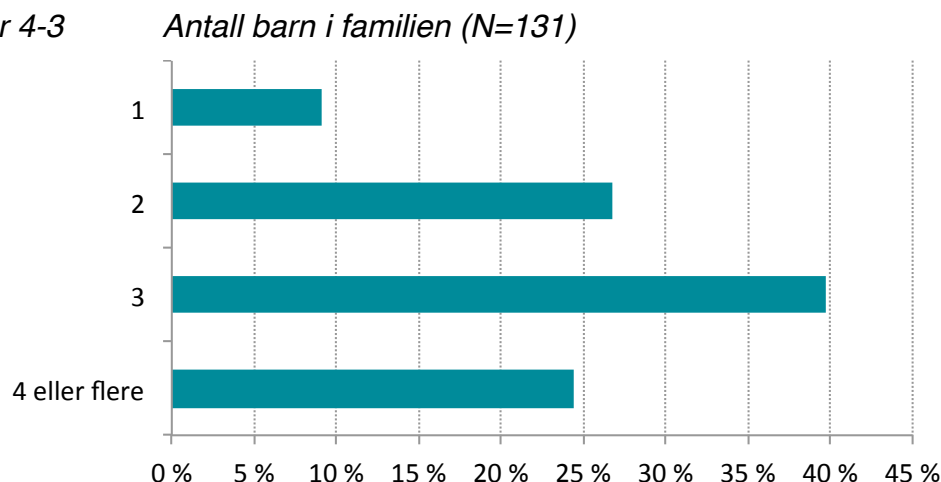
Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2015

⁷ Det er samtidig langt flere svar (utvalg) for mødre enn for fedre. Det har igjen sannsynligvis sammenheng med at det er mor som har fylt ut undersøkelsen, og bare har svart for seg selv. Svarfordelingen er om lag den samme i 2016 som i 2015.

4.2.3 Familiesammensetning og inntekt

Familiene ved Mortensrud skole har i gjennomsnitt relativt mange barn. Figur 4-3 viser at 64 prosent av familiene ved Mortensrud har tre barn eller flere. Nesten 25 prosent har fire barn eller flere.

Figur 4-3

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2015

Respondentene fikk spørsmål om foreldrene bor sammen. Andelen enslige foreldre ved Mortensrud blant de som svarte på spørreundersøkelsen i 2015 var 17 prosent. 12 prosent av respondentene svarte ikke på spørsmålet.

Spørreundersøkelsen tyder på at mange av familiene ved Mortensrud har relativt lav inntekt. Blant de som besvarte spørsmålet om inntekt, hadde 80 prosent av familiene under 500 000 kroner i samlet årsinntekt før skatt i 2014. Det var om lag samme andel i 2015. I 2016 var det en høyere andel som hadde høyere inntekt. Vi redegjør nærmere for inntektsutvikling i kapittel 7.

Tall fra SSB (2015) viser at medianinntekten for innbyggerne i bydel Søndre Nordstrand ligger på 94 prosent av medianinntekten i Oslo generelt (Wiggen m.fl. 2015). Innvandrerhusholdningene i bydelen har en medianinntekt på 87 prosent av inntektsnivået generelt i bydelen. Det innebærer at inntektsnivået blant innvandrere i bydelen er høyere enn i andre bydeler i Oslo med høy andel innvandrere (ibid.). Svarene fra våre spørreundersøkelser kan tyde på at inntektsnivået i skolekretsen er lavere enn i bydelen for øvrig – med dette er usikkert på grunn av den lave svarprosenten.

Tall fra SSB viser videre at i husholdninger i bydelen med to voksne og der hovedinntektstaker er 25-55 år, kommer 13 prosent av inntekten fra overføringer. Blant innvandrerhusholdningene i bydelen med bakgrunn fra Afrika, Asia etc. er andelen med inntekt fra overføringer 22 prosent. Den høye overføringsandelen må ses i sammenheng med at det er relativt store husholdninger i Søndre Nordstrand, og mange barnefamilier (ibid.).

4.2.4 Sysselsetting

Spørreundersøkelsen vår viser at 64 prosent av foreldrene ved Mortensrud var sysselsatt i 2015.

I bydel Søndre Nordstrand er det 73 prosent av befolkningen mellom 25 og 55 år som er sysselsatt i 2015, i Oslo totalt er det 80 prosent og i landet som helhet 82 prosent. Når det gjelder personer med innvandrerbakgrunn fra Afrika og Asia er det store forskjeller i sysselsetting mellom kvinner og menn. Blant personer i alderen 25-54 år som har innvandret fra et afrikansk eller asiatisk land er det 72 prosent blant mennene mot 51 prosent blant kvinnene som er sysselsatt. Blant norskfødte med innvandrerforeldre er det 72 prosent av mennene og 65 prosent av kvinnene som er sysselsatt. Kjønnsforskjellen i sysselsetting er størst blant innvandrere med pakistansk bakgrunn, i denne gruppen er det 77 prosent av mennene som er sysselsatt mot 36 prosent av kvinnene. Blant personer i Oslo som ikke har innvandrerbakgrunn er det 87 prosent av mennene og 86 prosent av kvinnene som er sysselsatt.

4.2.5 Sammensatt levekårsproblematikk

En av grunnene til at det er relativt stor utskifting av elever ved Mortensrud skole, er at mange familier leier leilighet. Av de familiene vi har intervjuet (ca 35 familier totalt) er det om lag en tredjedel som eier bolig. De som eier har en mer stabil tilknytning til bydelen enn de som leier. Naturlig nok er det en sammenheng mellom eierskap og inntekt/botid. Blant dem vi intervjuet var det særlig familier med pakistansk og tyrkisk bakgrunn som eide leiligheten de bodde i. En del av familiene som har tilstrekkelig økonomi til å kjøpe egen leilighet flytter til naboområdet, for eksempel Bjørndal.

Ansatte i AKS erfarer at familiene på Mortensrud er ulike. Noen har flyttet til Mortensrud fordi de endelig har greid å kjøpe egen leilighet, mens andre har rotløse liv og flytter ofte. Noen av familiene er preget av å ha vanskelige liv, enkelte forteller om fattigdom, vold, bråket naboforhold eller familiemedlemmer som ikke lenger får bo i Norge.

4.2.6 Sammenlikning med Bjørndal skole

Spørreundersøkelsen vår tyder på at elevene ved Mortensrud i gjennomsnitt har foreldre med lavere sosioøkonomisk status enn det elever ved andre skoler i bydelen har. I undersøkelsen har vi valgt Bjørndal som sammenligningsskole fordi det var denne skolen som så ut til å ha elever med mest sammenlignbar bakgrunn. Spørreundersøkelsen tyder imidlertid på at det er en betydelig høyere andel av foreldrene ved Bjørndal skole som har høyere utdanning, flere er i arbeid og familiene har høyere inntekt enn ved Mortensrud skole. Spørreundersøkelsen for 2014 ble sendt til foreldre både ved Bjørndal og Mortensrud skole. Det er viktig å ha i mente at denne undersøkelsen hadde lav svarprosent ved begge skoler. Blant de som har svart, er det vel 40 prosent som hadde en samlet inntekt over 800 000 kroner på Bjørndal, på Mortensrud var andelen under 5 prosent.

I 2014 oppga om lag halvparten av respondentene ved Bjørndal skole at mor er født i Norge. På Mortensrud oppga 14 prosent det samme. Blant respondentene

ved Bjørndal skole var det også mindre vanlig å ha tre eller flere barn enn blant respondentene ved Mortensrud skole.

Tabellen nedenfor viser enkelte kjennetegn ved elever på Mortensrud og Bjørndal skole basert på spørreundersøkelsene i 2014.

Tabell 4-1 Enkelte kjennetegn ved elevenes bakgrunn, 2014

	Bjørndal (N=38)	Mortensrud (N=36)
Samlet inntekt over 800 000	42 %	3 %
Mor født i Norge	51 %	14 %
Tre barn eller flere	52 %	66 %
Mor høyere utdanning	57 %	14 %

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2014

4.3 Faglige utfordringer blant elevene på Mortensrud

Svært mange av elevene på Mortensrud skole har som beskrevet minoritetsspråklig bakgrunn. Mange har et annet morsmål enn norsk. De største språkgruppene er tyrkisk, somali, urdu og arabisk. Ifølge lærerne medfører den minoritetsspråklige bakgrunnen at mange elever har et svakt ordforråd når de starter på skolen. Mange av dem snakker heller ikke morsmålet spesielt godt. De av elevene som har flyktningebakgrunn har ofte bodd i flere land før de kom til Norge, og har både lært noe av foreldrenes språk og noe av språket fra landet de bodde i før de kom til Norge.

Svært mange av elevene har særskilt språkopplæring. I 2014 var andelen 83 prosent, mens den var 74 prosent i 2016. I praksis innebærer dette at skolen får mer ressurser i noen av timene, og det kan være to lærere samtidig i undervisningen. På andre skoler kan særskilt språkopplæring organiseres som ekstraundervisning, men det er ikke mulig på Mortensrud ettersom det gjelder så mange av elevene.

Foreldrenes norskferdigheter varierer mye. Noen av foreldrene kan svært lite norsk, ofte fordi de ganske nylig har kommet til Norge, men det er også noen som til tross for lang botid kan svært lite norsk. På skolen opplever lærerne at det varierer fra kull til kull hvor sterke foreldrene er i norsk, men at foreldrenes norskferdigheter jevnt over er blitt bedre de siste årene. Tidligere hadde foreldrene oftere behov for tolkehjelp. I de senere årene er det oftere slik at den ene av foreldrene forstår og snakker norsk.

Lærerne erfarer at det er svært store sprik mellom elevene når det gjelder faglig nivå, sosiale ferdigheter og språkferdigheter. Det er også svært varierende hvor

mye støtte elevene får hjemme. Noen av barna på skolen har foreldre som er analfabeter eller har svært lite skolegang. Enkelte av elevene har foreldre med liten kapasitet til å følge opp barna som følge av krigstraumer eller psykisk sykdom.

Mange elever med minoritetsspråklig bakgrunn har ikke tilegnet seg de samme grunnleggende ferdighetene før de begynne på skolen som de fleste barn med etnisk norsk bakgrunn har gjort. Elevene må dermed lære seg disse ferdighetene i tillegg til at de skal tilegne seg kompetansemålene som er satt for hvert enkelt trinn.

En lærer:

Barna på Mortensrud starter 50 meter lenger bak startstreken enn andre barn. De trenger tid til å få lært grunnleggende ferdigheter.

Generelt trenger elevene støtte til å utvide ordforrådet. Typisk for elevene er at de ikke har et aldersadekvat språk når de starter på skolen, de har et svakt begrepsapparat. Mange av elevene er ikke blitt lest for, og de skjønner ofte ikke metaforer. Når de starter på skolen, er det ikke alle som vet at man på norsk skriver fra venstre mot høyre. De har ikke drevet med "tulleskriving" slik mange barn i førskolealder gjør.

I skolefagene kan manglende språkforståelse føre til at elevene mister viktige poenger, de forstår ikke det faglige innholdet i for eksempel naturfag og samfunnsfag. En del av ordene blir misforstått.

Det gjør noe med læringsforutsetningene, for eksempel i matte, når elevene har problemer med foran og bak, over og under.

En av lærerne forteller at når elevene hørte setningen "hanen galer", var det ingen av elevene i klassen som skjønte betydningen av "gale". En annen sier at 5-6 av 19 elever i hennes klasse har så svake norskferdigheter at de har problemer med å følge undervisningen og forstå hva de skal gjøre i timene.

Inntrykket fra skolen er at elevene klarer seg ganske bra faglig i første og andre klasse på skolen. Men når de kommer i tredje klasse, blir det viktigere å ha begrepsforståelse. Vanskelighetsgraden blir større og flere faller fra.

Barna snakker ofte bedre norsk enn foreldrene, de snakker mer flytende og har god uttale. Lærerne erfarer derfor at foreldrene ofte tror at barna har bedre norskferdigheter enn de egentlig har. Når de får informasjon om elevenes språkferdigheter på utviklingssamtaler, blir foreldrene overrasket over at de ikke er bedre.

De ansatte i AKS erfarer også at barna på første trinn har svak begrepsforståelse:

Det er enkle ord de ikke skjønner. De har ikke nok språkstimulering hjemmefra. De kan si "jeg brukte en sånn til å trille over deigen", når de mener kjevle.

Det var en gutt i 5 klasse som trodde at sykkelene hadde eiketrær når det var snakk om eikene på sykkelene.

Mange av barna har gått i barnehage før skolestart, men både skolen og aktivitetsskolen erfarer at kvaliteten på barnehagene i området er veldig varierende. Barna skal ha språkopplæring ("Språksprell") i barnehagen, men inntrykket er at ikke alle barnehager har det selv om de er pliktige til det. Skolen har inntrykk av at i noen av barnehagene er det stor utskifting av personale. De har også inntrykk av at norskferdighetene til de barna som har gått i barnehage med svært mange andre barn med minoritetsbakgrunn er svakere enn de som har gått sammen med norskspråklige barn, de har svakere begrepsforståelse og mindre ordforråd.

De ansatte i AKS opplever at det blir mye større spenn i elevgruppa etter hvert som de blir eldre. De mener også at det er forskjell på kullene med hensyn til hvilke utfordringer elevene har. Det varierer hvor sterke/svake de er faglig, og på enkelte trinn er atferdsproblemene større enn på andre. Det sosiale samspillet varierer også.

En erfaring de ansatte i AKS har gjort seg er at elevgruppene på de ulike trinnene har vært ulike, både når det gjelder faglig nivå og atferdsutfordringer. På ett av trinnene har barnegruppa vært særlig krevende, en del av elevene har hatt ulike atferdsproblemer. Det har til dels vært utfordrende for assistentene på AKS å håndtere dette. Det kan være mer krevende å ha elever med atferdsproblemer i AKS enn i skolen, ettersom skolen har mer struktur og rammene er tydeligere.

Foreldresamarbeid

Skolen erfarer at skole-foreldresamarbeidet kan være utfordrende å få til. De fleste foreldre møter på utviklingssamtaler med lærerne og mange møter på foreldremøter, men vennegrupper og lignende har de ikke greid å etablere på skolen. Skolen kommuniserer ikke med foreldrene på e-post slik svært mange andre skoler gjør. Det har blant annet sammenheng med at mange av foreldrene ikke har e-postadresse.

AKS opplever også at dialog med foreldre kan være krevende, særlig på grunn av manglende språkferdigheter hos foreldrene. Dette er nærmere omtalt i kap 3.

4.4 Minoriteters skolerresultater

Fullføringsgraden til alle elever i bydel Søndre Nordstrand i videregående opplæring, ligger noe bak gjennomsnittet i Oslo, spesielt for guttene. Norskfødte jenter har en like høy fullføringsgrad som andre. Fullføringsgraden for elever som ikke er født i Norge er lavere enn for norskfødte med innvandrerbakgrunn.

Mangelfulle norskferdigheter oppfattes ofte som den viktigste enkeltfaktoren for at de gjennomsnittlige læringsresultatene på skolene i bydelen er svakere enn gjennomsnittet for Oslo (se bl.a. Oslo Sør-satsingen). Samtidig viser en studie fra Universitetet i Oslo at økende minoritetsandeler ved skolene så langt verken har ført til dårligere karakterer eller at flere dropper ut av videregående skole når det tas hensyn til foreldrenes familiebakgrunn og ressurser (Birkelund, 2016) Foreldrenes utdanningsnivå er den sterkeste driveren for hvorvidt barna fullfører videregående skole. Samtidig påpekes det at når det gjelder

ungdomsskoler med en svært høy minoritetsandel (for eksempel over 75 prosent) kan det ikke trekkes sikre konklusjoner, fordi det fortsatt er få slike skoler og det er en tiltakende segregering i Oslo-skolene (Hermansen i Aftenposten, 2016).

4.5 Oppsummering og drøfting

En stor majoritet av elevene på Mortensrud har innvandrerbakgrunn. Mange har et annet morsmål enn norsk. Elevenes landbakgrunn omfatter svært mange ulike land, den største gruppa har bakgrunn fra Pakistan, andre store grupper er Tyrkia og Somalia. Den minoritetsspråklige bakgrunnen medfører at mange elever har svakere ordforråd og begrepsforståelse enn majoritetsspråklige barn når de starter på skolen.

Søndre Nordstrand bydel har mange levekårsutfordringer. SSBs statistikk viser at innvandrere i bydelen, spesielt personer med bakgrunn fra Asia og Afrika har større levekårsutfordringer enn befolkningen for øvrig. Vi finner at levekårsutfordringer preger mange av familiene ved Mortensrud skole. Mange har relativt lav inntekt og det er en lav andel foreldre med høyere utdanning. Mange bor i leide leiligheter og har en ustabil bostituasjon. Det er relativt mange som flytter til og fra skolekretsen. Skolen anslår mobiliteten til å være 25 prosent hvert år.

Lærerne erfarer at det er et svært store sprik mellom elevene når det gjelder faglig nivå, sosiale ferdigheter og språkferdigheter. En høy andel av elevene ved Mortensrud skole har særskilt språkopplæring, og mangelfulle norskferdigheter oppfattes ofte som den viktigste enkeltfaktoren for at de gjennomsnittlige læringsresultatene på skolene i bydelen er svakere enn gjennomsnittet for Oslo. Samtidig viser en studie at økende minoritetsandeler ved skolene så langt verken har ført til dårligere karakterer eller at flere dropper ut av videregående skole når det tas hensyn til foreldrenes utdanningsbakgrunn. Vi finner at mange av elevene ved Mortensrud skole både har svake norskferdigheter og foreldre med lite utdanning.

5 Rekruttering og deltakelse i AKS

I dette kapitlet beskriver vi rekruttering til AKS etter at forsøket ble iverksatt, og hva som påvirker foreldrenes beslutning om deltakelse i AKS. Vi sammenligner deltakelsen i AKS på Mortensrud i løpet av forsøket med deltakelsen på andre skoler, vi belyser hvilken betydning pris har for deltakelsen og hva som ville vært alternativet til AKS. Videre beskriver vi hvordan foreldrene opplever informasjonen de har fått om AKS før oppstart, og beskriver for hvorfor foreldrene ønsker å ha barna i AKS. Til slutt i kapitlet drøfter vi for hvilken betydning gratis deltidsplass i AKS har hatt for skolens attraktivitet, herunder gjennomgår vi hvilken bortsøking det har vært til andre skoler i løpet av tiden forsøket har vart.

Foreldres beslutning om barnas deltakelse i AKS kan avhenge av flere faktorer, blant annet pris/inntekt, foreldrenes behov for barnepass, tilgangen på andre fritidsaktiviteter, og hvilke oppfatninger foreldrene har av AKS. Eldre undersøkelser viser at skolefritidsordningen først og fremst ble oppfattet som en ordning for "barnepass" (Kvelling og Wendelborg, 2002).

Hvis foreldrene oppfatter aktivitetsskolen først og fremst som en tilsynsordning, kan det være noen foreldre som velger å ikke ha barna i aktivitetsskolen, uavhengig av om det er gratis eller ikke. Økt satsing på AKS som alternativ læringsarena kan endre oppfatningen om at AKS først og fremst er en tilsynsordning. En slik holdningsendring så man i forsøket med gratis kjernetid i barnehage. I Stortingsmelding 6 blir det slått fast at forsøk med gratis kjernetid i barnehage har "bidratt til at foreldrenes holdninger til bruk av barnehage er endret. Mange foreldre med innvandrerbakgrunn anerkjenner betydningen av at barna går i barnehage for at de skal kunne ha gode norskkunnskaper før skolestart." En hypotese er derfor at foreldrenes holdninger til AKS kan endres dersom de får mer kjennskap til ordningens betydning for læring og språkutvikling

5.1 Deltakelse i AKS

Andelen barn i AKS varierer sterkt mellom bydelene i Oslo. Skolene i bydel Søndre Nordstrand har vært blant de skolene som har lavest deltakelse. Det har vært et sentralt mål med forsøket å øke deltakelsen i AKS.

Skoleåret før prosjektet startet gikk 30 prosent av elevene i 1.-4. klasse på Mortensrud i AKS. Da forsøket ble innført i skoleåret 2013/2014 økte andelen elever i AKS til 85 prosent. Per 1. oktober 2014 var andelen 91 prosent, mens den var 89 prosent høsten 2015. I 2016 var andelen 90 prosent.

Tabellen nedenfor viser antall og andel av elevene som deltar i AKS i høstsemesteret hvert år. Det er ikke skilt mellom heltid og deltidsplass i tabellen

Tabell 5-1 Andel elever i AKS Mortensrud 2012-2016

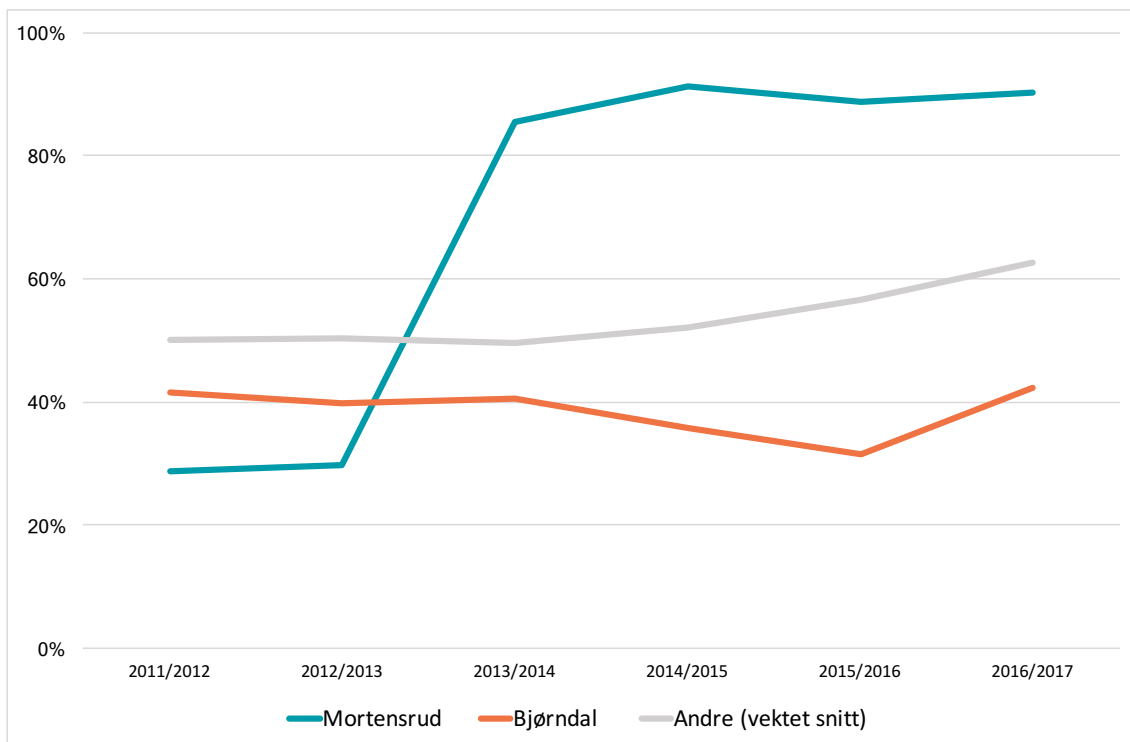
	Antall elever 1-4 trinn	Antall elever i AKS	Andel elever i AKS	Gjennomsnittlig andel elever som deltar i AKS i Oslo
2012-2013	222	66	30 %	74 %
2013-2014	213	182	85 %	75 %
2014-2015	226	206	91 %	76 %
2015-2016	246	218	89 %	75 %
2016-2017	227	205	90 %	72 %

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem, Udir.no

Figuren nedenfor viser hvordan deltakelsen (andel elever) i skolefritidsordningen ved Mortensrud og de andre skolene i nærheten⁸ har endret seg i årene før og etter forsøket startet opp. Etter at forsøket kom i gang har deltakelsen ligget stabilt på rundt 90 prosent. Før forsøket hadde Mortensrud lavere deltakelse enn de andre skolene i området. Bjørndal er den av sammenligningsskolene som har hatt lavest deltakelse i AKS etter at forsøket på Mortensrud ble igangsatt.

⁸ Lusetjern, Rosenholm, Seterbråten og Toppåsen skole.

Figur 5-1 Andel elever i 1. til 4. trinn som er registrert i AKS

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem, Udir.no

Bruk av deltids- og heltidsplass

Vi ser at tilbudet om gratis deltidsplass først og fremst påvirker bruken av deltidsplass, og i liten grad fører til at bruken av heltidsplass øker.

Majoriteten av de som har startet i AKS på Mortensrud etter oppstarten av forsøket har hatt deltidsplass. Før oppstarten av forsøket var andelen med heltidsplass på Mortensrud skole 67 prosent. I skoleåret 2013/2014 falt andelen med heltidsplass til 30 prosent, og har deretter holdt seg stabilt på det nivået fram til 2015/2016, da andelen økte til 40 prosent. Økningen hadde sannsynligvis sammenheng med innføring av leksehjelptilbud til elever med heltidsplass. AKS la tilbudet om leksehjelp til mandag-torsdag mellom klokka 16 og 16.45. Dette resulterte i en økning i fulltidsplasser fra 62 elever per 1.12.15 til 85 elever pr 1.12.16. Erfaringene er nærmere omtalt i kapittel 7.

Sammenlignet med de andre skolene i området er det en høyere andel med deltidsplass på Mortensrud enn ved de andre skolene. Ved Bjørndal hadde 61 prosent av elevene i AKS i skoleåret 2012/2013 heltidsplass, mens i skoleåret 2015/2016 var andelen økt til 70 prosent. Ved de andre skolene har andelen variert mellom 74 prosent i skoleåret 2012/2013 og 71 prosent i skoleåret 2015/2016.

Mål om deltakelse er nådd

Et av målene med forsøket var å øke deltakelsen blant elevene på Mortensrud skole til å være på lik linje med gjennomsnittlig deltakelse i Oslo kommune.

Allerede det første skoleåret med gratis deltids plass, 2013/2014, oppnådde prosjektet at 85 prosent av elevene deltok i AKS mot 30 prosent i skoleåret 2012/2013. Ved GSI-telling gjort 1. september 2016 var det 90 prosent av elevene som deltok. 205 av 227 barn fra 1. til 4. trinn hadde plass i ordningen. Andelen elever som deltok per årstrinn var henholdsvis 98 prosent (1. trinn), 89 prosent (2. trinn), 89 prosent (3. trinn) og 85 prosent (4. trinn).

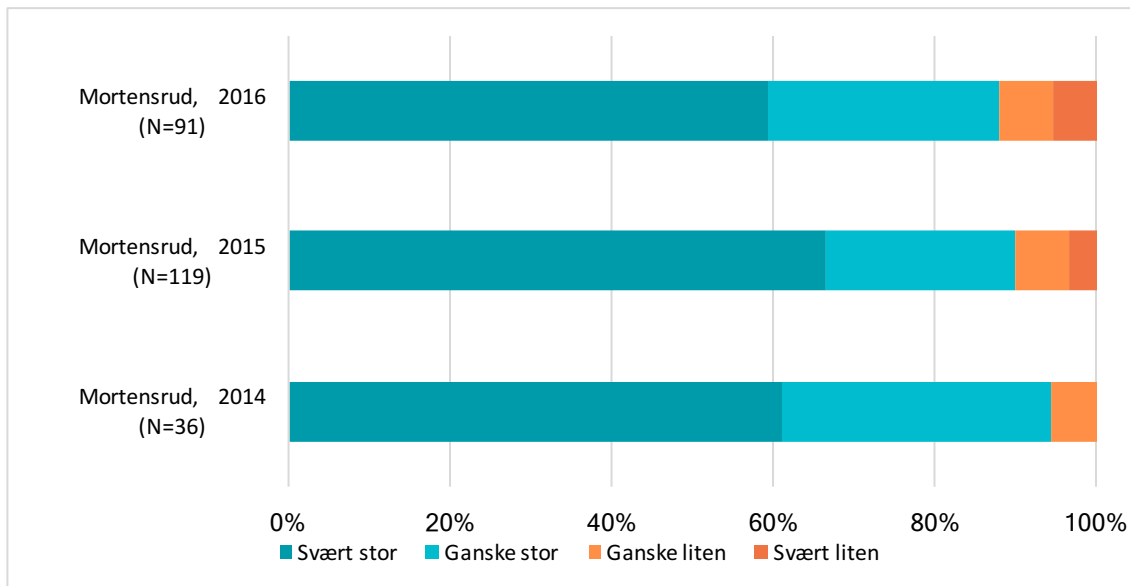
Andelen elever på 1. Trinn som deltok i AKS Mortensrud var høyere det siste året av forsøket enn den tidligere har vært. Skoleåret 2016/2017 var det to hjem som aktivt sa nei til plass i AKS. Klassetrinn 2 og 3 hadde en stabil andel elever som deltok i AKS fra skoleåret 2013/2014 til skoleåret 2016/2017. Utviklingen for 4. trinn har vært mindre stabil. Fra skoleåret 2013/2014 til 2014/2015 var det en økning på 19 prosentpoeng som deltok i AKS på fjerde trinn, men dette ble etterfulgt av en reduksjon på 10 prosentpoeng fra skoleåret 2014/2015 til 2015/2016. Etter det har andelen i AKS på 4. trinn holdt seg stabil.

5.2 Hvilken betydning har pris for deltakelse?

Moafi og Bjørkli (2010) studerte barnefamiliers tilsynsordninger, og blant annet hvilke grupper som har barn i skolefritidsordningen. De viser at lavinntektsfamilier, selv om de betaler mindre, bruker en større andel av inntekten på tilsyn enn andre familier. Når de som ikke har barn i skolefritidsordningen blir spurt om årsaken, trekker en av fem fram at det er "for dyrt" som en årsak. Dette er dobbelt så vanlig blant de som har to barn i den aktuelle aldersgruppa enn de som har ett barn, noe som kan være knyttet til manglende søskenmoderasjon. Pris er også en vanligere begrunnelse blant lavinntektsfamiliene enn andre grupper i undersøkelsen.

Den kraftige veksten i deltakelse fra skoleåret 2012/2013 til 2013/2014 på Mortensrud tyder på at pris har stor betydning for deltakelse i AKS. Dette bekreftes både av spørreundersøkelsen og i intervjuene med familier. I 2014 svarte 94 prosent at gratis deltids plass har svært eller ganske stor betydning for deltakelsen. Mens det i 2014 var 6 prosent som svarte at det hadde "svært liten" eller "ganske liten" betydning at deltids plass var gratis, økte denne andelen til 10 prosent i 2015 og 12 prosent i 2016.

Figur 5-2 Hvilken betydning har det for deg at deltids plass er gratis?

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2014 og 2016

I forrige kapittel viste vi at mange familier ved Mortensrud har relativt lav inntekt. Det er også en relativt stor andel som har tre eller flere barn. Både skolen og AKS opplever at en del av familiene har dårlig økonomi. De erfarer at lav deltakelse i AKS i stor grad har hatt sammenheng med økonomi.

Også i intervjuene med familiene finner vi at en del har en økonomisk situasjon som gjør det nødvendig at tilbudet er gratis, for at de skal kunne velge det. Noen sitater illustrerer dette:

Jeg likte ikke å sende til SFO der vi bodde før, det var dyrt. Men her er det billig.

Vi har to barn i AKS. Hvis det ikke var gratis, ville de vært hjemme.

Jeg er alene med barna, prisen er veldig viktig for meg.

Vi betaler en god del for barnehagen så det er en viktig avlastning økonomisk

Det er så mange her som er hjemmeværende. Da er det en stor utgift i måneden.

Om vi ville søkt om det ikke var gratis? Ikke det første halvåret for da jobbet jeg ikke.

Mange av de foreldrene vi har intervjuet har dessuten flere barn som deltar i AKS. For disse er pris spesielt viktig ettersom det ikke er søskenmoderasjon i AKS. En enslig mor med tre barn, der én gikk i barnehage og to var i AKS forteller at hun ikke var klar over hvor dyrt det egentlig var å ha barn i AKS, før hun skulle søke lån og i forbindelse med lånesøknaden fylte ut et skjema over utgifter. Hun har deltidsjobb og er under utdanning. Hun sier:

Jeg ble forskrekket da jeg så hvor mye det egentlig koster. Barna mine må fortsette på Mortensrud hvis de skal gå i AKS. Jeg har ikke råd til å ha dem i AKS på en annen skole.

En av mødrene fortalte at hun det ene året hadde tre barn på småtrinnet samtidig. Hun sa at det ville vært helt umulig for familien å betale for AKS for alle tre. Hun hadde imidlertid sett at AKS var mer enn bare barnepass, og tror at hun ville prioritert å sende det av barna som har størst utfordringer med norsk på AKS hvis det ikke var gratis.

Det er flere av foreldrene vi har intervjuet som har såpass lav inntekt at de ligger under inntektsgrensen for redusert betaling som gjelder i Oslo generelt, det er likevel viktig for dem å ha mulighet til gratis deltids plass.

For familier der begge foreldrene er i jobb er ikke pris avgjørende for at de velger AKS:

Det er en bonus at det er gratis, selv om det ikke har noe å si direkte.

Men for familier der en av foreldrene går på kurs eller er hjemmeværende er det viktig at prisen er svært lav/gratis. Mange av de mødrene vi har intervjuet er under utdanning eller går på kurs/har praksisplass i regi av NAV. Situasjoner der mor eller far går på kurs i regi av NAV, som eksemplet over, vil normalt sett gi rett til stønad til barnetilsyn den tiden kurset varer. Gratis AKS er imidlertid mer stabilt og forutsigbart, både for foreldre og særlig for barnet

På spørsmål om barnet ville fortsatt i AKS dersom de måtte betale vanlig pris, svarte 35 prosent i 2015 at barnet ville fortsatt i AKS dersom de måtte betale vanlig pris. 23 prosent svarer nei, mens 42 prosent er usikre. I 2016 er det betydelig flere (58 prosent) som svarer at barnet ville fortsatt i AKS dersom de måtte betale vanlig pris. Betydningen av pris avtar (naturlig nok) med husholdningens inntekt, og endringen gjenspeiler at det blant respondentene i 2016 er en høyere andel yrkesaktive mødre og en høyere andel med samlet inntekt over 800 000.

På en annen side sier noen av foreldrene vi intervjuet at de valgte AKS fordi det var gratis, men at de nå når de ser hvor bra det er, og hva barna får igjen for å gå der, ville valgt de ta seg råd til å ha barnet i AKS selv om de måtte betale normal pris. Dette kan tyde på at foreldrene har fått en endret oppfatning av AKS, og at de oppfatter at AKS gir barna et godt aktivitetstilbud og ikke bare er en ordning for barnetilsyn. Samtidig i familier der den ene (som regel far) jobber, ville mange måtte betale full pris for å ha barnet i AKS fordi de har en inntekt som tilsier at de ikke ville få redusert pris. Dette er en stor utgift for de fleste familiene vi har vært i kontakt med, og de ansatte i AKS mener det er lite sannsynlig at familier der ikke begge foreldre er i jobb, ville prioritert AKS dersom det ikke var gratis deltids plass:

Hvis du ser på inntektene de har, de har ikke økonomi til det. Da vil vi være ned på de 50 familiene igjen.

En far fortalte at han ser at AKS er viktig for sønnen, han lærer mye av å være på AKS. Men så lenge kona ikke er i jobb, ville de antakelig ikke kunne

prioritere utgifter til AKS: “Vi kan ikke la være å kjøpe mat og klær fordi sønnen vår skal på AKS.”

Vi vurderer at det er tvilsomt om familiene ville prioritert AKS der som det ikke var gratis når de har alternativt tilsyn til barnet. De som har to utearbeidende foreldre ville hatt barna i AKS uansett, selv om det også for disse er en stor økonomisk avlastning at prisen er redusert. Spesielt gjelder dette for familier med flere barn i AKS. Men blant de som har mor hjemme ville det sannsynligvis ikke vært mange som fortsatte med barn i AKS dersom det ikke var tilbud om gratis kjernetid.

Søkingen til AKS skoleåret 2017/2018 gjenspeiler at pris har stor betydning. Det var i utgangspunktet ikke meningen å videreføre tilbudet om gratis deltids plass i AKS for 3 og 4 klasse etter at forsøket var avsluttet, og våren 2017 var det kun 25 av 110 familier i 3 og 4 klasse som hadde søkt om deltakelse i AKS. Dette endret seg radikalt etter at det ble bestemt å videreføre tilbudet om gratis deltids plass for 3 og 4 klasse.

Vår vurdering er at selv om mange har fått en endret oppfatning av AKS og ser det som et viktig tilbud som gir barna læringsstøtte og tilbud om aktiviteter, ville mange familier av økonomiske årsaker valgt bort AKS dersom de måtte betale normal pris.

5.3 Andre faktorer som har betydning for deltakelse

5.3.1 Betydningen av informasjon før oppstart

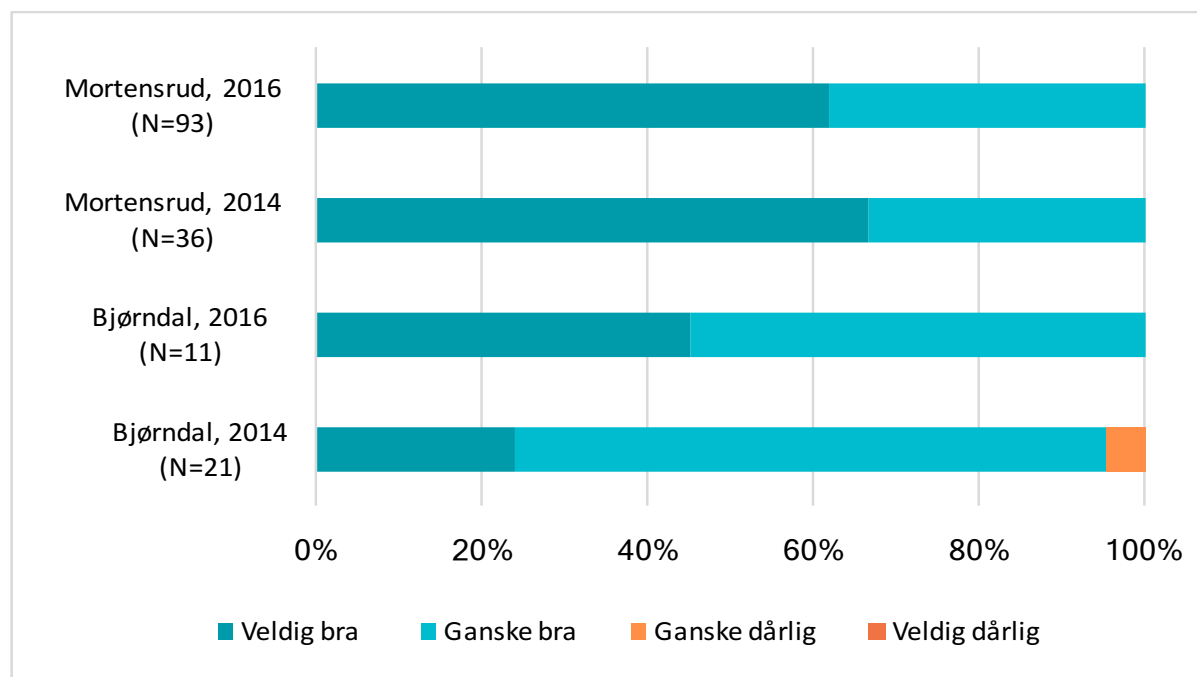
Hvilken rekrutteringsstrategi som er valgt kan også ha hatt betydning for deltakelse i aktivitetsskolen. Skolen har et stort potensial til å nå ut til foreldrene med informasjon gjennom foreldremøter og øvrig kontakt med foreldrene.

De ansatte ved AKS har brukt mye tid ved skolestart på å informere om fordelene med AKS for å få barna til å delta – både på foreldremøter, i brevform og når de møter foreldre på skolen som ikke har barna i AKS. De har også fortalt om tilbudet i barnehager i nærområdet. Gjennom skoleåret har de ansatte formidlet hvordan aktivitetene kan styrke barna i skolefagene. Vårt inntrykk fra foreldremøter er at det er satt av god tid til informasjon om AKS. På foreldremøtene har det blitt vist film om AKS, og en ansatt fra AKS har deltatt for å fortelle om tilbudet. Flere ganger har også lærerne bidratt og fortalt om betydningen av å delta.

I spørreundersøkelsene fikk foreldrene spørsmål om hvor fornøyde de er med informasjonen de fikk før barnet startet i AKS. Respondentene ved Mortensrud skole er i større grad fornøyd med informasjonen som ble gitt før oppstart i AKS enn respondentene ved Bjørndal skole. Majoriteten av foreldrene på Bjørndal svarer at informasjonen har vært bra, men det er færre som svarer ”veldig bra” på Bjørndal enn på Mortensrud – se figur 5-3. På Bjørndal er det imidlertid en høyere andel som syns informasjonen har vært veldig bra i 2016 enn i 2014.

Det er ingen som synes informasjonen var dårlig på Bjørndal i 2016, men svarprosenten fra Bjørndal var svært lav på dette spørsmålet.

Figur 5-3 Er du fornøyd med informasjonen du fikk før barnet startet i AKS?

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2014 og 2016

5.3.2 Foreldrenes motivasjon for å ha barna i AKS

Fra intervjuene med foreldre er inntrykket at deres motivasjon for å ha barna i AKS er at de skal få et godt aktivitetstilbud og treffe andre barn. Dette har vært vesentlige grunner til at de valgte AKS. For foreldre der begge er i jobb og/eller utdanning er barnetilsyn en viktig grunn.

En mor som selv holder på med grunnskoleutdanning sier dette:

Første gang når jeg hørte at det er gratis, så tenkte jeg på at det var bra for barna. De har noe å gjøre og jeg trenger ikke spørre andre om å passe mine barn. Samtidig som barna lærer og får hjelp, for eksempel til å lese. Barna synes det er morsomt, de har det bra og de kommer inn i samfunnet.

En far:

Jeg vil at han skal være mer sosial, få nye venner. Han er ganske aktiv, og vi vil at han skal være sosial og være sammen med andre – og være med på aktiviteter. Bestemor kunne også passet, men vi ville ikke det. Det er mer sosialt å være i AKS, vi vil at han skal gå på ski, være med på turer, vil at han skal være med på alle mulige aktiviteter, være så sosial som mulig.

Mange av de vi intervjuet har vært opptatt av at AKS gir et godt aktivitetstilbud til barna, de er i fysisk aktivitet og får mange opplevelser. Flere nevner at barna bruker mindre tid på dataspill og annen skjermbruk fordi de går i AKS.

En mor:

Jeg synes det er bra for barna å være aktive psykisk og fysisk, barna må ha noe å gjøre. Det trenger de. Sønnen min på 12 har aldri gått i AKS og nå skulle han ønske det var AKS for store barn også. Han ser at de er på tur i skogen og gjør mye gøy.

Blant de vi har intervjuet er det ikke så mange som har valgt AKS fordi de ønsket at barna skulle gjøre det bedre på skolen, men mange av foreldrene var opptatt av at barna ville bli bedre i norsk av å delta i AKS. Det begrunnes med at de voksne i AKS snakker mye med barna at og de lærer mange begreper.

En far med pakistansk bakgrunn, hele familien har nylig bodd et par år i Pakistan:

På grunn av språket. Han utvikler seg språklig. Og det er også en del aktiviteter som har sammenheng med det de gjør på skolen. Og nå vil han selv gå dit.

Noen av de vi intervjuet visste lite om AKS på forhånd, og har blitt veldig positivt overrasket:

Jeg visste lite. Hadde bare hørt negative ting om AKS andre steder. Jeg trodde det ville være barnehage. Visste ikke at det ville bli faglig oppfølging. Tok ikke informasjonen så bokstavelig. Positivt overraska.

Jeg hadde hørt fra venninner og snakket med naboer og sånn om AKS. Jeg hadde hørt at det egentlig ikke var så mye tilbud. Ingen som var villige til å betale for at ungene skulle gå der og henge rundt. Naboen tok ut sønnen, følte det var bortkasta penger. Men nå er noe helt annet. Jeg roser AKS til andre nå.

Mortensrud sammenlignet med Bjørndal

I spørreundersøkelsen fikk foreldre som hadde barn i AKS spørsmål om hvorfor de ønsket at barnet skulle starte i AKS. Svarene fra 2014 er vist i figur 5-4. Blant foreldrene på Mortensrud var deltakelse i ulike aktiviteter og bedre norskferdigheter de vanligste begrunnelsene. Det gjelder henholdsvis 68 og 58 prosent, mens det bare gjelder 36 og 14 prosent av foreldrene ved Bjørndal.

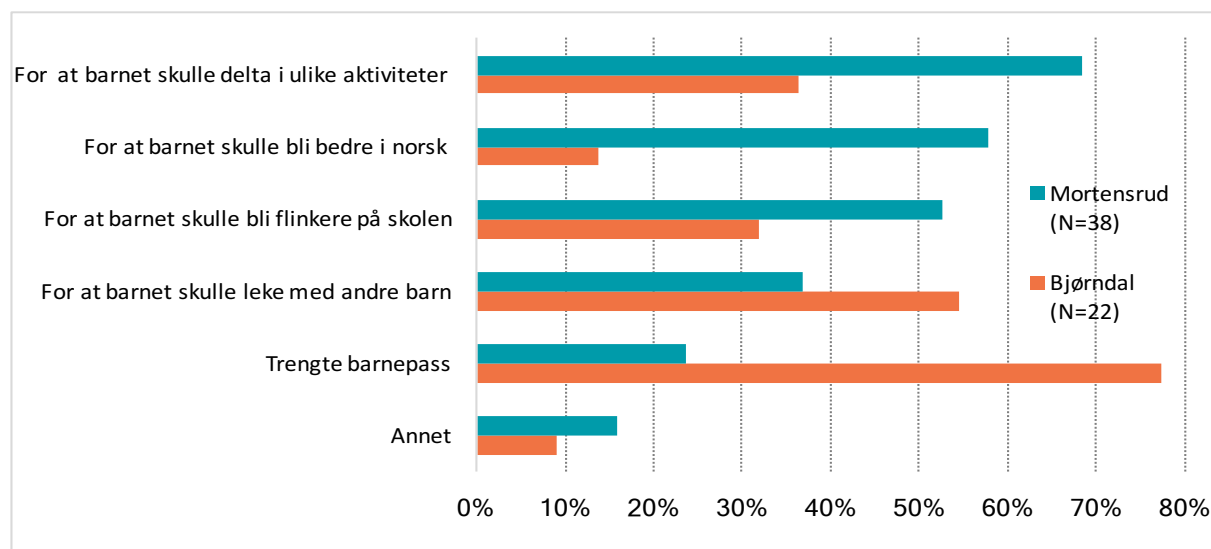
Den viktigste begrunnelsen blant foreldrene på Bjørndal var barnepass, om lag 80 prosent svarte dette i 2014. Det gjaldt kun 24 prosent av foreldrene på Mortensrud. Deretter var muligheten for at barnet skulle leke med andre barn rangert som nest viktigst, 55 prosent svarte dette på Bjørndal. På Mortensrud var det bare 37 prosent som oppga lek med andre barn som en viktig begrunnelse.

I 2016 er det en høyere andel blant foreldrene på Mortensrud som svarer at barnet deltar i AKS fordi de har behov for barnepass sammenlignet med 2014, 34 mot 24 prosent. Det kan sees i sammenheng med at det også er en høyere

andel som svarer at mor er i aktivitet i 2016 sammenlignet med 2014. På Bjørndal er dette uendret.

Svarene reflekterer at en større andel av foreldrene ved Bjørndal er i jobb, men også at oppfatningen av AKS kan være ulik ved de to skolene.

Figur 5-4 Hvorfor ville du/dere at barnet skulle starte i AKS?

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2014

5.3.3 Hvilken betydning har mors aktivitet for deltakelse?

Ved Mortensrud har det vært mest vanlig med deltidsplass, mens det ved Bjørndal har vært mest vanlig med heltidsplass gjennom hele forsøksperioden. Når flere har heltidsplass på Bjørndal har det sannsynligvis sammenheng med at flere av de som har plass har behov for barnetilsyn som følge av at begge foreldrene er i arbeid. På Mortensrud har deltakelsen i AKS økt mye blant de familiene hvor en er hjemmeværende. Det vil si at AKS i mindre grad knyttes til behov for tilsyn.

Vi har undersøkt om grunnene til at foreldrene velger AKS varierer med om mor er i aktivitet (jobb, kurs eller utdanning). En vesentlig større andel av de som oppga at mor var i aktivitet enn de som ikke var i aktivitet svarte at grunnen var behov for barnetilsyn. Dette gjelder på begge skolene og i begge årene. Det er også en tendens til at familier der mor ikke er i aktivitet oftere svarer at grunnen er at barnet skal bli flinkere i norsk. Dette gjelder også ved begge skolene.

Moafi og Bjørkli (2010) finner at det er de med høyere inntekt, mor i arbeid og høyere utdanning som bruker skolefritidsordningen i størst grad. Ved tilbud om gratis deltidsplass er det ikke lenger en korrelasjon mellom bruk av AKS og mors utdanning når det gjelder deltakelse i AKS (deltidsplass) ettersom nesten alle deltar.

Vi har også undersøkt om vi finner noe sammenheng mellom landbakgrunn og årsaker til at foreldrene ønsker at barna skal delta i AKS og hvilken betydning

det har at deltids plass er gratis. Respondentenes landbakgrunn er imidlertid svært spredt, og det er for få respondenter til å kunne si noe om slike skillelinjer. Vi finner ingen systematiske variasjoner som har sammenheng med landbakgrunn.

5.3.4 Hva er alternativet til AKS?

I de tilfellene der gratistilbudet er avgjørende for beslutningen om å sende barn i AKS, har vi undersøkt hva elevene gjorde før tilbudet om gratis plass ble innført, eventuelt hva barna ville gjort i denne tiden dersom de ikke hadde vært i AKS. I spørreundersøkelsen stilte vi spørsmål om hvem barnet ville vært sammen etter skoletid dersom det ikke hadde vært i AKS. I 2014 og 2015 svarte om lag 55 prosent av respondentene ved Mortensrud skole at barnet ville vært hjemme sammen med mor, mens det i 2016 var 42 prosent som svarte dette (da var flere av respondentene i arbeid). Ved Bjørndal er det vanligste svaret at alternativet til AKS er at barnet ville vært alene hjemme. Om lag halvparten svarer dette. Svarene reflekterer at det er en mye høyere andel mødre som ikke er i jobb ved Mortensrud.

Fra intervjuene med familier ved Mortensrud erfarte vi at de familiene der både mor og far er i jobb svarer foreldrene at de uansett ville hatt barnet i AKS. I de familiene der mor ikke er i jobb eller har en liten deltidsjobb, er svaret oftere at de ville hatt barnet hjemme.

En mor:

Hun kunne vært sammen med meg hjemme. Men mamma blir kjedelig, det er morsommere på AKS.

I noen av familiene ville barna vært sammen med eldre søsken. Noen av foreldrene der begge er i arbeid har besteforeldre eller andre slektninger som kunne hatt tilsyn med barnet, men ønsker heller at barnet skal gå i AKS for å kunne delta i aktiviteter og være sammen med andre barn.

En mor:

Hvis datteren min ikke hadde vært i AKS hadde moren min passet henne. Men jeg vil heller at hun skal være i AKS. Moren min passer godt på henne, men hun snakker lite norsk, og det ville ikke være noen aktiviteter. Bare være hjemme.

Noen av foreldrene har jobb som ringevikar eller deltidsjobb. I disse familiene ville alternativet ofte vært en kombinasjon av at mor/far er noe hjemme og at større søsken har tilsyn med barna. En del av fedrene jobber skift og er noe hjemme på dagtid, eller mødrene slutter tidlig på kurs/jobb.

Vi ser at andelen elever som har heltids plass i liten grad har endret seg, det er også et tegn på at de som har valgt å ha barn i AKS etter oppstarten av forsøket gjør det av andre grunner enn behov for barnetilsyn.

Hvorfor ikke AKS?

Respondentene som i spørreundersøkelsen svarte at de ikke har barn i AKS fikk spørsmål om hvorfor. På Mortensrud var det 3 i 2014, 9 i 2015 og 8 i 2016. Ved Bjørndal var det 19 i 2014 og 18 i 2016.

De fleste respondentene ved Mortensrud svarer at de ikke har behov for barnepass ettersom mor eller far er hjemme og/eller at de synes det er bedre at barnet er hjemme. Én respondent utdyper i kommentarfeltet at barnet ville slutte, og en annen skriver at barn blir sliten av så mange aktiviteter.

Noen av barna som starter i AKS om høsten, slutter i løpet av skoleåret. Lærerne på første trinn har erfart at enkelte foreldre opplever at barna blir for slitne, og heller vil at de skal prøve seg på AKS igjen i andre klasse.

Blant respondentene ved Bjørndal svarer flest at AKS er for dyrt og at mor/far er hjemme. I 2016 var det også en del som svarte at det var fordi de syns innholdet i AKS var for dårlig. I tillegg utdyper en del respondenter i kommentarfeltet at barnet ikke ønsker å gå i AKS og at de tidligere har gått der, men sluttet fordi de ikke trivdes. Noen skriver at barnet ønsket å slutte fordi deres venner ikke gikk der.

5.3.5 Erfaringer og utfordringer knyttet til deltakelse

Det er frivillig å komme på AKS, og prosjektleder på Mortensrud var redd de skulle oppleve det samme som er erfart i barnehager med gratis kjernetid, at barna ikke kommer hver dag. De har imidlertid ikke opplevd dette som et problem i AKS, barna er allerede på skolen og kommer på AKS.

De ansatte erfarer imidlertid at en del barn blir hentet tidlig – rett etter måltidet, og før de læringsrettede aktivitetene. De ansatte i AKS har ønsket at barna skulle være der til klokka 16, slik at de får fullført det som står på planen for den dagen, og har opplevd dette som frustrerende.

De ansatte har forsøkt å følge opp barna som blir hentet tidlig eller går tidlig hjem, slik at de ikke har fått være med på de læringsstøttende aktivitetene. Men siden mange av barna blir hentet av eldre søsken eller går hjem alene, har det vært vanskelig å ta dette direkte opp med foreldrene. AKS har derfor registrert hvem det gjelder for å få en oversikt, og deretter presisert overfor foreldrene at det er viktig at barna deltar på de læringsrettede aktivitetene. Enkelte familier har prioritert deltakelse i koranskole framfor deltakelse i AKS, og syns det blir for mye med både AKS og koranskole etter vanlig skole. Noen av de ansatte hadde inntrykk av at det spesielt var barn fra de språksvake familiene som sluttet på AKS eller tilbrakte lite tid der. De fortalte at de hadde forsøkt å forklare om AKS og hvordan aktivitetene kan bidra til bedre norskferdigheter, men opplevde at foreldrene ikke hadde samme oppfatning om betydningen av AKS og av å lære seg godt norsk. I en del familier er barna flinkere i norsk enn foreldrene, og foreldrene oppfatter at barna klarer seg veldig bra på norsk – ifølge de ansatte i AKS.

At mange familier flytter, og at det stadig kommer nye barn i AKS har også vært en utfordring. Mange elever har begynt midt i skoleåret, og mange har flyttet og dermed sluttet i AKS. Basert på hva foreldrene forteller har imidlertid

prosjektleder hatt inntrykk at det i løpet av forsøksperioden har vært færre elever som er sluttet på grunn av skolebytte (uten å flytte).

Det har vært et ønske i AKS å øke andelen som har heltidsplass. I 2016/2017 ble det gitt tilbud om leksehjelp i regi av AKS. Skolen ga da ikke lenger leksehjelp til elever på 1-4 trinn. Tilbudet ble som beskrevet gitt etter kjernetid i AKS og førte til en økning i heltidsplass.

5.4 Hvilken betydning har tilbud om gratis deltidsplass for skolens attraktivitet?

Et av målene med forsøket med gratis deltidsplass i AKS er at skolen skal bli mer attraktiv. I dette ligger at flere foreldre innenfor skolekretsen skal velge Mortensrud skole i stedet for å søke barnet over til Stenbråten eller Klemetsrud, som er de nærmeste alternativene. Videre kan AKS bidra til at noen velger å flytte til Mortensrud eller velger å bli boende der.

Skolen hadde ambisjon om å redusere andelen nye skolestartere som søker seg til andre skoler fra 45 til 20 prosent innen skoleåret 2016/2017. Det var satt opp måltall for hvert skoleår. Tabellen nedenfor viser at målet for 2014-2015 ble oppfylt med god margin. Målet for 2015-2016 ble nesten oppfylt. For skoleåret 2016-2017, det siste året av forsøket, økte andelen som søkte seg bort fra Mortensrud noe. Det kan ha sammenheng med at gratis kjernetid for første klasse ble innført på naboskolene. Det var 34,7 prosent av de som tilhører Mortensrud skolekrets, som søkte barna over til naboskoler. For inneværende skoleår, altså 2017-2018, er andelen sunket vesentlig igjen, til 27,5 prosent av kullet. For inneværende skoleår er det gratis kjernetid for første og andre trinn på naboskolene, mens gratis kjernetid fortsetter for første til fjerde trinn på Mortensrud.

Tabell 5-2 Andel i skolekrets som søker andre skoler

Skoleår	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017
Andel i skolekretsen som søker andre skoler	1.10.2012 45 %	1.10.2013 43 %	Mål 40 % 34 %	Mål 30 % 31,7 %	Mål 20 % 34,7 %

En av familiene som vi har fulgt i alle de tre årene har valgt å ha barna på Mortensrud skole, selv om de har flyttet til et annet område:

Mohammed har tre søsken. Far har bodd i Norge rundt 20 år og snakker det han selv kaller "gatenorsk". Far er i heltidsjobb. Mor har høyere utdanning fra hjemlandet, men får ikke godkjent utdanningen sin i Norge. Familien ønsker å kjøpe seg egen bolig, men det er ikke mulig å få lån som strekker til med bare én inntekt. De håper at mor kommer i jobb snart, slik at de kan kjøpe egen bolig. I mellomtiden leier de bolig, og har flyttet flere ganger de seneste årene. For en stund siden flyttet familien til en leilighet i et av de andre boligstrøkene i bydelen, den har god plass til alle barna og er nyoppusset. Den nye leiligheten ligger innenfor en annen skolekrets, men foreldrene ønsket likevel at barna skulle fortsette på Mortensrud. Begrunnelsen er at de kan benytte tilbudet med gratis AKS. De synes også det er viktig at barna lærer mye, at de blir flinke i norsk. Dessuten ønsker foreldrene at barna skal få en stabil skolegang, og at ikke en eventuell flytting skal gå utover skoleresultater og trivsel.

En av de (etnisk norske) familiene vi intervjuet fortalte at de hadde sett for seg å søke barnet inn på Stenbråten skole. De fikk høre om AKS-prosjektet via naboer, og mente at opplegget med læringsstøtte, turer og andre aktiviteter hørtet så bra ut at de heller valgte Mortensrud. Ifølge dem valgte også et par nabofamilier Mortensrud på bakgrunn av informasjon om AKS – og at naboene ble enige seg imellom om å velge Mortensrud, da visste de at det i alle fall ville være noen norske i klassen. Familien synes også at de fikk veldig god informasjon på foreldremøter i forkant av skolestart. De har fortalt andre naboer om AKS for å bidra til at flere norske elever skal komme til Mortensrud. Ifølge moren i familien kan AKS være et bidrag i arbeidet med å snu Mortensruds ufortjent dårlige rykte.

En annen informant forteller at hun har forsøkt å overtale venninner til å sende barna til Mortensrud ved å fortelle om gratis deltids plass i AKS, men at foreldrene er usikre fordi de ønsker at barna skal gå på en skole hvor det er flere som har norsk bakgrunn.

Å gå på en skole med svært mange andre elever med innvandrerbakgrunn oppleves negativt av mange av dem vi har intervjuet, og flere vurderer å flytte fra Mortensrud til et annet område med færre innvandrere. Enkelte sier de har vurdert å flytte, men har bestemt seg for å fortsette å bo på Mortensrud på grunn av tilbud om gratis deltids plass i AKS og fordi de mener aktivitetene i AKS er veldig bra.

Vi forstår det slik at når mange foreldre søker barna til andre skoler enn Mortensrud før skolestart er årsaken ofte at foreldrene ønsker at barna skal gå på en skole hvor det er flere barn som ikke er minoritetsspråklige. Vi er usikre på i hvilken grad det vil påvirke læringsmiljøet på Mortensrud dersom flere i skolekretsen velger å la barna begynne på Mortensrud på grunn av gratis deltids plass i AKS. Vi forstår det slik at det er relativt få barn med etnisk norsk bakgrunn i skolekretsen, så antall barn som ikke har minoritetsbakgrunn på Mortensrud vil sannsynligvis ikke øke i særlig grad selv om foreldrene i området

ikke søker barna bort fra skolekretsen. For at det skal bli flere barn med etnisk norsk bakgrunn på skolen må barn fra andre inntaksområder søke seg til skolen, eller det må flytte flere familier med etnisk norsk bakgrunn til området.

En masteroppgave av Silje Sund Tuhus (2013) undersøker blant annet hvorfor folk flytter fra Mortensrud, og hvorfor folk flytter fra Mortensrud skolekrets. Det er i hovedsak etnisk norske som er informanter, men også noen som har innvandrerbakgrunn. Oppgaven viser slik Guttu og Schmidt (2010) også beskriver at Mortensrud delbydel er todelt. Områdene syd for Mortensrudveien, (stort sett kretsen til Mortensrud skole), utgjør den ene delen, og områdene nord for Mortensrudveien (kretsen til Stenbråten skole) den andre. En del familier som opprinnelig har etablert seg på syd-siden, velger å flytte til områdene lenger nord for å komme innenfor Stenbråtens skolekrets, eller til andre områder i byen eller nabokommuner. Informantene ønsker å være del av et flerkulturelt miljø, og for noen av dem var dette blant begrunnelsene for å flytte til Mortensrud. I skolesammenheng ser de også flerkultur som noe positivt og ønskelig, men bare i riktig mengde. De mener at fordelingen mellom barn med innvandrerbakgrunn og barn med norsk bakgrunn er altfor skjev på Mortensrud skole. Argumentene for å flytte til en annen skolekrets handler i stor grad om at foreldrene ikke tør ta sjansen på å la barnet være ett av svært få norske barn, fordi de ikke vet hvilke konsekvenser det vil få. De oppgir både språk og kulturforskjeller som problemer knyttet til høy andel barn med innvandrerbakgrunn på Mortensrud skole. En del av informantene mener at en 50/50 eller 40/60-fordeling er akseptabelt og også positivt. Enkelte trekker imidlertid frem at andelen barn med innvandrerbakgrunn på Mortensrud som folk referer til, gir et unyansert bilde. En del av barna har én norsk forelder eller fordi en del har bodd i Norge såpass lenge at norskkunnskaper for eksempel ikke er noen utfordring.

Blant befolkningen i bydelen generelt har det de senere årene har det vært en vekst av innbyggere med innvandrerbakgrunn, mens det har vært en reduksjon i antallet som ikke har innvandrerbakgrunn (Wiggen m.fl. 2015). Blant annet Bengt Andersen (2014) har undersøkt flyttemønster og motiv for å flytte fra en bydel til en annen. Han legger blant annet vekt på "å føle seg hjemme" et sted og finner at etnisk nettverk har betydning.

I vår undersøkelse har vi inntrykk av at flyttemotivene til familier med innvandrerbakgrunn for noen handler om at de har en løs tilknytning til området i og med at de leier bolig, og oftere er på flyttefot enn de som eier. For andre er det et tydelig ønske at de ønsker å flytte til en skolekrets med en lavere andel innvandrere. For noen er motivasjonen for å flytte eller vurdere det, at de ønsker at barna skal få best mulig vilkår for læring. Et par trekker frem at noen nok vurderer å flytte til et annet område på grunn av gjengproblematikk som har oppstått på Mortensrud de siste par årene.

5.5 Oppsummering og drøfting

I evalueringen skulle vi vurdere hvordan deltakelsen ved aktivitetsskolen endret seg etter innføring av tiltaket. Vi finner at det har vært en sterk vekst i antall

barn som går på AKS på Mortensrud skole etter at gratis deltids plass ble innført.

Vi finner at pris har stor betydning for deltakelse i AKS. Det gjelder først og fremst for de familiene der en av foreldrene (eller begge) ikke er i jobb. Vi finner at mange familier i skolekretsen har lav inntekt, og ikke ville benyttet AKS dersom det ikke var gratis deltids plass. For familier som har flere barn i småskolealder er pris av stor betydning, ettersom det ikke er søskenmoderasjon i AKS i Oslo. Alternativet til å ha barna i AKS er som oftest at barna er hjemme med mor, eventuelt at de er hjemme alene med eldre søsken eller annen familie.

Foreldrenes motivasjon for å ha barna i AKS er basert på at barna får et godt aktivitetstilbud og at barna skal bli bedre i norsk. I familier der begge foreldrene er i jobb, er tilsyn til barnet også en viktig grunn. I løpet av forsøksperioden er det flere foreldre som sier at AKS er så bra at de ville vurdert å ta seg råd til deltakelse selv om det ikke var gratis deltids plass. Dette oppfatter vi å være et uttrykk for en holdningsendring. Det er flere som oppfatter at AKS er en læringsarena og noe mer enn en ordning for barnetilsyn. Vår vurdering er likevel at for svært mange av de familiene der ikke begge foreldre er i arbeid, ville det vært for økonomisk krevende å velge AKS dersom de måtte betale ordinær pris. Dette er i tråd med tidligere funn. Moafi og Bjørkli (2010) fant at pris er en vanligere begrunnelse blant lavinntektsfamilier enn blant andre familier på spørsmål om hvorfor de ikke har barn i skolefritidsordning.

AKS og skolen har lagt stor vekt på å informere om tilbudet i aktivitetsskolen. Vi finner at foreldrene på Mortensrud opplever at de hadde fått god informasjon om tilbudet før barnet startet. De var godt kjent med at deltids plass var gratis og at AKS skulle ha læringsstøttende aktiviteter. I evalueringen skulle vi vurdere hva som er god rekrutteringsstrategi og hvordan skolene kan bidra til høyere deltakelse i aktivitetsskolen. Vi mener at informasjonsarbeidet ved Mortensrud skole, der det er vektlagt å informere foreldre før og ved skolestart, samt på foreldremøter ved skolen, har vært hensiktsmessig. Samtidig finner vi at pris har vært svært viktig for å rekruttere så mange deltakere til AKS. Det er vanskelig å vurdere hvor effektiv informasjonen hadde vært dersom det ikke var tilbud om gratis deltids plass.

Påmeldingen til AKS har vært svært høy, men enkelte familier har barn som blir hentet tidlig og dermed får med seg lite av de læringsstøttende aktivitetene. Enkelte familier har prioritert deltakelse i koranskole framfor AKS, mens andre mener at barna er for slitne til å delta i AKS.

Før oppstart av forsøket var det 45 prosent nye skolestartere som søkte seg til andre skoler enn Mortensrud. Andelen som søker seg bort har sunket etter innføringen av gratis deltids plass, men målet om at det ikke skulle være mer enn 20 prosent er ikke nådd. I intervjuene fikk vi enkelte eksempler på familier som hadde valgt Mortensrud skole på grunn av tilbudet med læringsstøttende aktiviteter i AKS, eller som ønsket å beholde skoleplassen og AKS-tilbudet selv om de vurderte å flytte til en annen skolekrets. Samtidig er det mange av foreldrene vi har intervjuet som vurderer å flytte fra Mortensrud og begrunner dette med at det er for mange elever med minoritetsspråklig bakgrunn på

skolen. Enkelte av foreldrene sier også at AKS på Mortensrud skole har betydning for at de vil bli boende innen skolekretsen.

6 Hvilken betydning har AKS for barna?

I tillegg til at aktivitetene i AKS skal være læringsrettede og bidra til bedre språk- og skoleferdigheter, kan deltakelse i AKS ha betydning for barna ved at de får nye venner, erfarer mestring, opplever tilhørighet og gir nye opplevelser. I dette kapitlet beskriver vi hvilken betydning foreldre og ansatte i AKS og i skolen mener deltakelsen har for barna. Vi omtaler også hvordan barna selv oppfatter AKS. Kapitlet er basert på intervjuer med foreldre, barn og ansatte ved Mortensrud samt spørreundersøkelser til foreldre ved Bjørndal og Mortensrud skole. Vi referer også funn fra Utdanningsetatens brukerundersøkelse for alle aktivitetsskolene i Oslo.

6.1 Trivsel i AKS

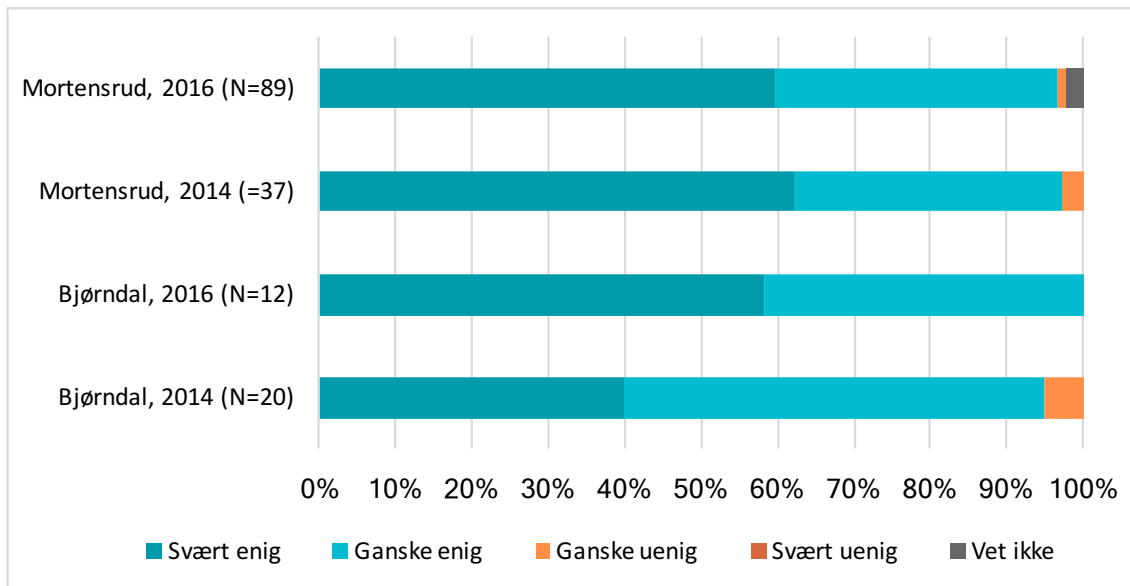
Både i intervjuene og spørreundersøkelsene uttrykker foreldre ved Mortensrud at barna trives veldig godt i AKS. I intervjuene var foreldrene svært samstemte: De oppfatter at barna trives godt i AKS. Barna leker og får være med på mange morsomme aktiviteter. Noen ganger vil de ikke hjem når de blir hentet.

Jeg er fornøyd med de voksne. De passer på barna. Jeg har sett film om hva de gjør. Og sønnen min forteller hver dag. De går på tur, har gym, maling og leksehjelp osv.

Datteren min trives veldig godt og syns det er mer gøy nå enn i fjor. Hun vil ikke hjem når jeg henter henne.

I spørreundersøkelsen spurte vi foreldrene om hvor enig eller uenig de er i påstander om at barna trives godt på AKS. Svarfordelingen er vist i figur 6-1. I 2014 var det ganske stor forskjell mellom Mortensrud og Bjørndal i andelene som er svært enig: 62 prosent ved Mortensrud og 40 prosent ved Bjørndal svarte at de er svært enig i at barna trives. I 2016 var andelene som var svært enig relativt like, i underkant av 60 prosent ved begge skolene. Det er så å si ingen som er uenige i dette utsagnet, det gjelder begge skolene.

Figur 6-1 Hvor enig eller uenig er du i følgende: Barna trives godt på AKS

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2014 og 2016

Også i Utdanningsetatens brukerundersøkelse til foreldrene får aktivitetsskolen bra score på trivsel (4,3 på en skal fra 1-5, mens gjennomsnitt for alle skolene er 4,1) og på ansattes imøtekommenhet (4,3, mens gjennomsnitt for alle skolene er 4,1)

I intervjuer med foreldrene fikk vi vite at enkelte ved et par anledninger hadde tatt kontakt med baseleder på grunn av tilpasningsproblemer hos barna. Foreldrene opplevde at denne type henvendelser tas på alvor, og at det blir fulgt opp. Inntrykket er at foreldrene synes det er enkelt å ta kontakt med de ansatte på AKS dersom de har spørsmål eller temaer de ønsker å ta opp. En mor sier:

Det fungerer veldig bra, ungene elsker dem. De ansatte, de ser barna, de har så oversikt over dem. De vet hvis noen føler seg utenfor, tar en prat med foreldrene og ordner opp. Jeg tror også at de leker mye med dem, de er med i leken, de står ikke bare på siden og prater sammen.

Noen nevner at de tror at AKS på Mortensrud er bedre enn AKS andre steder.

Andre steder er det kjedelig på AKS. Barna liker det ikke. Gidder ikke å være på AKS selv om de betaler. Her er det gratis og så bra.

Barna vi snakket med synes også det er gøy på AKS. I intervjuene fortalte de mye om aktivitetene de gjør, at de liker å leke ute, tegne, se på film, perle og være med vennene sine. Noen av dem likte godt å gå på tur i skogen, andre ikke. Alle var enige om at det var veldig gøy med utflukter i feriene, som til svømmehallen eller Frognerparken, og de likte godt når det er Halloween-fest, vannkrigdag og andre ekstra morsomme ting på programmet. Da vi var på besøk siste gang, var mange av fjerdeklassingene veldig opptatte av at de skulle overnatte på AKS. Vi spurte om det var noe barna var misfornøyde med på AKS. Noen svarte at de ønsket seg annen mat til lunsj, andre ville se mer på film, og noen mente at de burde få mer tid til å spille fotball.

6.2 Sosialisering som følge av deltakelse i AKS

Vi har intervjuet både foreldre og en del av barna om den sosiale betydningen av AKS. Vi har spurt om barna får nye venner og hvem de leker med – på skolen, i AKS og på fritiden.

Mange av foreldrene begrunner deltakelse i AKS blant annet med at barna får flere venner, blir tryggere og kan leke mer. En av foreldrene vi intervjuet, sa:

Det er et bedre alternativ enn det å være hjemme, han kan lære nye ting, bli flinkere i norsk, være aktiv, få nye venner, ingen av klassekameratene bor i nærheten så derfor er det viktig å være sosial med andre barn på AKS.

AKS gir mulighet til lek og mindre klassebundet aktivitet, slik at det er lettere å bli kjent med flere barn. Barna forteller at de er mest sammen med venner fra klassen, også i AKS-tiden. Men de fleste har også blitt kjent med flere fra parallellklasser og andre trinn. Vi finner at AKS gir barna mulighet for lek med andre barn, og mulighet for å bli kjent med flere barn.

Intervjuer med både barna selv og de voksne på AKS viser at barna finner sammen på tvers av språkbakgrunn. Barna vi intervjuet var ikke sikker på hvilken språkbakgrunn vennene har, med unntak av noen tilfeller der de selv har samme språkbakgrunn. I lek er det tydelig at barna stort sett bruker norsk. Vi fikk likevel noen eksempler på at noen snakket eget språk med venner med samme bakgrunn. Et av barna fortalte for eksempel at han noen ganger kunne si noe på tyrkisk til kusinen sin som også går på skolen, en annen at hun sa noe på gambisk til venninnen av og til. Flere sa at de ikke ville snakke noe annet språk enn norsk på skolen, fordi de som ikke forstår hva de sier kan føle seg utenfor. Barna fortalte at de voksne på AKS vil at de skal snakke norsk.

Noen ganger hvis vi har hemmeligheter, sier vi det på somalisk. Men de sier at vi ikke får lov, for de andre kan tro at vi snakke dårlig om den personen. Vi må ikke snakke på eget språk foran noen som ikke forstår det.

Vi har ikke lov å snakke annet enn norsk, men vi snakker litt urdu når lærerne ikke ser!

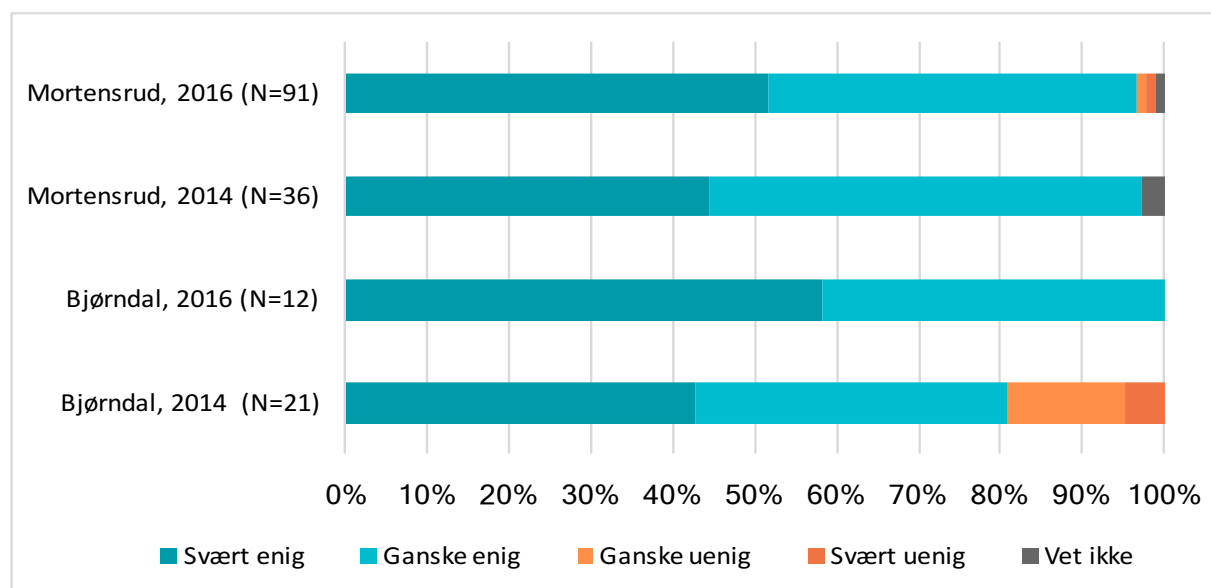
Også de ansatte på AKS opplever at barna leker mye på tvers av språklig og nasjonal bakgrunn når de er i AKS. I AKS og i skolegården leker de stort sett på norsk, ifølge de ansatte. De forteller videre at enkelte av barna (nyankomne) begynner på skolen uten å kunne noe norsk. I AKS erfarer de ansatte at disse barna får hjelp av andre barn med samme språkbakgrunn:

Her kan de komme, for her blir de ikke språkløse. Her ser jeg at de (andre barna) som kan det aktuelle morsmålet, går over på morsmål, og det sikrer at det barnet har det bra. De er så flinke til å ta vare på hverandre. Akkurat nå prates det mye tyrkisk. Men de som kan norsk, de bryter nå over på norsk og forklarer på tyrkisk. Det er superbra! De nyankomne barna lærer seg nok fortere norsk, og slipper den frustrasjonen. Barna får ikke beskjed om å gjøre det, de bare gjør det

spontant. Men ellers opplever ikke jeg at det snakkes andre språk. Det er først og fremst norsk.

I spørreundersøkelsen ba vi foreldrene vurdere noen utsagn knyttet til barnas deltakelse i AKS. Til påstanden *Barna får nye venner* sier over 95 prosent av foreldrene ved Mortensrud seg helt eller ganske enig. Også foreldrene på Bjørndal opplever at deltakelse i AKS gir nye venner.

Figur 6-2 *Hvor enig eller uenig er du i følgende: Barna får nye venner*

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2014 og 2016

I Utdanningsetatens brukerundersøkelse til foreldre i AKS ble det stilt spørsmål om i hvilken grad aktivitetsskolen bidrar til barnets sosiale utvikling. Foreldrene på Mortensrud gir spørsmålet en score på 4,3 av 5. Gjennomsnittet for de 42 skolene som Mortensrud sammenliknes med er på rundt 3,9.

De fleste foreldrene forteller at barna leker med venner etter skoletid og i helgene. Barna leker mest med de som bor nærmest, enten ute eller på besøk hos hverandre. Familiene på Mortensrud bor ofte i blokk- eller rekkehusområder hvor det er mange barn å leke med. Enkelte av foreldrene er imidlertid skeptiske til at barna skal være ute alene, og noen av barna bruker en del tid på koranskole. Koranskolen er som regel en halv time hver dag, mandag til fredag. Noen av foreldrene synes dessuten det blir knapt med tid til lek etter skolen, med middag, lekser som skal gjøres og tid med familien.

Et par av foreldrene trakk frem at gratis AKS også har betydning for det sosiale, i den forstand at det ikke hadde vært like mange barn som gikk der dersom foreldrene måtte betale:

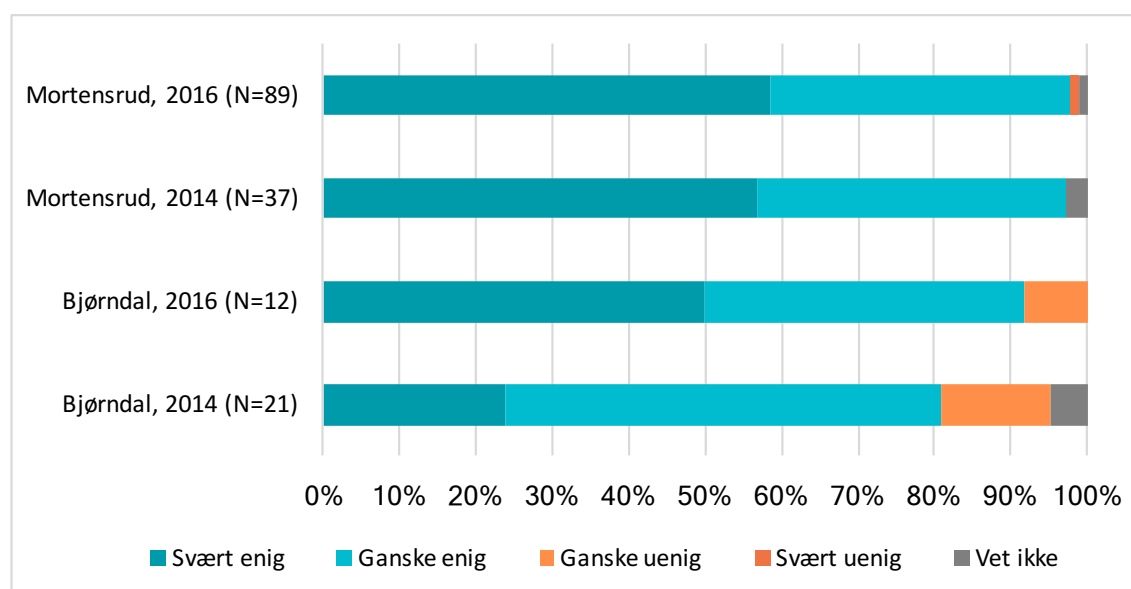
Gratis AKS er veldig viktig for hvor mange som går i AKS. Som han går sammen med. Jeg hadde tenkt han kunne begynt på Klemetsrud for å lære bedre norsk. Bedre med blanding. Og flere etnisk norske. Men han

kjenner ingen der. De han leker sammen med går her. Trivsel er viktig det også. Vanskelig tema om de slutter med gratistilbud og 80 % av vennene forsvinner - da er det ikke noe moro for ham. Mye henger sammen.

6.3 Betydningen av å delta på morsomme aktiviteter

Mange av foreldrene vi intervjuet synes AKS har fine aktiviteter for barna, som de er glade for at barna er med på. I spørreundersøkelsen (se figuren nedenfor) sier nær alle seg svært eller ganske enig i påstanden: *Barna får delta i morsomme aktiviteter* på AKS. På Bjørndalen er det en noe lavere andel som svarer det samme, men denne forskjellen er mye mindre i 2016 enn i 2014.

Figur 6-3 *Hvor enig eller uenig er du i følgende: Barna får delta i morsomme aktiviteter*

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2014 og 2016

Også i Utdanningsetatens brukerundersøkelser får Mortensrud høy score på bredden av aktivitetstilbudet i AKS. Mortensrud har en score på 4,1 av 5, mens gjennomsnittet for alle skolene er 3,7.

Mange av familiene på Mortensrud er barnerike, noe som også gjelder de vi intervjuet. Med tre, fire eller opp til åtte barn har ikke foreldrene mulighet til å gi barna alle opplevelsene som de får gjennom AKS.

Mor til Sara er enke og alene med tre barn. Hun har bodd i Norge i rundt ti år og gjør seg godt forstått på norsk. Hun har hatt mange ulike jobber, men har ikke arbeidet siden hun ble enke. Hun har svært liten inntekt, og forteller at hun ikke har mulighet til å gi barna de opplevelsene de får gjennom gratis deltid i AKS. Hun sier at hun inderlig håper, at tilbudet om gratis AKS kan fortsette slik at de to yngste barna også kan få den fordel. Hun opplever at eldstedatteren føler seg inkludert og får selvtillit av å være i AKS. Med datteren i AKS er hun også veldig trygg på at hun har det bra, mens hun etter hvert skal søke jobber. Hun sier at det uten tvil er enklere for henne å søke jobb når hun vet at datteren har det bra og i tillegg får lære ting på AKS.

Opplevelsene er i seg selv viktige, de gir barna noe å fortelle om, og gjør at de føler at de får være med på det samme som andre barn. Men opplevelsene er også viktige for den erfaringsbaserte læringen. Når barna har vært på besøk på en bondegård, er det lettere å huske ord og begreper som de har lært der, enn om de aldri har vært i et fjøs eller ute på åkeren. Eller hvis de skal lære om sjøen, men ikke har utforsket det på egenhånd, da er det vanskeligere å lære begrepene knyttet til sjøen.

Jeg synes det virker veldig bra, barna får selvtillit og de får mer energi, mange leker som vi ikke vet om, eller kan tilby dem. De forstår naturen og mange andre ting som de lærer i AKS, mange ting som de gjør utenom skolen som de får med seg i AKS. Jeg har tenkt at hvis jeg får støtte fra NAV så skal jeg betale for neste barn, men hvis ikke er det altfor dyrt for meg. Jeg kan ikke betale for det.

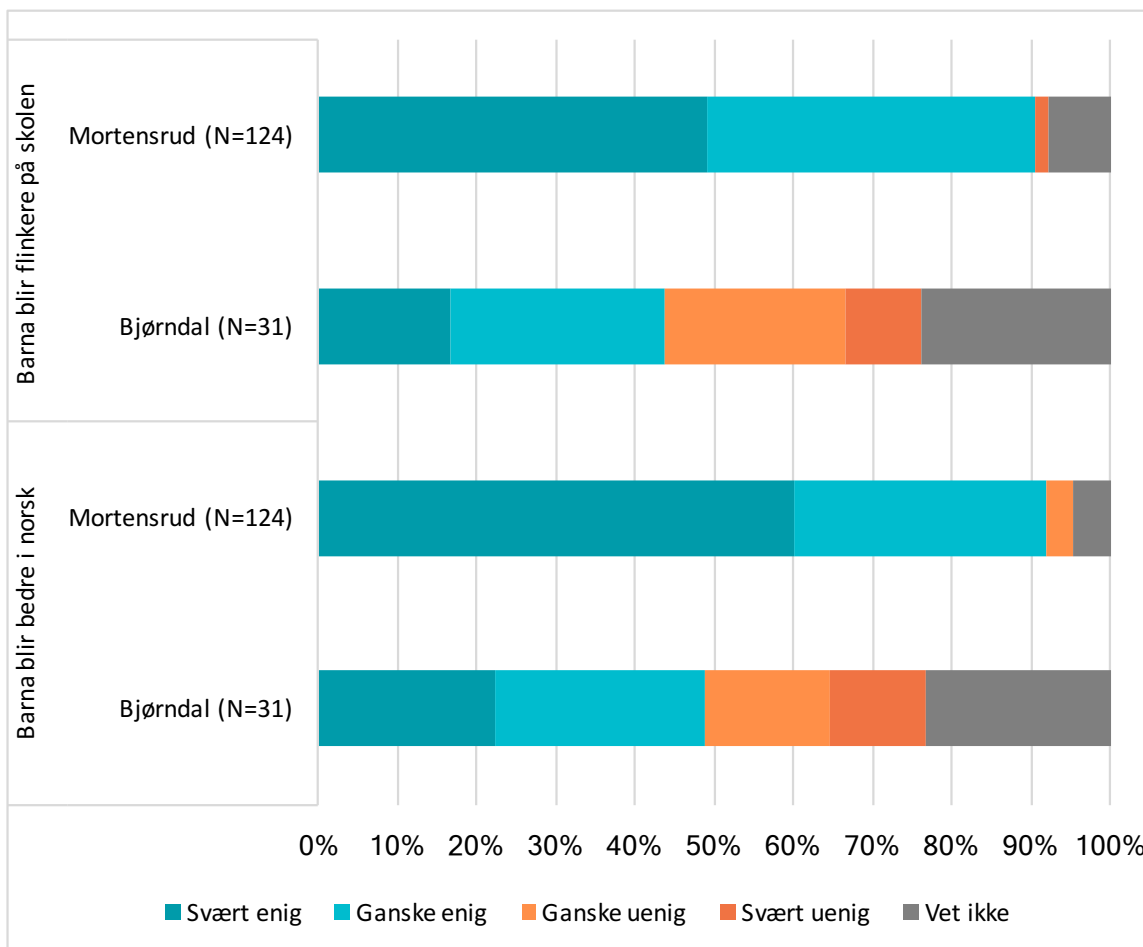
Gjennom opplevelsene blir de også kjent med norsk samfunn:

Såne som oss, vi har ikke penger eller mulighet til å tilby det som er på AKS. Jeg synes det er så viktig, jeg kan ikke få sagt det sterkt nok. De lærer om Norge, om norsk samfunn, ved å være der. De får en sjanse til å være med på det som skjer og til å bli med i samfunnet.

6.4 Foreldrenes synspunkter på læringsutbytte

Både intervjuene og spørreundersøkelsen viser at foreldrene i stor grad er fornøyde med barnas læringsutbytte av å være på AKS. Når vi sammenligner svarfordelingen ved Mortensrud og Bjørndal i spørreundersøkelsen, blir det spesielt tydelig at de læringsrettede aktivitetene på Mortensrud er viktig. Andelen som svarer at de er enig i at barna blir flinkere på skolen og at barna blir flinkere i norsk er rundt dobbelt så høy på Mortensrud som på Bjørndal, henholdsvis 90 prosent mot 44 prosent og 92 mot 49 prosent (se figur 6-4). Det er også en høyere andel som svarer "svært enig" på påstandene om læringsutbytte ved Mortensrud i 2015 enn i 2014 (ikke vist i figuren).

Figur 6-4 Hvor enig eller uenig er du i følgende? Vektet gjennomsnitt av svarene fra 2014 og 2016⁹

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2014 og 2016

I Utdanningsetatens brukerundersøkelse ble det stilt spørsmål om "I hvilken grad opplever du at aktivitetsskolen bidrar til ditt barns faglige utvikling?" Mortensrud har høyest skår (4,1) på dette spørsmålet blant de 42 skolene som er med i sammenlikningen. Det er en liten positiv utvikling fra året før. Gjennomsnittet for alle skolene er 3,5. Også på spørsmål om i hvilken grad det er god sammenheng mellom innhold og aktiviteter i skolen og aktivitetsskolen, gir foreldrene på Mortensrud høy skår: 4,4 av 5. Gjennomsnittet for skolene som er med i undersøkelsen er 3,8.

I intervjuene finner vi også at de fleste foreldrene mener barna blir flinkere på skolen av å delta i AKS. Det er tydelig at de oppfatter AKS som noe annet enn barnepass. Flere forteller at de ser sammenhengen mellom ukeplanene i skolen og AKS, at de samme temaene fra skolen går igjen i AKS. De mener det er bra at elevene har læring hele dagen, i klassesituasjon og i lek. Det er flere som trekker frem at barn er forskjellige og lærer på ulike måter. AKS kan med de læringsstøttende aktivitetene styrke elever som ikke har like god nytte av den

⁹ Vektet etter størrelsen på utvalgene i de to årene

teoretiske undervisningen. En mor påpekte at ”jeg kan ikke gi dem det her hjemme, alt det de lærer og har av aktiviteter i AKS, hvis de kommer rett hjem etter skolen.”

En annen av mødrene, med barn i andre klasse, forteller at datteren har lært seg i detalj hvordan blodet strømmer rundt i kroppen, og kan forklare om hjerteklaffer, blodårer og blodtrykk. Hun sa videre at de to eldre søsknene i familien (tenåringer) ikke har den samme kunnskapen og ordforrådet på slike temaer. Dette gjaldt også andre temaer som har inngått i aktiviteter i AKS. Moren fortalte at hun kunne merke det når det var nye prosjekter på AKS, fordi datteren kom hjem og fortalte om nye temaer. Andre forteller:

Det synes jeg (at de lærer mye på AKS). Vi snakker ikke så mye norsk hjemme. Der snakker de norsk, lærer begreper. Blir bedre i språk. Norsk er nøkkelen til å forstå alle fag. To dager leksehjelp – det hjelper. Da slipper han å gjøre lekser når han kommer hjem. De andre dagene må han gjøre lekser før middag. Sjekker hver dag at han har gjort. Lesing går kjapt. Ber han gjenfortelle.

Viktig for foreldre at barna lærer noe på AKS, det er det vi tenker på. Det skal ikke være bortkastet tid.

Leksehjelp

Det har variert litt om AKS har tilbudt leksehjelp med lærere, leksetid eller ingen av delene i løpet av de fire årene forsøket har vært. Mange foreldre har ønsket at barna skal få anledning til å gjøre lekser mens de er på AKS. De begrunner det i hovedsak med at det er praktisk, men et par foreldre sier også at de selv synes det er vanskelig å hjelpe til med leksene:

Veldig fornøyd med leksehjelp. Jeg hjelper henne så godt jeg kan, men har selv ikke gått på skole her så noe er uforståelig for meg. Men ikke tilstrekkelig. Veldig bra at hun får leksehjelp 4 dager i uken mandag til torsdag. Lærer masse. I fjor var det ikke slik. Fikk hjelp bare to eller en gang i uken. Sliter for eksempel med å hjelpe henne med engelsk, da jeg gikk på skolen hadde jeg 1 time i uken fra 5. klasse i hjemlandet. Har betalt for en egen privatlærer i matte og engelsk tidligere. Føler ikke behov for det nå som de har leksehjelp 4 ganger i uken. Jeg ser over leksene hennes når hun kommer hjem.

Lærerne og de ansatte i AKS som vi intervjuet, har opplevd at det er ulemper med å ha leksehjelp i AKS-tiden. De så at elevene ofte satt sammen og skrev av hverandre. De AKS-ansatte synes det ble for lite tid til aktiviteter de dagene det var leksehjelp. I tillegg ble kommunikasjonen mellom skole og hjem en annen når elevene gjør lekser på AKS. Skolen mener det er viktig at foreldrene følger med på hvilke temaer det jobbes med på skolen, og barnets utvikling i de ulike fagene. For å sikre at foreldrene involveres, og for å skape forståelse rundt temaer i de ulike fagene, forteller flere av lærerne at de etter hvert startet med familieleks. Dette er oppgaver som er laget slik at foreldrene må involveres.

Det siste året av forsøket endret skolen leksehjelptilbudet til å omfatte elever i 5.-7. trinn i stedet for 1.-4. trinn. I regi av AKS ble det imidlertid gitt et

leksehjelpstilbud til deltakerne. Tilbudet ble lagt til klokken 16-17, altså etter at barna med deltids plass har gått hjem. En grunn var at det var vanskelig å få tid til både læringsstøttende aktiviteter og leksehjelp i den tiden barna er på AKS. En annen grunn var som nevnt at man ønsket å gjøre det mer attraktivt med heltids plass. Et par av foreldrene vi intervjuet var kritiske til å legge leksehjelpen etter kjernetiden, fordi det da ikke blir tilgjengelig for de som trenger det mest. Det er også et synspunkt fra ansatte at de foreldrene som har minst ressurser til å hjelpe barna med lekser, har barn på deltids plass.

6.5 Norskferdigheter hos barn og foreldre

Både blant foreldrene og barna varierer norskferdighetene. Det varierer også hvilket språk barna snakker hjemme. Flere av foreldrene sier at de prøver å snakke for eksempel urdu eller somali hjemme, men at barna svarer på norsk. Noen foreldre fortalte at det er en blanding av språk hjemme, annenhver setning kan være på norsk og annenhver på arabisk, for eksempel. Søken snakker stort sett norsk seg imellom. Inntrykket fra intervjuene er at mange foreldre er bevisste på at barna skal kunne sitt eget morsmål, men at barna får snakke det språket de vil hjemme. For mange av barna er norsk språket de selv snakker hjemme, mens språket de hører mest fra foreldrene ofte er et annet.

Norsk og tyrkisk, ser at de velger det språket som er lettest å forklare på. Men vil egentlig at barna skal lære seg "rent" språk slik at de ikke blander språkene i setninger. Enten snakke kun norsk eller kun tyrkisk.

Selv om de er fra Pakistan som oss eller et annet land, når de kommer i barnehagen eller skole så snakker de norsk sammen. Barna mine har kusiner og fettere, vi hører at de snakker ikke urdu, de forklarer hverandre bedre på norsk enn urdu. Snakker kun urdu med foreldre, vi vil at de skal forstå familien sin.

Noen av foreldrene vi intervjuet har veldig lite norskkunnskaper, i disse familiene snakker barna foreldrenes språk hjemme. Inntrykket er også at det snakkes tyrkisk, somali, arabisk når storfamilien eller vennefamilier med samme språkbakgrunn møtes.

Mange av foreldrene er opptatt av at barna skal lære seg godt norsk:

Småbarna har begynt å ha en ny dialekt og nye ord, de snakker ikke norsk akkurat som oss. Men de utvikler seg mye. Snakker norsk med alle vennene sine. Også norsk med søstrene. Barnehagen sa at det er bra at barna kan norsk og arabisk. Arabisk er i 31 land, det er et språk som er veldig nyttig. Finnes mange land som snakker det. Vil at mine barn skal forstå arabisk, jeg vil lære dem det. Men jeg vil også at de skal lære norsk.

Mange foreldre mener at barna blir bedre i norsk av å være på AKS. De får en ekstra dose norsk etter at skoledagen er over. Flere av foreldrene fortalte at de så en klar utvikling i norskferdighetene etter at barnet hadde gått noen måneder på skolen og AKS. Selv om de hadde gått i barnehage var ikke barna blitt så

sterke i norsk, men språket ble tydelig forbedret gjennom lek og læring på skolen og AKS.

Med språket kom også mestringsfølelse og selvtillit, ifølge et par av foreldrene:

Jeg synes at vi som ikke har så god inntekt, spesielt de som ikke jobber, det er veldig bra at det er fri deltids plass på AKS. Med gratis kjernetid får jeg en sjanse til at barna mine, jenta mi, får være med. Etter at hun begynte på AKS så snakker hun norsk som en nordmann, hun har fått selvtillit og klarer å angripe norsken veldig bra.

Noen foreldre nevnte imidlertid at det er for få ansatte med norskspråklig bakgrunn på AKS. Det gjør at de er bekymret for om barna lærer nok norsk i AKS. En far sa:

AKS er kjempebra, men jeg synes det burde vært flere nordmenn ansatt. På grunn av at språkutviklingen er så viktig. For å korrigere. Ellers fornøyd med de ansatte.

Flere av barna forteller om ferier og lange opphold i foreldrenes hjemland. Noen av barna blir tatt ut av skolen i perioder: En av familiene reiste til Pakistan i hele januar på grunn av at et av familiemedlemmene var syke. En annen kom tilbake fra sommerferie i september fordi det ble noe tull med flybilletter. Både det at noen av barna i lange perioder ikke praktiserer norsk og at de i enkelte tilfeller er borte fra undervisningen, understreker behovet for språktrening.

Selv om mange av foreldrene synes det er viktig at barna lærer seg godt norsk, er det også foreldre som oppfatter at barna ikke har behov for mer opplæring enn det de får i løpet av skoledagen. En erfaring i AKS har vært at enkelte barn blir hentet veldig tidlig. Noen av de ansatte hadde inntrykk av at det spesielt var barn fra språksvake familier som sluttet på AKS eller tilbrakte lite tid der. De fortalte at de hadde forsøkt å forklare om AKS og hvordan aktivitetene kan bidra til bedre norskferdigheter, men opplevde at foreldrene ikke hadde samme oppfatning om betydningen av AKS og av å lære seg godt norsk. I noen familier er barna flinkere i norsk enn foreldrene, og foreldrene oppfatter at barna klarer seg veldig bra på norsk – ifølge de ansatte i AKS.

6.6 Ansatte i AKS og skole om elevenes utbytte av å delta i AKS

De ansatte i AKS opplever at elevene har stort utbytte av å delta i AKS både faglig og sosialt.

Lærerne mener det er fordelaktig for elevene å ha læringsstøttende aktiviteter i AKS, men de har som beskrevet i kapittel 3 vært opptatt av at det er viktig for barna å leke, og at aktivitetene ikke må være for undervisningspreget. En erfaring er at elevenes opplevelser av de læringsstøttende aktivitetene er litt delte, noen synes det er kjempegøy, noen synes det er gøy, og noen synes ikke det er noe gøy etter å ha vært mange timer på skolen. Det nevnes at det kanskje er de som sliter mest på skolen som også opplever aktivitetene på AKS som ”for mye skole”. Aktivitetsskolen og skolens ledelse presiserer at aktivitetene på AKS er helt i tråd med rammeplanen.

Lærerne mener elevene har stort sosialt utbytte av å delta i AKS. I stedet for at de "henger rundt", er de med på styrt aktivitet med voksne som har et godt språk. De er opptatt av at elevene skal få opplevelser i regi av AKS. Selv om noen av foreldrene tar barna med på mange aktiviteter, er det for en del begrenset hvilke aktiviteter og turer de er med på utenfor skolen. Lærerne erfarer at en del av elevene er "opplevelsesfattige". I skolen påpekes det at elevene gjennom gratis deltidsplass tilbys en arena som gir inkludering, tilhørighet og trivsel. Lærerne har mindre tro på at deltakelse i AKS vil føre til bedre resultater på kartleggingsprøver og nasjonale prøver.

Både lærerne og de ansatte i AKS opplever at mange av barna er veldig interessert i å lære, og interessert i å være med på de aktivitetene de får tilbud om:

Jeg har aldri vært borte i unger som har vært så interesserte i å lære, og så takknemlige for det de får. Andre steder vil mange tenke om en aktivitet jeg foreslår: "Det er ikke kult". Her er de med – det er greit!

De "norske" sier "MÅ vi ta buss??" Her sier de: "Å, kan vi få ta buss!"

6.7 Oppsummering og drøfting

I evalueringen har vi undersøkt hvilken betydning deltakelse i AKS har hatt for elevene, herunder om deltakelse fremmer barnas sosialisering på tvers av språkgrupper og sosioøkonomisk bakgrunn og om aktivitetsskolen lykkes i å heve forutsetningene for elevers skolesuksess.

I AKS har barna fått være med på mange ulike aktiviteter, og aktivitetene er lagt opp for å være læringsstøttende. Inntrykket fra intervjuene er at AKS er viktig både som lærings- og sosialiseringsarena for barna. Foreldrene vurderer at barna trives veldig godt i AKS, og de er i stor grad fornøyd med aktivitetene som tilbys i AKS.

Vår empiri viser at barna finner sammen på tvers av språk- og landbakgrunn, både på skolen og i AKS. Noen leker også sammen etter skolen og i helgene. En del av barna har fått nye venner utenom klassen i AKS. Barna formidler at de har det veldig morsomt på AKS.

Barna snakker i all hovedsak norsk når de leker. De fleste barna snakker norsk med søsken og svarer foreldrene på norsk hjemme, men vi oppfatter også at mange foreldre henvender seg til barna på et annet språk, og at mange av barna er vant til å høre et annet språk enn norsk utenom skole og AKS. Ved å delta på AKS etter skolen, får barna en ekstra "dose" med norsk hver dag, sammen med ansatte og medelever. Gjennom aktivitetene får barna trent seg på ulike begreper, og de får noe å relatere begrepene til i praksis. En del foreldre forteller at barnet er blitt bedre i norsk, og flere tror at barna blir flinkere på skolen. Det er tydelig at flere tenker på AKS som en læringsarena, ikke bare en tilsynsordning. Samtidig finner vi at ettersom nesten alle elevene har minoritetsspråklig bakgrunn, har de ikke det samme utbyttet av å snakke norsk sammen med andre elever, som de kunne hatt dersom flere av elevene hadde hatt sterke norskferdigheter. De kunne i større grad ha blitt korrigert dersom de

sa noe feil. Det er vanskelig for de ansatte i AKS å kompensere for den type språktrening. En begrunnelse for et ønske om heterogene nabolag er at det vil motvirke etnisk skolesegregasjon, og at dette igjen vil kunne styrke barns ferdigheter i norsk (Andersen, 2013)

Vår vurdering er at gratis deltids plass i AKS er en viktig arena for inkludering. Det er et tilbud som er åpent for alle, alle kan delta. For mange av foreldrene er det spesielt viktig at barna får opplevelser og aktiviteter som de ikke kan tilby dem hjemme. Inntrykket vårt er at mange av familiene ikke har mulighet til å ta med barna på utflukter som er ressurskrevende. På AKS får barna delta på utflukter, overnatting og andre sosiale og lærerike aktiviteter, på lik linje med jevnaldrende fra mer ressurssterke familier. Vår vurdering er at aktivitetene er like viktige med tanke på tilhørighet og inkludering, som for læring. Barna får noe å fortelle om. Når de møter andre barn, har de felles erfaringer som de kan dele. Sett i forhold til Oslo Sør-satsingens mål om å forbedre vilkår for inkludering og oppvekst, mener vi at gratis deltids plass i AKS bidrar til å nå disse målene.

7 Hvilken betydning har barnas deltakelse i AKS for foresattes livsførsel og hverdag

Hvilken betydning det har for foreldre at barna deltar i AKS avhenger av hva de gjør i den tiden barnet er i AKS. Gratis deltids plass kan påvirke foreldrenes yrkesdeltakelse dersom de tidligere har blitt hindret i å søke jobb eller ta utdanning/opplæring fordi de har vært avhengige av å være hjemme med barna.

Generelt er det høyere arbeidsledighet blant minoritetsspråklige enn blant befolkningen for øvrig. Det har ulike grunner, blant annet manglende yrkesrettet kompetanse og manglende norskferdigheter. En undersøkelse av Econ Pöyry (2009) viser at kvinner med innvandrerbakgrunn ofte har problemer med å komme ut i arbeid på grunn av manglende norskferdigheter og manglende sosialt nettverk. Tidligere undersøkelser viser også at mange innvandrerkvinner som har deltatt på arbeidsrettede tiltak i regi av NAV strever med å komme i et fast arbeidsforhold. Mange har midlertidige og kortvarige jobber som vikar eller tilkallingsvakt (referanse).

Det er tidligere gjennomført studier av forsøk med gratis kjernetid i barnehage, der det også er sett på hvilken betydning barnas deltakelse i barnehage har på foreldrenes aktivitet. Evalueringen av forsøk med gratis kjernetid i barnehage i fire bydeler i Oslo (Bråten, Drange, Haakestad og Telle, 2014) fant ikke at forsøket påvirket foreldrene til å jobbe mer eller ta mer utdanning. Bogen og Reegård (2009) kartla forsøk med gratis kjernetid i barnehage som delvis var kombinert med norskopplæringstiltak for foreldrene, og inkluderte aktiviteter og tilstelninger i barnehagen som foreldrene ble invitert med på. De fant at mødrene fikk bedre norskferdigheter, i større grad kom seg ut av hjemmet, og etablerte et kontaktnettverk med andre mødre.

I forsøket med gratis deltids plass i AKS har det ikke vært lagt opp til særskilte tiltak rettet mot foreldrene. Det vil si at en effekt av tilbudet på foreldrenes aktivitet først og fremst vil avhenge av hva de benytter tiden til mens barnet er i AKS. At barna har tilsyn kan for eksempel føre til at flere foreldre får tid til å lære norsk og/eller blir motivert for å nærme seg arbeidslivet.

I vår undersøkelse har vi ønsket å få informasjon om endringer i foreldrenes livsførsel, og vi beskriver i dette kapitlet noen eksempler fra de familiene vi har intervjuet. Vi gjør også rede for resultater fra spørreundersøkelsene knyttet til disse temaene.

7.1 Betydningen av tilsyn

Foreldrene vi har snakket med er i ulike situasjoner:

- Foreldrene bor sammen, begge er i jobb
- Foreldrene bor sammen, den ene (typisk far) er i jobb
- En av dem er aleneforsørger, i jobb eller ikke i jobb

- Foreldrene er gift, men mor er i praksis alene om omsorgen, i jobb/utdanning eller ikke i jobb

I familiene der både mor og far jobber, eller aleneforsørger er i jobb, forteller flere av informantene at de ville hatt barna i AKS selv med vanlig oppholdsbetaling. Disse familiene har stort sett fulltidsplass for barna sine. Samtidig er det en del situasjoner der mor er i deltidsjobb, eller hvor den ene eller begge jobber skift, slik at de kunne klart seg uten AKS når det gjelder tilsyn for barnet.

Mange har også nær familie på Mortensrud, de har enten egne foreldre eller søsken som kan bidra med barnepass.

Andre løsninger for å få tilsyn til barna vil imidlertid ikke gi foreldrene den samme fleksibiliteten som AKS gir. Med barna i AKS vet foreldrene at barna er ivaretatt frem til klokka 16 (med deltidsplass). For foreldre som ikke er i jobb, gir det frihet til å gjøre innkjøp og husarbeid. Det gjør det også enklere å delta på kurs, for eksempel i regi av NAV. Én av mødrene vi snakket med er alene med fire barn. Hun fortalte at hun hadde gått på norskkurs det siste året, men at hun ikke kunne fulgt opp kurset like bra uten AKS. Med datteren i AKS kan hun gå på kurs om formiddagen og fortsatt ha tid til å gjøre ærend som hun må få unnagjort mens barna er på skole og i barnehage. En annen forteller:

Ja, selvfølgelig. Det blir lettere å søke jobber. Barna er ivaretatt til klokken fem, da blir det ikke stress for meg, da kan jeg gjøre min egen jobb.

Situasjoner der mor eller far går på kurs i regi av NAV, som eksemplet over, vil normalt sett gi rett til stønad til barnetilsyn den tiden kurset varer. Gratis AKS er imidlertid mer stabilt og forutsigbart, både for foreldre og barnet.

Veldig mange av de vi snakket med, trakk frem at de synes det er trygt at barnet er på skolen frem til kl. 16. De synes det er bra at barnet deltar i ulike aktiviteter i AKS i stedet for å være hjemme på egen hånd. Mange foreldre mente at barna bare ville spille dataspill eller se på TV hvis de hadde gått hjem alene etter skolen.

En mor som er ringevikar i barnehage og tar vakter på kort varsel sier:

Jeg vet ikke når jeg skal jobbe. Men nå vet jeg at noen passer på ham og at han har det trygt og godt. Han kan ikke være alene hjemme, da uroer jeg meg. Det kan brenne, man vet ikke. Det er veldig viktig for at jeg kan ta vakter om morgenen. Slipper å bekymre meg. Jeg leverer på AKS og er ferdig med det.

Flere av mødrene vi har intervjuet påpeker at det er mye bedre for dem å vite at barna er i AKS enn å være på kurs og lure på hvordan det går hjemme.

Jeg har god oversikt når de er i AKS. Da jeg var på kurs og barna var alene hjemme, ringte jeg hjem sikkert ti ganger på en ettermiddag for å sjekke. De kan krangle, man vet ikke.

7.2 Betydning for mors aktivitet

Vi finner at gratis deltidsplass har større betydning for mødrene enn fedrene. Fra intervjuene forstår vi at mor stort sett er den som er hjemme og ville måtte ta seg av barna etter skoletid, hvis barna ikke hadde vært på AKS. I kapittel 4 så vi at en relativt stor andel av fedrene er i arbeid, mens en liten andel av mødrene er det. En av mødrene påpeker at AKS er en mulighet for at mor kan komme i aktivitet:

Man bør sende barna på AKS. Hvis mor er hjemme, vil de kanskje ikke sende barna på AKS. Men det er litt dumt hvis du sitter hjemme hele dagen. Mor trenger også aktiviteter! Hvis du sitter hjemme glemmer du norsken, og da kan du ikke hjelpe barna.

Det er også hos mødrene vi finner en viss utvikling i aktivitet fra 2014 til 2016. Tabellen nedenfor viser svar fra spørreundersøkelsen om inntekt og arbeidsrelatert aktivitet i familiene.

Tabell 7-1 *Jobbdeltakelse og inntekt, kjennetegn ved respondentene på Mortensrud og Bjørndal. Prosent av familiene.*¹⁰

	Mortensrud, 2014 (N=36-40)	Mortensrud, 2016 (N=86-102)	Bjørndal, 2014 (N=38-41)	Bjørndal, 2016 (N=28-30)
Samlet inntekt over 800 000	3 %	13 %	42 %	36 %
Mor i jobb heltid	13 %	30 %	61 %	57 %
Mor i jobb deltid	7 %	19 %	5 %	7 %
Mor på kurs/praksisplass	28 %	21 %	0 %	10 %
Sum mor i jobb eller yrkesrettet aktivitet	48 %	70 %	66 %	74 %

Kilde: Spørreundersøkelse til foreldre i 2014 og 2016

Merknad: Det var til dels lav svarprosent på undersøkelsen begge årene. Det er derfor en risiko for at svarene ikke er representative og resultatene må derfor tolkes med forsiktighet.

Ved Mortensrud skole er en relativt lav andel av mødrene yrkesaktive, sammenliknet med mødre som har barn i AKS på Bjørndal skole. Det har vært en positiv utvikling ved begge skolene med hensyn til den samlede andelen mødre som er i jobb eller annen yrkesrettet aktivitet (kurs/praksis). Utviklingen synes bedre ved Mortensrud enn ved Bjørndal, særlig med hensyn til andel

¹⁰ Andel av respondenter i 2014 og 2016

mødre som er i jobb på heltid, men på grunn av lav svarprosent vil vi være forsiktig med å konkludere.

Blant de mødrene som ikke er i jobb eller yrkesrettet aktivitet er det vanligst at mor er hjemmeværende. Andelen som oppgir dette som mors aktivitet på Bjørndal er betydelig høyere i 2016 enn i 2014, mens andelen har holdt seg uendret på Mortensrud.

Vi ser også at andelen som svarer at de har inntekt over 800 000 ved Mortensrud er noe høyere i 2016.

Vi ser at svarene i spørreundersøkelsen stemmer med det vi finner i intervjuene med familiene; at det har vært en positiv endring i mors aktivitet, og at flere er kommet inn i arbeidslivet eller i arbeidsrettet aktivitet i løpet av forsøket. Det er noe flere som er (mer) i arbeid eller arbeidsrettet aktivitet i år to og tre av forsøket i forhold til det første året. Et eksempel er en mor som var ringevikar det første året vi møtte henne, mens hun hadde faste vakter det andre året. En annen hadde ikke jobb det første året, men var i arbeid da vi intervjuet henne for andre gang. Andre har tatt et skritt videre på veien mot arbeid, enten med nye kurs eller utdanninger. Flere av de vi snakket med hadde også blitt vesentlig bedre i norsk da vi snakket med dem våren 2015 enn våren 2014, slik vi selv observerte det. Et par forberedte seg til norskprøve 3, for så å søke jobb i barnehage.

I den tredje intervjurunden fikk vi ytterligere eksempler på at mor hadde kommet et skritt videre på arbeidsmarkedet. Et par av de som hadde gått på norskkurs året før, var i jobb eller hadde fått praksisplass. To andre uttalte at AKS hadde gjort det mye enklere å være på kurs eller starte i praksis. Det var også lettere å kunne sette seg et mål om arbeid, fordi barna har en forutsigbar tilsynsordning, sa den ene av dem. Flere tror de hadde utsatt å gå på kurs eller begynt å jobbe dersom de ikke kunne benyttet gratis AKS.

Nasrin har tre barn og er opprinnelig fra Pakistan. Hun har tidligere jobbet i barnehage i Norge. Første gang vi besøkte familien hadde hun og barna relativt nylig kommet tilbake fra et lengre opphold i Pakistan. Hun var på dette tidspunktet hjemmeværende og de to yngste barna hadde startet i AKS. Neste gang vi snakket med henne gikk hun på kurs for å ta norskprøve 3 og hadde fått tilbud om jobb i barnehage forutsatt at hun besto norskprøve 3. Hun sa selv at hun ikke trodde hun ville gått de kursene hun hadde gjort i løpet av det siste året hvis det ikke var for at barna gikk i AKS. Hun ville ventet til barna ble litt større. Den siste gangen vi intervjuet Nasrin, hadde hun fått praksisplass.

Endringen fra å ha vært hjemmeværende til å (ville) være i jobb tar tid, avhengig av den enkeltes utgangspunkt. Vårt inntrykk er at mange av mødrene som er kommet til Norge i voksen alder har et forløp der de først er hjemmeværende med barn, deretter starter de på kurs og praksisplasser i regi av NAV. Perioden med kurs og praksisplasser kan vare lenge, og resulterer ganske ofte i korttids vikariat før det eventuelt fører til fast arbeid på hel- eller deltid. Vi erfarer at

når foreldrene får tilbud om gratis deltidsplass i AKS gjør dette at mødrene kan starte et arbeidsrettet løp tidligere enn de ellers ville gjort.

Vi finner at muligheten til å ha barna i AKS gjør det lettere for de som har et mål om å komme i arbeid, å nå dette målet. Vi finner at den stabiliteten det gir foreldrene å ha barna i AKS, gir tid og rom til å ta kontroll over egen situasjon, noe som på sikt kan føre dem nærmere arbeid. Noen av informantene fortalte at de ønsket at begge ektefellene skulle være i jobb, slik at de for eksempel får mulighet til å få huslån.

I spørreundersøkelsen er det ikke så mange som oppgir at de er enslige forsørgere (17 prosent i 2015, se kapittel 4). Blant informantene i intervjuene er det noen som er enslige forsørgere, og de er alene med flere barn. Slik vi forstår det, er det også en del mødre som i praksis er alene om omsorgen. Far er lite tilstede i hverdagen, i noen tilfeller bor far (delvis) i en annen by eller annet land. Også for disse mødrene har AKS tilsvarende betydning, de får frigjort tid og får en mye større fleksibilitet enn de ville gjort uten mulighet til å benytte AKS.

Noen av foreldrene vi har intervjuet har svært mange barn, ofte er noen av barna små. For disse familiene er det lite realistisk at begge foreldrene skal kunne være i arbeid eller på kurs. Men når ett eller to av barna kan være i AKS gir det mulighet til å gjøre ærend og følge opp mindre barn.

Enkelte av de hjemmeværende mødrene vi har snakket med sier at de er blitt kjent med andre mødre gjennom AKS. Man kunne tenkt seg at barnas deltakelse i AKS førte til økt "sosialisering" blant foreldrene. Vi tror imidlertid at en slik effekt er begrenset ettersom det ikke er satt i gang spesielle tiltak rettet mot foreldre. Det er også slik at mange av barna blir hentet av eldre søsken eller går hjem alene. Det er ikke så mange muligheter til å bli kjent med andre foreldre gjennom AKS.

7.3 "Vi ligger litt bak, men vi kommer etter"

Foreldrene på Mortensrud har ulike utgangspunkt, de har ulike norskkunnskaper, ulikt utdanningsnivå, de er i forskjellige familiesituasjoner og har ulik kjennskap til og erfaringer med det norske samfunnet. For enkelte tar det tid å komme i jobb. I noen familier kan det også ta tid før de ser verdien av at mødrene kommer i jobb. På samme måte kan det ta tid før enkeltpersoner og grupper ser fordeler ved at barna går i barnehage og AKS. Et par av informantene våre som har bodd en stund i Norge, pekte nettopp på at holdningsendringer som dette kommer, men at det tar tid. Vår vurdering er at forsøket med gratis deltidsplass i AKS har bidratt til en endring i oppfatningen om AKS og hvilken betydning deltakelse har, både for barnas kunnskap og erfaringer, men også for foreldrenes egen mulighet til å komme i en bedre situasjon. Foreldrene oppfatter AKS som noe mer enn en tilsynsordning, de ser at det er en læringsarena for barna. Samtidig, ved at AKS tilbyr en god tilsynsordning for barna, har foreldrene mer frihet til å sette seg mål om å komme i arbeid, og til å nå målet. Vi har tatt med to av historiene for å illustrere dette.

”For å si det sånn, vi er i en fase, vi som er fremmedspråklige er i en fase der det er generasjonsskifte. Vi som har vokst opp her tenker annerledes. Vi ser på en annen måte hva som er positivt for våre barn. Norsk-pakistanere som er i Norge har kommet langt. Om fem til ti år blir vi enda flinkere. Det var ikke vanlig å ha barn i barnehagen med vår første. Det første barnet vårt begynte på skolen uten å kunne språket godt. Hun mellomste begynte i barnehage da hun var tre. Så konkluderte vi at det siste barnet skulle begynne enda tidligere. Han begynte da han var to år.

Jeg ser utvikling i meg og andre foreldre. Integrering på den positive måten. Jeg er godt integrert. Jeg har valgt det positive. Nå tar kona mi også utdanning. Alle barna på plass. Så nå har vi bedre tid. Vi ser etter hvert at damer som har vært mest hjemmевærende kommer seg ut i arbeidsmarkedet. Vi ligger litt bak, men vi kommer etter. Vi er rett bak. Ting tar tid.

Men klart at jeg merker at alt begynner å bli så dyrt. To stykk må jobbe for å ha et fint liv. Erfaringen er at vi skal sende de andre barna på AKS. Da betyr det ikke så mye hvor mye det koster så lenge man har råd. Er en viktig investering.”

”AKS er et veldig godt tilbud for de med dårlig råd. Det er mange her som sliter med økonomi. Jeg har bodd 13 år i Norge. I store familier er det mye utgifter. Da prioriterer man bort barnehage og AKS. Men det er ikke det beste for barna, de bør få samme muligheter. Det er viktig å komme i jobb, for å få trygg inntekt. Barna må få aktivitet, ha materielle ting.

Det er en felle – de blir hjemme fordi de ikke kan betale, og kommer seg aldri i jobb. Og det går utover barna. De tenker ikke langsiktig – at de kanskje må ha veldig lite penger en periode for å betale AKS for å komme seg i jobb. Når man får jobb går alt bedre. Jeg gjorde det – jeg var hjemme med kontantstøtte. Men jeg valgte å sende datteren min i barnehage og ta skole så jeg kunne få meg en jobb. Det var tøft, men jeg er glad for at jeg gjorde det. Nå har jeg jobb og kan forsørge barna. Jeg mistet inntekten (kontantstøtte) og måtte i tillegg betale for barnehage for å gå på skole. Nå har jeg arbeid og har kjøpt leilighet.”

Disse historiene viser at ønsket om å komme i jobb kan handle om holdninger og prioriteringer, og at disse holdningene kan endres. Det betyr ikke at individrettede årsaker alene kan forklare arbeidslivstilknytning hos innvandrere. Det er mange faktorer som medfører at personer med innvandrerbakgrunn har utfordringer på arbeidsmarkedet. I bakgrunnen for Oslo sør satsingen påpekes utilstrekkelige norskferdigheter og krav og forventninger i arbeidsmarkedet. Videre har studier av diskriminering i Norge vist at innvandrere har problemer med å komme seg inn på arbeidsmarkedet, jobber mer deltid, er oftere

overkvalifiserte og har dårligere lønnsutvikling enn majoritetsbefolkningen (Midtbøen, 2015). Midtbøen finner at diskrimineringen består i å få tilgang til arbeidsmarkedet, og han beskriver ulike forklaringer som blant annet arbeidsgivers valg og kultur og prosedyrer i den enkelte organisasjonen. s

7.4 Oppsummering og drøfting

En av problemstillingene i evalueringen har vært å undersøke hva det medfører å ha barn i aktivitetsskolen for foresattes livsførsel og hverdag, spesielt med tanke på integrering, og spesielt for foreldre som ellers ikke har hatt barn i aktivitetsskolen.

I noen av familiene på Mortensrud er begge foreldrene eller aleneforsørger i jobb, og barna har heltidsplass i AKS. Men i mange av familiene er den ene av foreldrene, som regel mor, hjemmевærende. Blant familiene vi har møtt er det også noen enslige forsørgere (kvinner) og noen mødre som i praksis er alene om omsorgen. Vi finner at gratis deltids plass i AKS gir en forutsigbar, trygg og stabil tilsynsordning som frigjør tid for mødrene. Det at barnet er ivaretatt til klokka 16 i AKS gir forutsigbarhet og fleksibilitet, og foreldrene synes det er trygt å vite at barnet er på skolen.

I svært mange av familiene ville det vært et stort hinder å måtte betale for AKS, mens mor er i arbeidsrettet aktivitet og ikke mottar lønn. Vi tror at få av informantene ville prioritert å betale for AKS, for å frigjøre tid til kurs eller jobbsøking for mor. Flere uttaler at mor måtte ventet med kurs eller jobb hvis det ikke var gratis AKS. Vi oppfatter at det er lettere for mødrene å sette seg mål om å komme i arbeid, og nå målet, når de har tilbud om gratis deltids plass i AKS.

Spørreundersøkelsen viser at en større andel av mødrene var i jobb, på heltid eller deltid, i 2016 enn i 2014. Lav svarprosent gjør at resultatene i spørreundersøkelsen er usikre, men også intervjuene våre viser at det har vært en positiv utvikling for flere av familiene og særlig for mødrene. I familiene som vi har fulgt gjennom hele forsøket, fikk vi eksempler på at mor fikk tid til å følge norsk kurs eller andre kurs det første året, og kom i praksis eller jobb i løpet av de to neste årene.

Det tar tid å komme i jobb eller å ønske å komme i jobb, avhengig av den enkeltes utgangspunkt. Det å ønske å være i jobb henger også sammen med holdninger og prioriteringer. Vi finner at gratis deltids plass på aktivitetsskolen på Mortensrud kan være et bidrag til å endre familiers holdninger til at mor er i jobb.

Vi kan ikke si om slike endringer er representative for familiene som har hatt barn i AKS, men de er eksempler på endringer i livsførsel som følge av at barna deltar i AKS. I Oslo sør satsingen har et av delmålene under satsingsområdet Kvalifisering vært at kvinner med innvandrerbakgrunns deltakelse i utdanning og arbeid skal økes. Vi finner at tilbud om deltids plass i AKS kan bidra til å nå dette målet.

8 Har forsøket hatt virkning på resultater av kartleggingsprøver?

Et av målene med forsøket er at elevene skal få bedre grunnleggende lese- og regneferdigheter. Det har vært et mål at undervisning og Aktivitetsskolen samlet skulle gi et bedre læringsutbytte. Vi har ønsket å vurdere om forsøket har ført til endringer i resultater på kartleggingsprøver og nasjonale prøver.

8.1 Tidligere funn

Det er tidligere gjennomført studier av betydningen av gratis kjernetid i barnehage for resultatene på kartleggingsprøvene. Bråten m.fl. (2014) evaluerte forsøkene med gratis kjernetid i barnehage i fire bydeler i Oslo. De fant at jo flere år et barn med minoritetsspråklig bakgrunn har gått i barnehage før skolestart, desto lavere er tilbøyeligheten til at barnet skårer under bekymringsgrensen på kartleggingsprøver i Oslo på første trinn. De kom også fram til at barn med minoritetsspråklig bakgrunn som bor i bydeler med gratis kjernetid i barnehage, gjør det bedre på kartleggingsprøver på første og annet trinn enn barn med minoritetsspråklig bakgrunn gjør i bydeler som ikke har tilbud om gratis kjernetid. Forskerne fant ingen slik forskjell for barn uten innvandrerbakgrunn.

Drange og Telle (2014) har studert hvilken effekt forsøk med gratis kjernetid i barnehagen hadde på avgangskarakterene i grunnskolen i bydelene Gamle Oslo og Grünerløkka. De fant en sterk positiv effekt på karakterer for jenter med innvandrerbakgrunn, særlig i språkfag, men ingen effekt for guttene. Drange og Telle (2011) knytter resultatet til betydningen av tidlig intervensjon, og viser til at tidlig intervensjon i andre undersøkelser har blitt funnet mer effektivt for jenter enn gutter. Telle m.fl. (2014) har undersøkt prestasjoner på kartleggingsprøver i lesing og regning på første og andre trinn for barn med innvandrerbakgrunn. De finner at barn som bor i bydeler med tilbud om gratis kjernetid gjør det bedre enn barn som bor i andre bydeler. De finner ingen slik forskjell for barn uten innvandrerbakgrunn. Drange (2016) finner at resultatene for tredje trinn er i tråd med resultatene på første og andre trinn. Barna med innvandrerbakgrunn i bydeler med tilbud om gratis kjernetid har om lag fire prosentpoeng høyere sannsynlighet for å score over bekymringsgrensen i lesing og regning på tredje trinn. Hun finner videre at det er barn fra familier med lav familieinntekt og lav yrkesdeltakelse blant mødrene som i hovedsak gjør det bedre på prøvene der det er gratis kjernetid.

Studiene over viser at forsøk med tidlig intervensjon kan ha en effekt på skoleprestasjoner. Tilbud om gratis kjernetid i barnehagen skiller seg imidlertid vesentlig fra forsøk med gratis deltids plass i aktivitetsskolen, ettersom alternativet til gratis plass i barnehage er at barna ikke får noe formelt

aktiviseringstilbud overhodet, mens barna som får tilbud om gratis deltidsplass i AKS uansett ville gått på skolen og deltatt i skolens aktiviteter.

8.2 Kartleggingsprøver og nasjonale prøver

Kartleggingsprøvene er del av kvalitetsvurderingssystemet for grunnskoleopplæringen, som ble innført i 2003 som resultat av mangeårige debatter og tiltak for å forbedre kvaliteten i norsk skole. Formålet med kartleggingsprøver på barneskolen er å finne elever som trenger ekstra oppfølging, og bidra til å hindre at elever faller fra senere i opplæringsløpet. De nasjonale kartleggingsprøvene skal være et hjelpemiddel for skolen og lærerne for å fange opp elever som ligger under en definert «bekymringsgrense», og som har behov for ekstra oppfølging.¹¹ Resultater på prøvene er dermed ikke ment å si noe om det faglige nivået til elever eller skoler, men indikerer læringsutbytte og elever som sliter i basisfagene. Prøvene brukes til å vurdere faglig utvikling, forbedre undervisningen og fremme tilpasset opplæring.

I grunnskolen er det obligatoriske kartleggingsprøver i leseferdighet for alle elever på 1., 2. og 3. trinn. Det er obligatoriske kartleggingsprøver i regning på 2. trinn, og frivillige på 1. og 3. trinn. Prøvene i lesing skal gjenspeile forventet progresjon i utvikling av leseferdigheter; fra språklig bevissthet, via bokstavkunnskap og ordlesing til å kunne lese ulike typer tekster med sammenheng og forståelse (Veiledningshefte, Udir 2016). Prøvene er imidlertid ikke egnet til å sammenligne elevens resultater over tid, fordi de samme oppgavene brukes over flere år og er kjent av lærerne.

Det antas at elever med svake norskferdigheter ofte vil skåre svakere på kartleggingsprøver enn andre fordi ord og begrepsforståelse kan ha betydning for leseferdigheter. Det kan ha mindre betydning for de tekniske leseferdighetene, men større betydning for tekstforståelse. Tekstoppgaver i matematikk vil også kreve ord- og begrepsforståelse. Det er imidlertid ikke en automatikk i at læringsutbytte av undervisningen øker selv om elevene har økt begrepsforståelse.

På 5., 8. og 9. trinn blir det gjennomført nasjonale prøver i lesing og regning. Prøvene er laget på bakgrunn av læreplanenes kompetansemål etter henholdsvis 4. og 7. trinn. Nasjonale prøver er gjennomført siden 2004 og blir gjennomført om høsten. Lærerne skal bruke resultatene for å følge opp elevene og i arbeidet med undervisningsvurdering og tilpasset opplæring. Kommuner og skoler skal bruke resultatene som grunnlag for kvalitetsutvikling i opplæring.

Resultater fra nasjonale prøver blir presentert ved hjelp av skalapoeng, og på 5. trinn er de fordelt på tre nivåer. Alle resultatene er offentlig tilgjengelige på skolenivå.

Endringer i elevgrunnlaget fra et år til et annet kan få stor betydning for resultatene på en skole. Kvaliteten på skolens innsats kan derfor ikke måles gjennom resultatene fra nasjonale prøver alene. Endringer i resultater fra år til

¹¹ <https://www.udir.no/eksamen-og-prover/prover/kartlegging-gs/#formal-kven>

år må relateres til det skolen ellers vet om elevene og andre forhold som har betydning for resultatene.

8.3 Resultater på kartleggingsprøver vår 2011 - vår 2017

I dette kapitlet undersøker vi utviklingen i resultater på kartleggingsprøver for 1. til 3. trinn og nasjonale prøver for 5. trinn i lesing og regning. Hensikten med analysen er å si noe om hvorvidt forsøket har ført til endringer i resultater på prøvene blant elevene ved Mortensrud skole¹².

Vi ser på forskjeller mellom skolene i endringer i resultatene fra før til etter innføringen av gratis deltidsplass ved AKS. Vi kan dermed få et inntrykk av hvordan *utviklingen* ved Mortensrud har vært i forhold til utviklingen ved sammenlikningsskolene. Hypotesen er at resultatene har bedret seg mer eller forverret seg mindre på Mortensrud enn på andre skoler.

Det kan imidlertid være andre hendelser enn selve forsøket med gratis AKS som har påvirket utviklingen ved skolene ulikt. For eksempel kan sammensetningen av elever fra år til år være ulik. Vi har tidligere i rapporten sett at det er svært stor utskiftning av elevene ved Mortensrud. Ifølge lærerne ved skolen, skårer ofte de elevene som flytter til skolen i løpet av et skoleår dårligere på kartleggingstestene enn de som har gått der hele tiden. Dette gjør det vanskelig å skille effekten av forsøket fra andre effekter, og utviklingen i lese- og regneferdigheter kan derfor ikke tolkes som *kausalt*.

Forhold i undervisningen er andre faktorer som kan påvirke resultatene, for eksempel stabilitet i lærerstokken, lærernes kompetanse og hvor erfarne lærere som jobber på skolen er. Skolenes organisering av ressurser kan også ha en innvirkning på skoleprestasjonene til elevene.

Vi har som nevnt ikke data på individnivå for de siste årene. Vi kan dermed kun undersøke utviklingen i andelen elever i 1. – 3. trinn som er på eller under bekymringsgrensen på kartleggingsprøven i lesing i årene 2011 - 2017. Forsøket med gratis deltidsplass i AKS begynte høsten 2013. Det er dermed

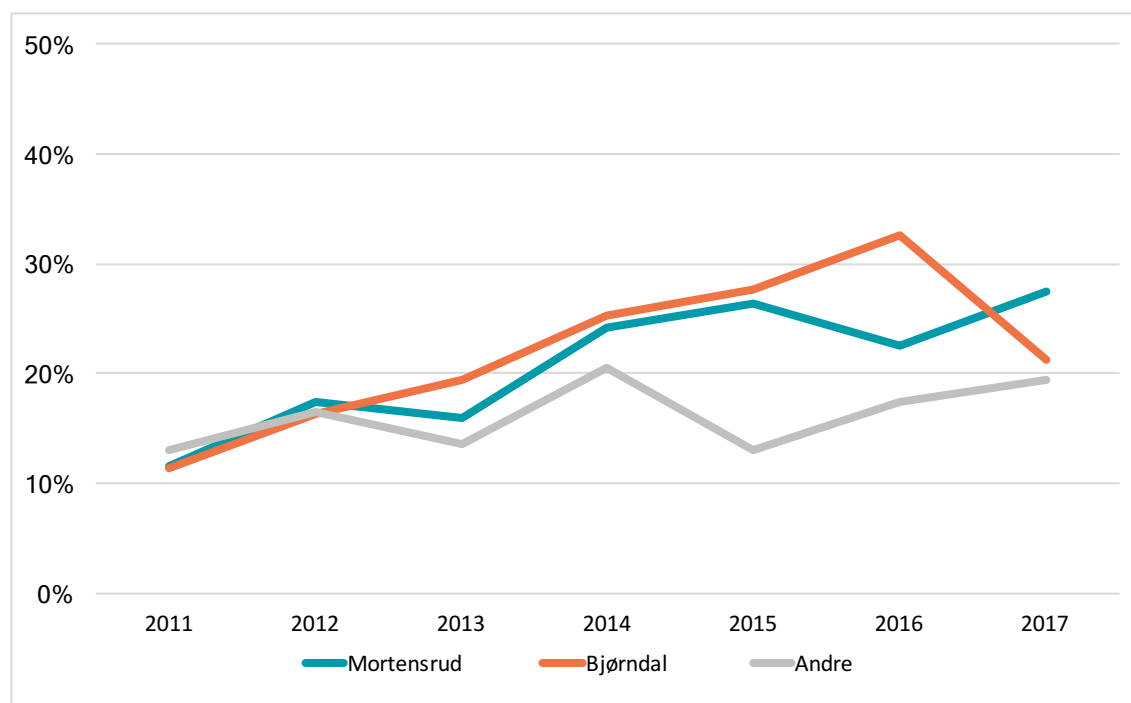
8.3.1 Utvikling i leseferdigheter

Figur 8-1 viser utviklingen i andelen elever i 1. – 3. trinn som er på eller under bekymringsgrensen på kartleggingsprøven i lesing i årene 2011 - 2017. Forsøket med gratis deltidsplass i AKS begynte høsten 2013. Det er dermed

¹² Vi har fått resultater fra kartleggingsprøvene fra Utdanningsetaten i to omganger. Resultatene for årene 2011-2015 ble levert på elevnivå, mens resultatene for 2016 og 2017 ble levert på skolenivå. Kartleggingsprøven i lesing består av flere deloppgaver og resultatene er rapportert per deloppgave. For å vurdere utviklingen i lese- og regneferdigheter har vi aggregert resultatene slik at vi har en totalskår per prøve (lesing og regning) per trinn på skolenivå for hvert av årene.

resultatene fra og med kartleggingsprøvene som ble gjennomført våren 2014 som kan si noe om utvikling etter oppstart.

Figur 8-1 Andel elever på eller under bekymringsgrensen på kartleggingsprøven i lesing, 1.-3. trinn

Av figuren ser vi at Mortensrud har hatt omtrent lik utvikling som de andre skolene i skolegruppen fra 2011 til 2014. Skolegruppen består av Bjørndal, Seterbråten, Toppåsen, Lusetjern og Rosenholm, og ble valgt fordi elevene der har mest lignende kjennetegn som elevene på Mortensrud. Sett i forhold til Bjørndal var utviklingen ved Mortensrud lik fra 2011 til 2012, noe bedre ved Mortensrud fra 2012 til 2013, og relativt lik fra 2013 til 2015. På kort sikt har utviklingen ved Mortensrud, fra før til etter innføringen av forsøket med gratis AKS, vært relativt lik utviklingen ved Bjørndal, men dårligere enn utviklingen ved de andre skolene vi sammenlikner med. Utviklingen fra 2015 til 2016 viser en relativ forbedring ved Mortensrud sett i forhold til Bjørndal og de andre skolene. Fra 2016 til 2017 har utviklingen ved Mortensrud vært dårligere enn utviklingen ved Bjørndal, men relativt lik utviklingen ved de andre skolene.

Det er vanskelig å trekke noen konklusjoner ut fra disse tallene. Med unntak av enkelte variasjoner de siste par årene, har det vært omtrent samme utviklingen på Mortensrud og de andre skolene over tid.

Vi har også undersøkt utviklingen i andelen som ligger under bekymringsgrensen for hvert enkelt klassetrinn, men på grunn av store årlige variasjoner har vi valgt å presentere resultatene samlet for alle klassetrinnene.

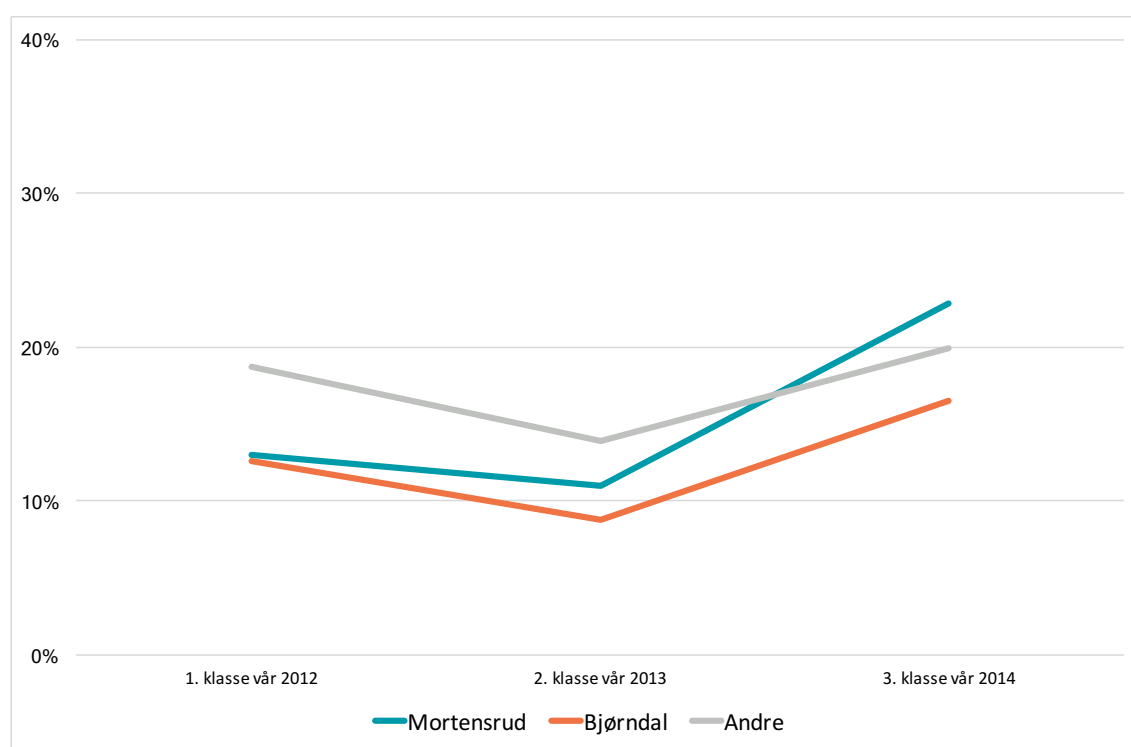
Utviklingen for to kohorter

Ettersom sammensetningene av fødselskohorter og kjennetegn ved elevene varierer mellom skolene, er det interessant å se på utviklingen for hver

fødselskohort for seg. Vi kan da i større grad følge de samme elevene over tid.¹³ Figurene 8-2 og 8-3 viser utviklingen blant elevene i kohortene født i 2005 og 2006. Kohorten født i 2005 gikk i 3. trinn under innføringen av forsøket, mens 2006-kohorten har deltatt i AKS-forsøket siden 2. trinn. For disse to kohortene kan vi derfor sammenligne utviklingen i resultatene før og etter innføringen av forsøket med gratis deltids plass i AKS.

Figur 8-2 nedenfor viser utviklingen for 2005-kohorten i lesing. Figuren viser at utviklingen for 2005-kohorten gikk i samme retning ved alle skolene. Kartleggingsprøvene var helt nye i 2014, noe som kan forklare hvorfor andelen som skåret på eller under bekymringsgrensen gikk opp ved alle skolene.

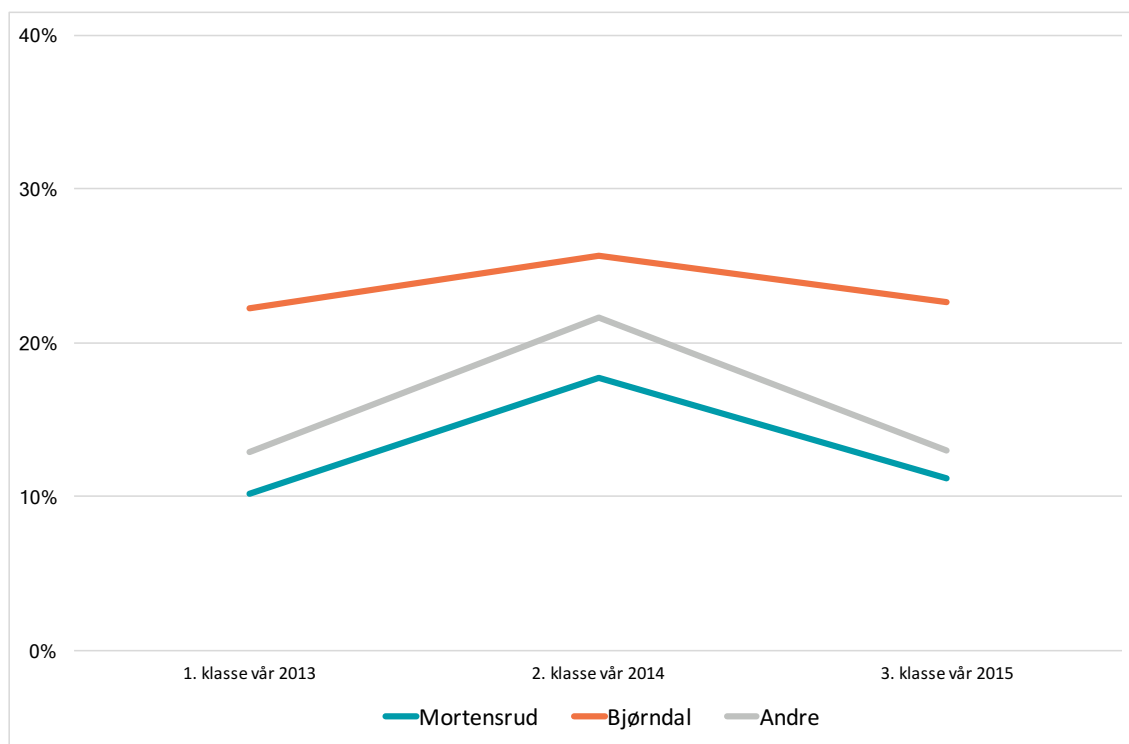
Figur 8-2 *Andel elever på eller under bekymringsgrensen i lesing, utvikling for 2005-kohorten*

Totalt sett var utviklingen for 2005-kohorten ved Mortensrud dårligere enn ved Bjørndal og de andre skolene gjennom hele perioden, men det var særlig en forverring fra 2013 til 2014. Økningen i andelen elever på eller under bekymringsgrensen var sterkest ved Mortensrud. Vi finner altså ingen positiv effekt av forsøket med gratis deltids plass i AKS for denne kohorten når det gjelder lesing.

¹³ Ettersom det er stor utskifting av elever ved skolene, vil også dette gi et upresist bilde av utviklingen for en gruppe elever.

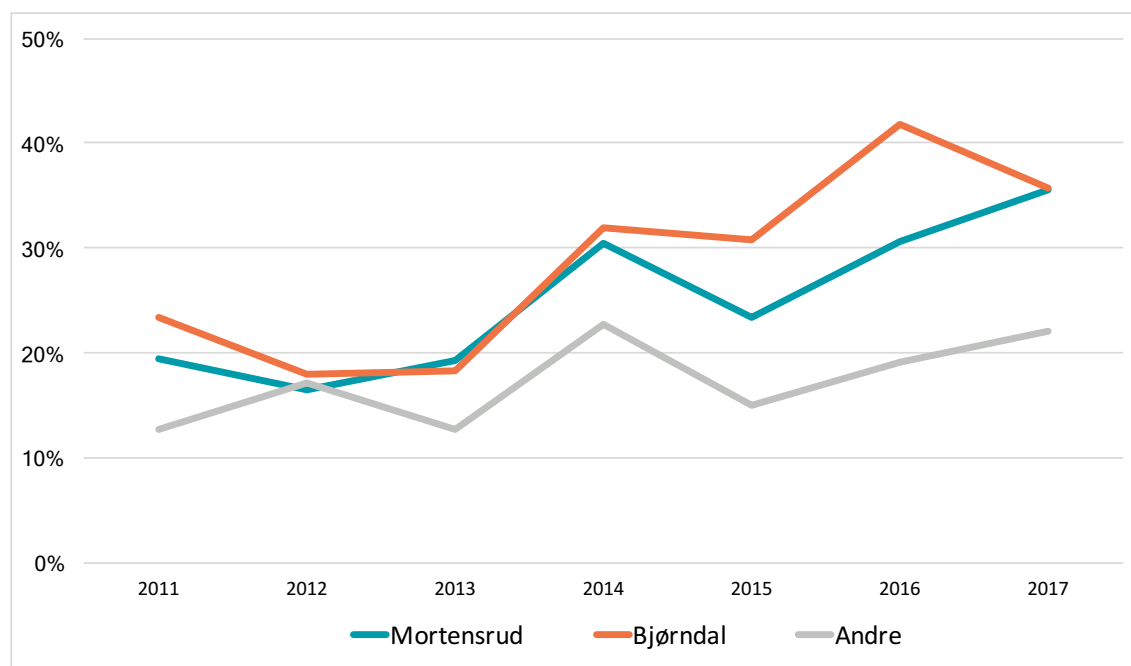
Figur 8-3 *Andel elever på eller under bekymringsgrensen i lesing, utvikling for 2006-kohorten*

Figur 8-3 over viser utviklingen for 2006-kohorten. Også for denne elevgruppen går utviklingen ved skolene i samme retning. Av figuren ser vi at andelen på eller under bekymringsgrensen blant disse elevene først går opp i 2. trinn (jf nye prøver i 2014) og så faller i 3. trinn. Sett i forhold til Bjørndal er utviklingen ved Mortensrud svakere fra 2013 til 2014, men bedrer seg relativt mer på Mortensrud fra 2014 til 2015. Totalt sett har utviklingen ved Mortensrud fra før til etter innføringen av forsøket vært relativt lik utviklingen på Bjørndal og de andre skolene.

8.3.2 Utvikling i regneferdigheter

Figur 8-4 Andel elever på eller under bekymringsgrensen på kartleggingsprøven i regning, 1. - 3. trinn

Figur 8-4 over viser utviklingen i andelen elever i 1. – 3. trinn som er på eller under bekymringsgrensen på kartleggingsprøven i regning. Av figuren ser vi at utviklingen ved Mortensrud var relativt lik utviklingen ved Bjørndal fra 2011 til 2014. Fra 2014 til 2016 var utviklingen relativt bedre ved Mortensrud enn ved Bjørndal, men svakere fra 2016 til 2017. Sett i forhold til de andre skolene var utviklingen ved Mortensrud bedre fra 2011 til 2012, dårligere 2012 til 2013. Etter innføringen av forsøket har imidlertid utviklingen ved Mortensrud vært relativt lik utviklingen ved de andre skolene.

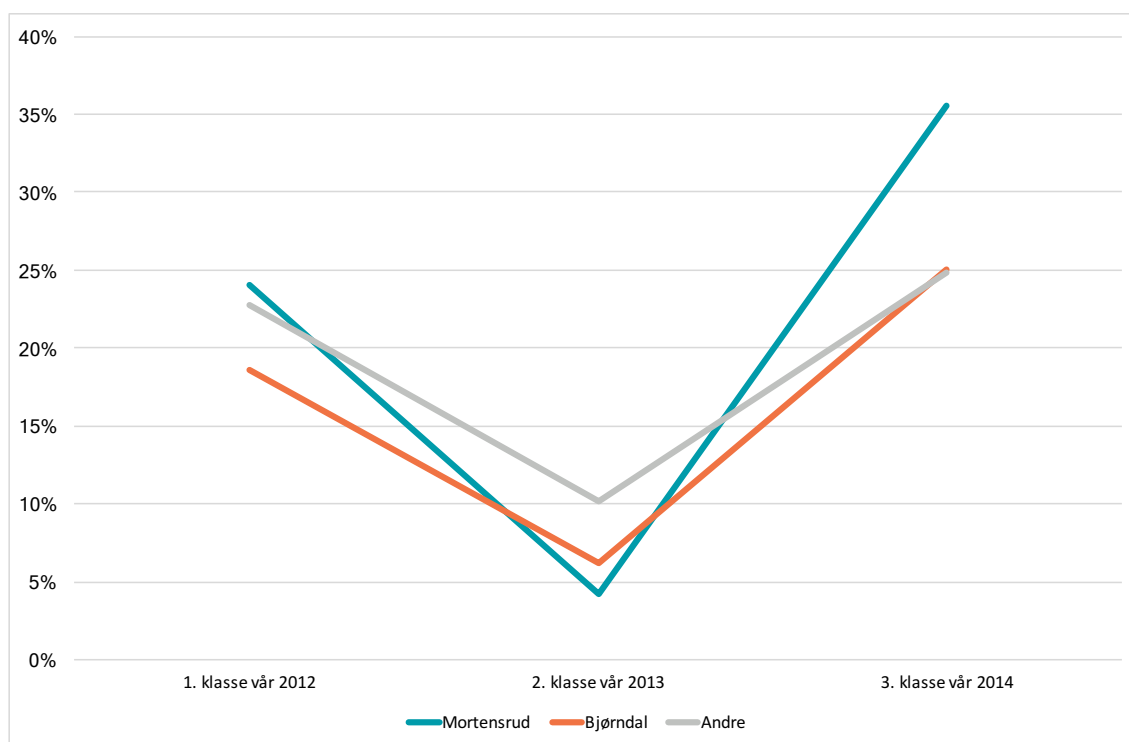
Når vi undersøker resultatene på hvert enkelt trinn finner vi store årlige variasjoner. Vi har derfor også her valgt å bare presentere resultatene samlet for alle trinnene ved hver skole.

Utviklingen for to kohorter

Kohorten født i 2005 gikk i 1. trinn ved kartleggingsprøven i 2012, 2. trinn ved prøven i 2013, og i 3. trinn ved prøven i 2014 (etter innføringen av forsøket). Utviklingen i denne kohorten har gått i samme retning ved skolene. Også her ser vi den samme "forbedringen" i 2013 ved alle skolene, etterfulgt av en forverring i 2014. Som tidligere nevnt har dette sannsynligvis sammenheng med at det kom nye prøver våren 2014.

Både reduksjonen i andelen på eller under bekymringsgrensen fra 2012 til 2013 og økningen fra 2013 til 2014 var sterkest ved Mortensrud skole. Totalt sett har utviklingen ved Mortensrud fra før til etter innføringen av forsøket vært negativ sammenlignet med Bjørndal og de andre skolene i gruppen.

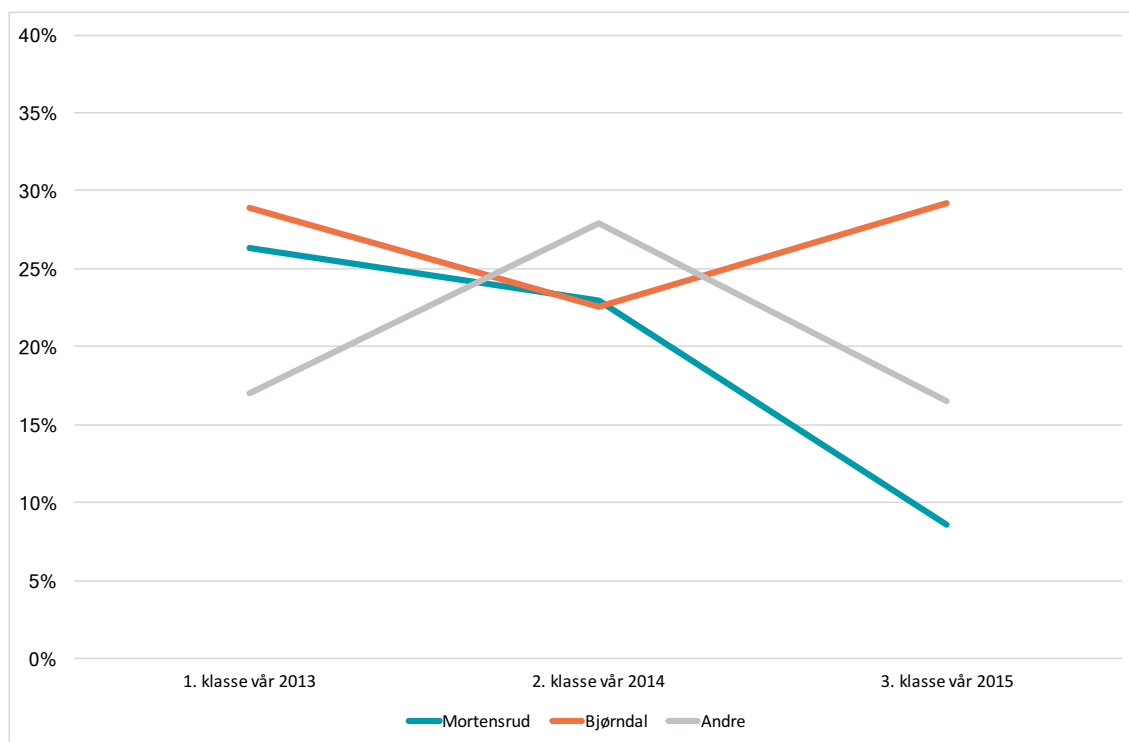
Figur 8-5 *Andel elever på eller under bekymringsgrensen i regning, utvikling for 2005-kohorten*

Figur 8-9 viser utviklingen for 2006-kohorten. Dette er elever som gikk i 2. trinn ved kartleggingsprøven i 2014, det vil si i løpet av det første skoleåret med forsøket, og i 3. trinn i ved kartleggingsprøven i 2015. Utviklingen for denne kohorten har gått i ulik retning ved skolene. Fra 2013 til 2014 gikk andelen på eller under bekymringsgrensen ned ved Bjørndal og Mortensrud, mens den økte ved de andre skolene. Ved Mortensrud skole fortsatte reduksjonen også fra 2014 til 2015. Ved Bjørndal gikk andelen opp fra 2014 til 2015, mens den gikk ned ved de andre skolene. Samlet sett er utviklingen ved Mortensrud skole for 2006-kohorter bedre enn utviklingen ved Bjørndal og de andre skolene, både absolutt og relativt sett.

For kartleggingsprøven i regning ser vi at 2006-kohorten i motsetning til 2005-kohorten har hatt en bedre utvikling enn Bjørndal og de andre skolene. Det kan tyde på deltakelse i AKS kan ha positiv innvirkning på prøveresultatene etter noe tid.

Figur 8-6 *Andel på eller under bekymringsgrensen i regning, utvikling for 2006-kohorten*

8.4 Resultater på nasjonale prøver

Nasjonale prøver i lesing og regning skal kartlegge i hvilken grad elevenes ferdigheter er i samsvar med mål for de grunnleggende ferdighetene i lesing og regning, slik de er integrert i kompetansemål i læreplaner for fag.

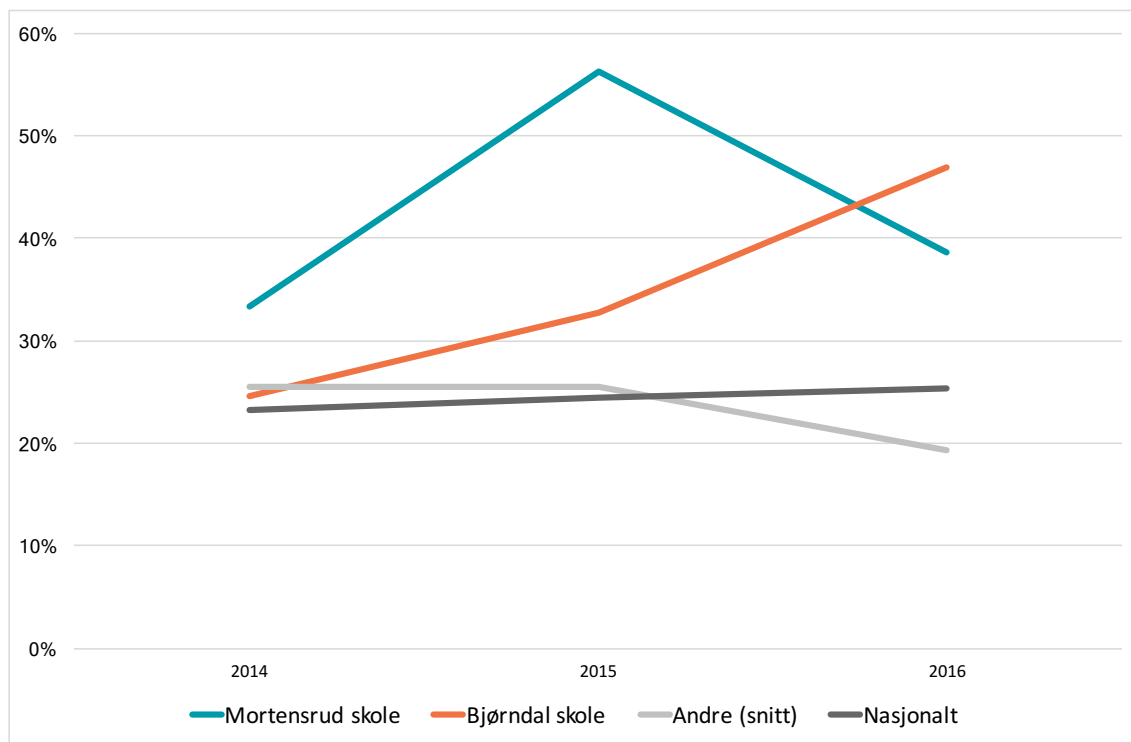
Bakgrunnen for at vi har valgt å se på utviklingen i resultatene på de nasjonale prøvene for 5. trinn er at det kan tolkes som en indikator på skoleferdighetsnivået til elevene ved skolen som har deltatt i forsøket etter at de har sluttet i AKS. Vi har valgt å sammenligne resultatene på Mortensrud med resultatene fra Bjørndal og de andre sammenligningsskolene i Søndre Nordstrand, samt det nasjonale nivået.

Elevene fordeles på tre mestringsnivåer etter gjennomsnittlig skår på prøven. Andelen på mestringsnivå 1 viser de med lavest skår, og tilsvarende er andelen på mestringsnivå 3 de med høyest skår.¹⁴

¹⁴ I 2016 tilsvarte mestringsnivå 1 en poengskår på 42 eller mindre, mestringsnivå 2 tilsvarte 43-56 poeng, og mestringsnivå 3 fra 57 poeng.

8.4.1 Utvikling i leseferdigheter

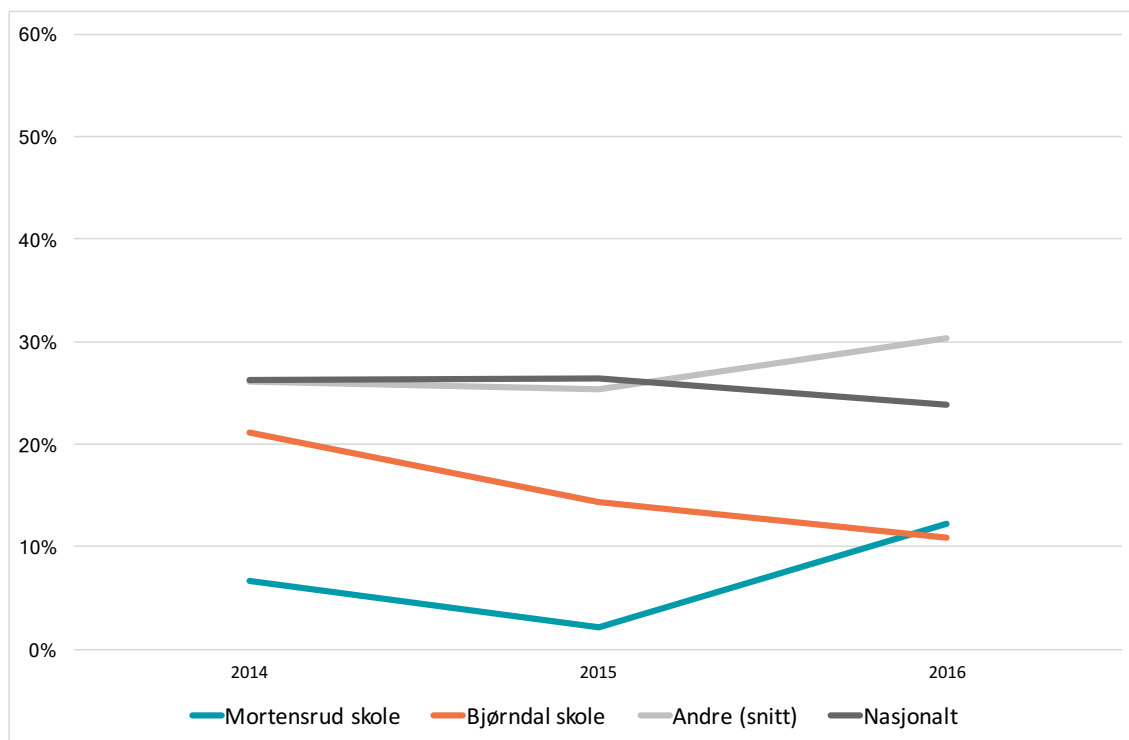
Figur 8-7 *Andel elever på mestringsnivå 1 i lesing, nasjonale prøver 5. trinn*

Figur 8-7 over viser andelen elever på mestringsnivå 1 ved de ulike skolene, samt det nasjonale nivået. Elever som tok prøven i 2014, 2015 og 2016 hadde deltatt i forsøket i henholdsvis ett, to og tre år. Figuren viser at det i snitt har blitt en høyere andel på mestringsnivå 1 ved Mortensrud fra 2014 til 2016, det vil si en forverring. Fra 2015 til 2016 derimot har utviklingen på Mortensrud vært bedre enn utviklingen ved Bjørndal, og bedre samlet sett fra 2014 til 2016. Sett i forhold til det nasjonale nivået har utviklingen ved Mortensrud samlet sett vært dårligere. Forskjellen mellom nivået for Mortensrud og det nasjonale gjennomsnittet er også større i 2016 enn i 2014.

Når vi ser på andelen som ligger på mestringsnivå 3 (figur 8-8 under) ser utviklingen ved Mortensrud mer positiv ut. Her betyr en høyere andel en forbedring. Fra 2014 til 2015 var det en forverring ved Mortensrud skole sammenlignet med de andre skolene i skolegruppen, og sett i forhold til det nasjonale nivået. Utviklingen ved Mortensrud var imidlertid noe bedre enn utviklingen ved Bjørndal fra 2014 til 2015, og betydelig bedre fra 2015 til 2016. Totalt sett har andelen på mestringsnivå 3 økt mer ved Mortensrud enn ved de andre skolene mellom 2014 og 2016, og den har økt mest for de som har deltatt i forsøket lengst. Også gapet mellom Mortensrud og det nasjonale nivået er blitt mindre.

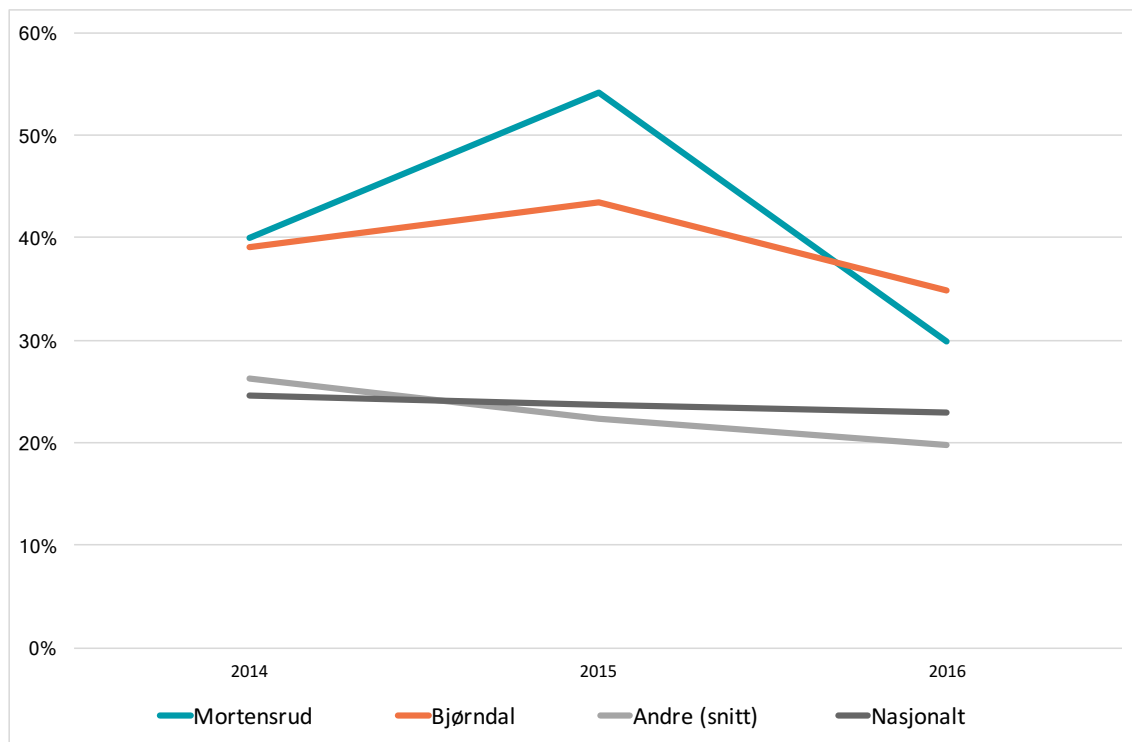
Figur 8-8 Andel elever på mestringsnivå 3 i lesing, nasjonale prøver 5. trinn

8.4.2 Utvikling i regneferdigheter

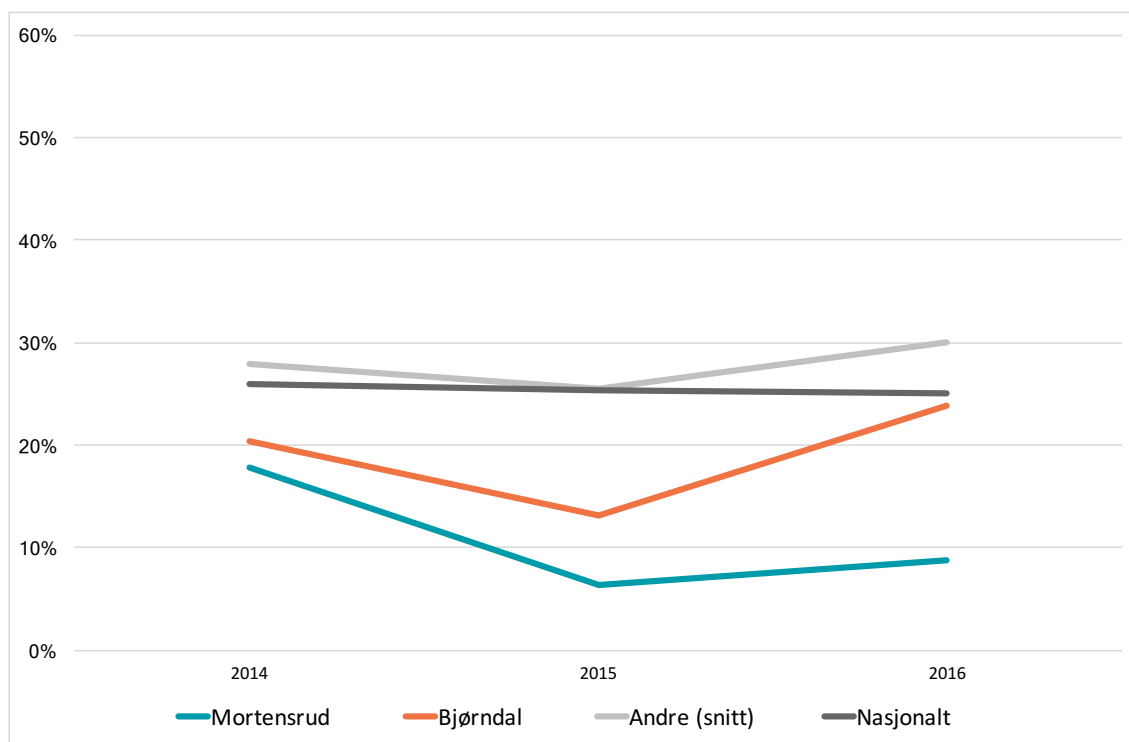
Figuren nedenfor viser andelen som ligger på mestringsnivå 1 i regning. På Mortensrud har den gått ned fra 40 prosent i 2014 til rundt 30 prosent i 2016. Det vi si at det er en lavere andel på dette mestringsnivået blant de som har gått lengst på AKS ved Mortensrud. Det har også blitt færre på dette mestringsnivået ved Bjørndal, men reduksjonen er størst ved Mortensrud. Forskjellen i utvikling mellom Mortensrud og de andre skolene viser en betydelig bedre utvikling ved Mortensrud enn ved de andre skolene, til tross for en forverring fra 2014 til 2015. Nivået på Mortensrud har også kommet nærmere det nasjonale nivået.

Figur 8-9 Andel elever på mestringsnivå 1 i regning, nasjonale prøver 5. trinn

Utviklingen for andelen som ligger på mestringsnivå 3 (figur 8-10 nedenfor) viser ikke en tilsvarende positiv forbedring. Totalt sett har utviklingen ved Mortensrud vært dårligere enn utviklingen ved sammenligningsskolene, og sammenlignet med det nasjonale nivået. Det innebærer imidlertid at det har blitt flere på mestringsnivå 2, noe som kan være en forbedring dersom flere har gått fra mestringsnivå 1 til mestringsnivå 2.

Figur 8-10 Andel elever på mestringsnivå 3 i regning, nasjonale prøver 5. trinn

8.5 Oppsummering og drøfting

For å vurdere hvilke virkninger deltakelse i AKS har hatt på elevenes skolesuksess har vi undersøkt utviklingen i resultater på kartleggingsprøver og nasjonale prøver.

Når det gjelder resultater på kartleggingsprøver i leseferdigheter var utviklingen hos elevene ved Mortensrud skole grovt sett lik utviklingen ved Bjørndal og de andre skolene før innføringen av forsøket. Det var større variasjoner i utviklingen etter innføringen av gratis AKS, men utviklingen har stort sett vært svakere ved Mortensrud sammenlignet med Bjørndal og de andre skolene. Utviklingen i resultater på kartleggingsprøver i regning har vært litt bedre sammenlignet med Bjørndal, men relativt lik de andre skolene.

Den fødselskohorten som har deltatt lengst i forsøket har hatt relativt bedre utvikling sammenlignet med de andre skolene. Vår vurdering er at det *kan* tyde på at deltakelse i AKS kan ha positiv innvirkning på prøveresultatene i et mer langsiktig perspektiv, men usikkerhetene i disse analysene gjør det vanskelig å konkludere. Noe av den samme tendensen ser vi på resultatene på de nasjonale prøvene i lesing.

Det er vanskelig å vurdere hvorvidt, og i hvilken grad, forsøket med gratis deltids plass i AKS har hatt en effekt på resultatene på kartleggingsprøvene for elever ved Mortensrud skole. Dette har flere grunner. Stor utskiftning av elever på Mortensrud skole innebærer at elevsammensetningen har endret seg ulikt ved skolene. Dette gjør at vi i liten grad får observert resultater for de samme elevene over tid. Dessuten kan det være mange andre faktorer som påvirker

utviklingen ved Mortensrud og de andre skolene, for eksempel iverksetting av andre tiltak, klassestørrelse, lærertetthet etc. Våre intervjuer med skoleledere bekrefter dette.

Vi har derfor ikke grunnlag for å trekke noen konklusjoner om hvorvidt forsøket med gratis deltids plass i AKS har hatt positiv effekt på regneferdigheter eller at forsøket ikke har hatt effekt på leseferdigheter.

9 Konklusjoner

Problemstillingene i evalueringen kan grupperes i to temaer. De har dels handlet om hvordan forsøket påvirker deltakelsen i AKS, og dels om virkningen av deltakelse for barna og foreldrene.

9.1 Hvordan påvirker forsøket deltakelsen i AKS?

Det har vært en sterk vekst i antall barn som går i AKS på Mortensrud skole etter at gratis deltidsplass ble innført. Den økte deltakelsen i AKS gjelder først og fremst bruk av deltidsplass, endringene i bruk av heltidsplass har vært langt mindre. Før forsøket startet opp deltok 30 prosent av elevene på 1.-4. trinn i AKS, mens i forsøksperioden har rundt 90 prosent av elevene deltatt. Vi finner at pris har stor betydning for deltakelse i AKS. Det bekreftes av utsagn i intervjuer og spørreundersøkelser. Redusert privatkostnad er først og fremst avgjørende for de familiene der en av foreldrene (eller begge) ikke er i jobb. Mange familier i skolekretsen har lav inntekt, og ville ikke benyttet AKS dersom det ikke var gratis deltidsplass.

I mange av familiene ved Mortensrud skole er alternativet til AKS at barna er hjemme sammen med mor. Ifølge vår spørreundersøkelse gjaldt det 55 prosent i 2014 og 42 prosent i 2016. Et annet vanlig alternativ er at barna ville være hjemme med søsken eller annen familie. Foreldrenes motivasjon for å melde barna inn i AKS er at barna får delta i ulike aktiviteter, at de skal bli bedre i norsk og få venner. I familier der mor er i yrkesrettet aktivitet er behov for barnetilsyn en viktig grunn til at foreldrene ønsker å ha barn i AKS.

I løpet av forsøksperioden er det blitt flere foreldre som sier at AKS er så bra at de ville vurdert å ta seg råd til deltakelse selv om det ikke var gratis deltidsplass. Dette oppfatter vi å være et uttrykk for en holdningsendring som innebærer at det er flere som oppfatter at AKS er mer enn barnetilsyn, at det er en læringsarena og et godt aktivitetstilbud. Vår vurdering er likevel at for svært mange av de familiene der ikke begge foreldre er i arbeid, ville det vært for økonomisk krevende å velge AKS dersom de måtte betale ordinær pris. Den kraftige nedgangen i innsøking til AKS da forsøket var over og det opprinnelig var planlagt å avslutte gratistilbudet til 3. og 4. trinn, mener vi bekrefter en slik vurdering.

De fleste av foreldrene som har barn i 1.-4. trinn har meldt barna inn i AKS, men det har vært noen utfordringer knyttet til oppmøte for noen av elevene. De ansatte i AKS har gjort mye for å informere foreldrene om betydningen av at barna faktisk kommer på AKS og deltar i læringsstøttende aktiviteter. Enkelte foreldre ønsker å prioritere koranskole, og noen opplever at barna er slitne og mener at det er bedre for dem å være hjemme. Vår vurdering er at når terskelen for å melde barna inn i AKS er lav, vil noen foreldre ikke følge opp innmeldingen i AKS. Det vil si at den reelle deltakelsen kan være litt lavere enn antall innmeldte barn.

AKS og skolen har lagt stor vekt på å informere om tilbudet i aktivitetsskolen, og foreldrene på Mortensrud opplever at de hadde fått god informasjon om tilbudet før barnet startet. De var godt kjent med at deltids plass var gratis og at AKS skulle ha læringsstøttende aktiviteter. I evalueringen skulle vi vurdere hva som er god rekrutteringsstrategi og hvordan skolene kan bidra til høyere deltakelse i aktivitetsskolen. Vi finner at informasjonsarbeidet ved Mortensrud skole, der det er vektlagt å informere foreldre før og ved skolestart, samt på foreldremøter ved skolen, har vært hensiktsmessig. Den gjennomførte rekrutteringsstrategien har fungert bra. Samtidig er vår vurdering at pris har vært svært viktig for å rekruttere så mange deltakere til AKS. Det er dermed vanskelig å vite hvilken effekt informasjonsvirksomhet alene hadde hatt på rekrutteringen.

Før oppstart av forsøket var det 45 prosent nye skolestartere ved Mortensrud som søkte seg til andre skoler. Andelen som søker seg bort til andre skoler har sunket etter innføringen av gratis deltids plass, men målet om at det ikke skulle være mer enn 20 prosent er ikke nådd. Vi finner at enkelte familier har valgt Mortensrud skole på grunn av tilbudet med læringsstøttende aktiviteter i AKS, og noen ønsket å beholde skoleplassen og AKS-tilbudet selv om de vurderte å flytte til en annen skolekrets. Enkelte av foreldrene sier også at AKS på Mortensrud skole har betydning for at de vil bli boende innen skolekretsen. Samtidig finner vi at det er mange av foreldrene (som selv har innvandrerbakgrunn) som vurderer å flytte fra Mortensrud og begrunner dette med at det er for mange elever med minoritetsspråklig bakgrunn på skolen. De er særlig bekymret for barnas norskferdigheter.

9.2 Betydningen av AKS

Søndre Nordstrand bydel har mange levekårsutfordringer. Det preger mange av familiene ved Mortensrud skole. Mange har relativt lav inntekt og det er en lav andel foreldre med høyere utdanning. Mange har ustabile boforhold og det er relativt mange som flytter til og fra skolekretsen. Skolen anslår mobiliteten til å være 25 prosent hvert år. Lærerne erfarer at det er et svært store sprik mellom elevene når det gjelder faglig nivå, sosiale ferdigheter og språkferdigheter. Den minoritetsspråklige bakgrunnen medfører at mange elever har svakere ordforråd og begrepsforståelse enn majoritetsspråklige barn når de starter på skolen.

AKS Mortensrud har lagt mye arbeid i å etablere læringsstøttende aktiviteter. De ansatte har jobbet hardt for å sørge for lekpregede aktiviteter som både er læringsstøttende og morsomme. Gjennom aktivitetene får barna trent seg på ulike begreper, og de får noe å relatere begrepene til i praksis. De ansatte i AKS har ikke pedagogisk kompetanse, og det har vært viktig med et samarbeid med skolens lærere for å lage pedagogiske opplegg.

I evalueringen har vi undersøkt hvilken betydning deltakelse i AKS har hatt for elevene, herunder om deltakelse fremmer barnas sosialisering på tvers av språkgrupper og sosioøkonomisk bakgrunn og om aktivitetsskolen lykkes i å heve forutsetningene for elevers skolesuksess.

Vi finner at barna har fått være med på mange ulike aktiviteter og at AKS er en viktig sosialiseringsarena for barna. Foreldrene vurderer at barna trives svært godt i AKS, og de er i stor grad fornøyd med aktivitetene som tilbys. Barna formidler at de har det veldig morsomt på AKS. Vår empiri viser at barna finner sammen på tvers av språk- og landbakgrunn, både på skolen og i AKS. En del av barna har fått nye venner utenom klassen i AKS.

Resultatene tyder på at gratis deltidsplass i AKS er en viktig arena for inkludering. Det er et tilbud som er åpent for alle. For foreldrene er det spesielt viktig at barna får opplevelser og aktiviteter som de ikke kan tilby dem hjemme. Inntrykket vårt er at mange av familiene ikke har mulighet til å ta med barna på utflukter som er ressurskrevende. Vår vurdering er at aktivitetene er like viktige med tanke på tilhørighet og inkludering, som for læring.

Mange av barna på Mortensrud har foreldre som ikke snakker norsk hjemme, og ifølge lærerne har mange barn svake ferdigheter i norsk og liten begrepsforståelse. Når barna leker med hverandre snakker de i hovedsak norsk sammen. Ved å delta i AKS får barna praktisert mer norsk hver dag, sammen med ansatte og medelever. En del foreldre forteller at barnet er blitt bedre i norsk. Samtidig erfarer vi at ettersom så mange av barna har minoritetsspråklig bakgrunn gjør det at de ikke løfter hverandre så mye gjennom å snakke sammen som de kunne ha gjort dersom det var en majoritet som var sterke i norsk.

Mange av foreldrene mener at barna blir flinkere på skolen av å delta i AKS. Barna selv sier også at de lærer mye på AKS. For å vurdere hvilke virkninger deltakelse i AKS har hatt på elevenes skolesuksess har vi undersøkt utviklingen i resultater på kartleggingsprøver og nasjonale prøver og sammenliknet utviklingen med andre skoler i bydelen.

Det er vanskelig å trekke noen konklusjoner ut fra utviklingen i resultater på kartleggingsprøver hos elevene ved Mortensrud skole sammenliknet med Bjørndal og de andre skolene. Sammenlikningen gir ulike resultater, avhengig av fag (lesing eller regning), hvilke skoler man sammenlikner med, og hvilke årsklasser man sammenlikner. Med noen unntak viser tallene ingen positiv utvikling for Mortensrud relativt til de andre skolene, og i noen tilfeller er resultatene negative. De mest positive resultatene finner vi for den årsklassen av elever som har deltatt lengst i forsøket. Det kan bety at deltakelse i AKS kan ha positiv innvirkning på prøveresultatene etter noe tid, men usikkerhetene i disse analysene gjør det vanskelig å konkludere. Vi ser noe av den samme tendensen i resultatene på de nasjonale prøvene i lesing. Det er vanskelig å vurdere hvorvidt, og i hvilken grad, forsøket med gratis deltidsplass i AKS har hatt en effekt på resultatene på kartleggingsprøver og nasjonale prøver for elever ved Mortensrud skole. En viktig grunn kan være at det har vært en stor utskiftning av elever i forsøksperioden, og datamaterialet har ikke gjort det mulig å følge enkeltelever over tid.

Vår vurdering er at aktivitetene i AKS gir elevene et tilbud som er læringsrettet og som støtter opp under undervisning på skolen og bidrar til innlæring av begreper. Når det ikke gir seg utslag på nasjonale prøver, kan det være fordi tilbudet ikke er tilstrekkelig, fordi prøvene måler ferdigheter som ikke påvirkes

av de læringsrettede aktivitetene, eller på grunn av svakheter i datagrunnlaget vårt.

Betydning for foreldrene

Vi finner at gratis AKS i mange tilfeller har betydning for mors aktivitet. I mange av familiene er den ene av foreldrene, som regel mor, hjemmeværende. Blant familiene vi har møtt er det også noen enslige forsørgere (kvinner) og andre mødre som i praksis er alene om omsorgen. Vi finner at gratis deltids plass i AKS gir en forutsigbar, trygg og stabil tilsynsordning som frigjør tid for mødrene.

I mange av familiene er mor hjemmeværende og har en plan om å komme ut i arbeid når barna blir større. Å komme ut i arbeid kan være et langt løp som ofte innebærer kurs og praksis i regi av NAV. Vi finner at flere av mødrene starter dette løpet tidligere enn de ellers ville gjort, når barna har et tilbud i AKS. For svært mange av familiene ville det vært et stort hinder å måtte betale for AKS, mens mor er i arbeidsrettet aktivitet og ikke mottar lønn. Flere uttaler at mor måtte ventet med yrkesrettet aktivitet hvis det ikke var gratis AKS. Vi oppfatter at det er lettere for mødrene å sette seg mål om å komme i arbeid, og nå dette målet, når de har tilbud om gratis deltids plass i AKS.

I Oslo Sør-satsingen har et av delmålene under satsingsområdet Kvalifisering vært at kvinner med innvandrerbakgrunns deltakelse i utdanning og arbeid skal økes. Vi finner at tilbud om deltids plass i AKS kan bidra til å nå dette målet.

Litteraturliste

Andersen, B., Sæter, O. Og PG Røe: (2013): Neighbourhood and neighbours matter ved paper ved bykonferansen RC21, i Berlin 2013-08-28 - 2013-08-31

Andersen, B. (2014): Westbound and Eastbound. Managing Sameness and the Making of Separations in Oslo. Avhandling for Phd-graden, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, 2014

Birkelund, G. E. (2016): Skolesegregering – etniske og sosioøkonomiske skillelinjer. Paper sved Forskningsrådets konferanse i Oslo, 28.09.2016.

Bogen H. og K. Reegård (2009): Gratis kjernetid i barnehagen. Kartlegging av et forsøk i fem bydeler i Oslo. Fafo-rapport 2009:31

Bråten, Drange, Haakestad og Telle (2014): "Gratis kjernetid i barnehager – sluttrapport". Fafo-rapport 2014:44

Econ Pöyry (2009): Hjemmeværende innvandrerkvinner – en undersøkelse i Groruddalen og Søndre Nordstrand. Utarbeidet for Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. Econ Pöyry AS

Drange N. (2016): Gratis kjernetid i barnehage. Rapport 1. Oppfølging av barna på tredje trinn. SSB-rapport 36/2016

Drange N. og K. Telle (2011): "Gratis kjernetid i barnehage: Effekt på skolekarakterene til barn fra innvandrerfamilier" i Utdanning 2011 - veien til arbeidslivet, Statistiske analyser (SA 124), Statistisk sentralbyrå

Greve A. og K. Løndal (2012): «Læring for lek i barnehage og skolefritidsordning», Nordisk barnehageforskning, 5.19, s. 1-14

Grøgaard, J. B., H. Helland og J. Lauglo (2008): Elevenes læringsutbytte: Hvor stor betydning har skolen? En analyse av ulikhet i elevers prestasjonsnivå i fjerde, syvende og tiende trinn i grunnskolen og i grunnkurset i videregående, Rapport 2008:45, NIFU STEP

Guttu J., og I. Schmidt (2010): Møtesteder i bydel søndre Nordstrand. NIBR – rapport 2019:10.

Hermansen, A (2017) I intervju 07.09.2017. https://www.nrk.no/norge/stor-studie_-skolene-blir-ikke-darligere-av-flere-innvandrere-1.13671542

Kvello, Ø. Og C. Wendelborg (2002): Nasjonal evaluering av skolefritidsordningen. Nord-Trøndelagsforskning

Lervåg, M. og A. Lervåg (2011): Cross-linguistic transfer of oral language, decoding, phonological awareness and reading comprehension. A meta analysis of the correlational evidence.

NOU 2010:7 Mangfold og mestring.

Midtbøen, A. (2015): Etnisk diskriminering i arbeidsmarkedet. I Tidsskrift for samfunnsforskning nr 1. 2015.

Moafi H. og E. S. Bjørkli (2011): Barnefamiliers tilsynsordninger, høsten 2010, Rapport 2011:34, Statistisk sentralbyrå

Rambøll (2013): Evaluering av helhetlig skoledag: Sluttrapport, Rambøll Management Consulting

Shadish, W., Cook, T., and Campbell, D. (2002). Experimental and Quasi Experimental Designs for Generalized Causal Inference

Silje Sund Tuhus (2013): Tilhørighet, grensedragninger & flytting i et flerkulturelt område- en kvalitativ studie av flyttemotiver blant beboere på Mortensrud

St.meld. nr.6 (2012-2013) En helhetlig integreringspolitikk. BLD.

St.meld. nr. 40 (1992-1993) Vi smaa en alen lange. KUF.

Telle m.fl. (2014): Gratis kjernetid i barnehager. Sluttrapport. FAFO-rapport 2014/44.

Wiggen m.fl. (2015): Innvandreres demografi og levekår i Groruddalen, Søndre Nordstrand, Gamle Oslo og Grünerløkka. SSB rapport 2015/43

Veiledningshefter til lærere for kartleggingsprøver i lesing (2015). Publisert av Utdanningsdirektoratet: <https://www.udir.no/eksamen-og-prover/prover/kartlegging-gs/#larerveiledninger>